

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra sociologie a andragogiky

MATKY PODNIKATELKY

ENTREPRENEURIAL MOTHERS

Magisterská diplomová práce

Jitka Kalousová

Vedoucí magisterské diplomové práce: Mgr. Pavlína Valouchová

Olomouc 2010

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

V Olomouci dne 20. března 2010

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem, kteří mi při psaní této diplomové práce pomáhali a podporovali mě. Děkuji především své konzultantce Mgr. Pavlíně Valouchové za podporu, odbornou pomoc, cenné a podnětné rady, nápady a připomínky a za ochotný přístup k vedení této práce a také za čas strávený nad mou prací. Velký dík patří také rodičům a všem blízkým, kteří mě podporovali a podporují. Dále bych chtěla rovněž poděkovat ženám, které byly ochotné se mého výzkumu zúčastnit a bez kterých by tato práce nevznikla.

Obsah

Úvod.....	6
1 Teoretická část.....	9
1.1 Mateřská a rodičovská dovolená a podpora v mateřství.....	9
1.1.1 Historie mateřské a rodičovské dovolené a příspěvků v mateřství.....	9
1.1.2 Mateřská a rodičovská dovolená a podpora mateřství v současnosti	11
1.1.2.1 Mateřská dovolená a příspěvek v mateřství.....	11
1.1.2.2 Rodičovská dovolená a rodičovský příspěvek.....	11
1.1.3 Typy péče o dítě.....	14
1.1.3.1 Jesle.....	14
1.1.3.2 Školky.....	15
1.1.3.3 Alternativní možnosti péče o malé děti	15
1.1.3.4 Vliv pobytu v institucionálním zařízení na vývoj dítěte.....	16
1.2 Trh práce, zaměstnanost žen a jejich možnosti – historie versus dnešní doba	17
1.2.1 Historie ženské práce.....	18
1.2.1.1 Historie práce z domova	19
1.2.2 Situace na trhu práce v současnosti	20
1.2.2.1 Genderová (ne)rovnost na trhu práce.....	20
1.2.2.2 Typy pracovních úvazků a pracovních forem v ČR dostupných rodičům s malými dětmi	21
1.2.2.3 Flexibilita trhu práce.....	24
1.3 Harmonizace práce a rodiny	26
1.3.1 Sociální politika v České republice	26
1.3.2 Rodinné strategie dnešních mladých lidí	28
1.3.3 Hodnotové orientace.....	33
1.3.3.1 (Anti-?) hodnota dětí.....	33
1.3.3.2 Hodnota zaměstnání aneb motivace k práci	37
1.3.3.3 Proč pracují ženy – a to i maminky malých dětí?.....	38
2 Empirická část.....	41
2.1 Metodologie výzkumu	41
2.2 Období mateřství jako doba začátků podnikání.....	43
2.2.1 Faktory vedoucí k rozhodnutí začít podnikat	43
2.2.2 Čas rozhodnutí začít s podnikáním. Podnikání jako dlouhodobý plán či životní sen?	49
2.2.3 Plány po skončení rodičovské dovolené.....	54
2.3 Harmonizace rodiny a práce	59
2.3.1 Rozdělení času mezi rodinu a podnikání	59
2.3.1.1 Celkový čas věnovaný práci	60
2.3.1.2 Doba, kdy se ženy věnují podnikání.....	60
2.3.1.3 Hranice mezi pracovním a nepracovním časem.....	62
2.3.1.4 Zajištění péče o dítě v době věnované podnikání.....	65
2.4 Vliv podnikání v době mateřství na vztahy, členy rodiny, volnočasové aktivity a běžný chod rodiny.....	68
2.4.1 Vliv na rozdělení rolí a činností v rodině	69
2.4.2 Vliv na trávení volného času	70

2.4.3	Vliv na společenské vazby.....	71
2.4.4	Konflikty, roztržky a drobné neshody kvůli podnikání	73
2.4.5	Pozitiva a negativa související s podnikáním v době mateřství.....	75
2.4.5.1	Výhody a klady aneb co to rodině přineslo	75
2.4.5.2	Nevýhody aneb odvrácená strana mince	82
	Závěr	84
	Anotace	87
	Seznam použité literatury	88
	Přílohy.....	93

Úvod

„Vdané ženy ze středních vrstev společnosti začaly být doma nespokojené, neboť jim již nestačilo realizovat se pouze jako matky, manželky a hospodyně, ale cítily stále silněji potřebu se prosadit, uplatnit a být prospěšné i mimo soukromou sféru, zejména v oblasti placené práce“ [Maříková 2000, 101]. To je skutečnost, která se nyní začíná objevovat i mezi matkami s malými dětmi.

Tato práce se zabývá tématem matek podnikatelek, které začaly podnikat v době těhotenství nebo na mateřské či rodičovské dovolené (tj. ženami, které současně zastávají roli matky a roli podnikatelky). V současné době legislativa České Republiky umožňuje být s dětmi na rodičovské dovolené i otcům, ale tento jev je stále poměrně málo rozšířený (dle dat ČSÚ roku 2004 čerpalo rodičovský příspěvek 3 021 mužů a 268 363 žen a roku 2007 4 574 mužů a 327 445 žen¹). Majoritní postavení v péči o dítě zastávají nadále ženy, proto je tato práce věnovaná ženám.

Odborné literatury a výzkumů věnujících se genderové segregaci trhu práce, specifikům ženské zaměstnanosti či harmonizaci rodiny s prací, najdeme v dnešní době velké množství². Ale v českém prostředí jsem se s odbornými materiály, které se věnují přímo ženám, které začaly podnikat v době těhotenství nebo mateřské či rodičovské dovolené, nesetkala³. S fenoménem podnikajících matek se ale v posledních letech setkáváme stále více – o podnikajících matkách se vyskytují různé články či reportáže v médiích⁴. Tyto ženy se spojují a předávají si rady a informace o podnikání prostřednictvím diskusních fór na webových stránkách určených pro matky s dětmi⁵.

¹ Ženy a muži v letech 2008, Kapitola 5

² Zmíněnému tématu trhu práce v souvislosti s genderem či specifikům ženské práce a harmonizaci práce se věnují např. Maříková, Křížková, Hašková či Čermáková. Věnovaly se těmto tématům např. prostřednictvím těchto výzkumů: „Postavení žen a mužů na trhu práce“ [1995, Maříková]; „Průzkum veřejného mínění o postavení žen na trhu práce“ [2003, Křížková]; „Podmínky pro sladování profesního a rodinného života – partnerství v rodině“ [2003, Křížková]; „Pracující žena a rodina“ [1995, Maříková]; „Kombinace pracovního a rodinného života v perspektivě genderových vztahů, sociální a zaměstnavatelské politiky v České Republice“ [2005–2007, Křížková] atd. viz seznamy provedených výzkumů na <http://www.soc.cas.cz/>.

³ dostupné jsou materiály, které se zabývají pouze určitou částí podnikajících matek nebo jsou podnikající matky součástí širšího zkoumaného vzorku – viz výzkum o matkách malých dětí, které si přivydělávají hlídáním jiných dětí nebo využívají placené péče o děti [Výborná 2008]; výzkum matek samoživitelek na trhu práce [Pfeifrová 2008]; výzkum o práci z domova [Bierzová 2008]; výzkum žen pracujících z domova [Šindlerová 2006] či výzkum životních strategií podnikatelek a podnikatelů [Křížková 2004].

⁴ viz online články „Matka – podnikatelka může pracovat i s malým dítětem“; „Žena na mateřské a zároveň podnikatelka? Nebojte se toho“ či „Podnikatelkou na mateřské“.

⁵ např. hojně diskuse na www.baby-cafe.cz, www.emimino.cz, či webové stránky www.mimibazar.cz, které rovněž obsahují takto orientované diskusní a poradní fórum a které primárně slouží jako internetový bazar, a proto ho často využívají začínající matky podnikatelky pro nabídku svého zboží či služeb.

Doba mateřství je v životě ženy důležitým obdobím, kdy matka dítěte obvykle zůstává několik let doma a věnuje se dítěti. Matka ovšem může začít již v průběhu mateřské či rodičovské dovolené (dále jen MD a RD) docházet do práce mimo domov, nalézt si práci z domu nebo začít podnikat. Počet matek na MD či RD, které nepečují pouze o dítě, ale věnují se i výdělečné činnosti, v posledních letech či desetiletích výrazně vzrostl. Hašková na základě zjištění výzkumu „Rodiče 2005“ vyvozuje, že „zatímco matky, zakládající své rodiny před rokem 1989, výdělečnou činnost během rodičovské „dovolené“ nevykonávaly, z pečujících rodičů na rodičovské dovolené, kteří zakládali své rodiny v 90. letech, a zejména pak v novém tisíciletí, si na rodičovské „dovolené“ přivydělával stále větší podíl z nich. Z pečujících rodičů, kteří zakládali své rodiny v posledních pěti letech, to už byla více než desetina z nich“ [Hašková 2006, 64].

Tato diplomová práce je rozdělena do dvou hlavních částí – teoretické a empirické. Teoretická část obsahuje tři základní oblasti – oblast MD a RD, ženy na trhu práce a harmonizaci práce s rodinou. První oblast poskytuje vhled do situace ženy v roli matky, vývoj MD a RD až do současnosti či možné typy péče o dítě. Druhá oblast pojednává o historických proměnách ženské práce, věnuje se typům pracovních úvazků v České republice, které jsou dostupné rodičům s malými dětmi, flexibilitě trhu práce, postavení žen na trhu práce a práci z domu. Třetí oblastí je harmonizace, která pojednává o problematice sladění předchozích dvou oblastí. Zde je pozornost věnovaná oblasti české sociální politiky, která se týká sladění práce a rodiny. Dále jsou vyloženy dosavadní poznatky a teorie z oblasti rodinných strategií mladých lidí a jejich hodnotových orientací – zejména hodnotě dětí, hodnotě práce, motivaci k práci a důvodům, proč se na trh práce chtějí časně začlenit i ženy s malými dětmi.

Druhou část tvoří kvalitativní výzkum. Tento výzkum je zaměřen na ženy, které s podnikáním začaly v době těhotenství nebo na MD či RD – tj. do výzkumu nebyly zařazeny ženy, které podnikaly již dříve a snažily se jej sladit s nově získanou rolí matky (jelikož tyto skupiny mohou být značně odlišné).

Hlavním cílem výzkumu bylo zachycení motivů matek pro započítí jejich podnikání, zachycení vybraných změn vyvolaných podnikáním a harmonizace rodiny s podnikáním.

Empirická část je rozdělena do tří oblastí. První oblast se věnuje samotnému podnikání – rozebírá faktory vedoucí k rozhodnutí podnikat a dobu, kdy došlo k nápadu začít podnikat. Nakonec je zařazena část o situaci, která následovala po skončení RD

(pokud již nejsou na RD) nebo o představách a plánech, jaká bude situace po ukončení RD.

V druhé oblasti, kterou je harmonizace podnikání s péčí o rodinu a domácnost, je ukázáno, jaký je životní styl a denní rytmus matek podnikatelek. Jsou zde shrnuty výsledky týkající se času věnovanému podnikání; doby, kdy ženy pracují či otázky hranic mezi časem věnovaným rodině a časem věnovaným podnikání. Poslední část se týká hlídání dítěte či zajištění péče o dítě jinými osobami v době věnované podnikání.

Ve třetí oblasti práce jsou shrnuty získané poznatky o vlivu podnikání na dosavadní chod rodiny. Je zde část věnovaná vlivu podnikání na rozdělení rolí a činností v rodině, vlivu na trávení volného času a ovlivnění společenských kontaktů. V rozhovorech se vyskytla i oblast neshod a konfliktů, které souvisejí s podnikatelskou činností. A nakonec je zařazena kapitola o kladech a záporech podnikání v době mateřství.

1 Teoretická část

1.1 Mateřská a rodičovská dovolená a podpora v mateřství

Tato oblast se zabývá vývojem MD či RD od historie po dnešní dobu. Další část pojednává o typech péče o dítě, jelikož (ne)možnost jejich využití hraje roli jak při rozhodování a plánování budoucnosti ohledně pořízení si dítěte a vývoje pracovní kariéry, tak i pro případné rozhodování pro návrat do práce nebo začátek podnikání v době MD či RD. A jako poslední je zde uvedena část o vlivu pobytu v institucionálním zařízení na vývoj dítěte. Jsou zde rozebrány názory o době, od kdy již není nutné, aby o dítě celodenně pečovala pouze matka (příp. otec). Zda má náhradní péče na dítě nějaký vliv či nikoliv nebo zda je pro jeho vývoj horší, když je tři roky v celodenní péči matky, která se následně naplno zapojuje do pracovního procesu a dítě začíná docházet do školky až v této době.

1.1.1 Historie mateřské a rodičovské dovolené a příspěvků v mateřství

MD a RD i peněžitá pomoc poskytovaná matkám je poměrně novou záležitostí. V rodových společnostech nic takového nebylo známo. Jak zmiňuje Abramsová: mateřství bylo dlouho brané jako přirozené a státy se o matky příliš nezajímaly. Teprve až když začal evropskou společnost znepokojovat úbytek populace, tak se začalo řešit, že „se ženě v její nejdůležitější společenské roli nedostává ze strany státu žádné podpory“ [Abramsová 2005, 123].

Některé státy začaly na počátku 20. století brát na matky ohled a směřovat na ně politická opatření. V Německu měly ženy od roku 1883 nárok na mateřské dávky. Ve Švédsku byla roku 1900 uzákoněna MD ve výši čtyř týdnů, ovšem bez jakékoliv finanční podpory. Ve Francii měly ženy po roce 1909 nárok na osmitýdenní MD (také bez vyplacení dávek), ale od roku 1913 už měly matky nárok na placenou dovolenou po dobu šesti týdnů [Abramsová 2005, 123–124].

V Československu měly ženy již za předmnichovské republiky nárok na šestitýdenní placenou dovolenou, ale většina žen toho nevyužívala, jelikož se na ně také vztahoval zákon, podle něhož mohli zaměstnavatelé zaměstnance, který nepracuje déle než čtyři týdny, propustit, což také činili. Proto velká část žen pracovala až do

posledního okamžiku před porodem a pak se rychle vracely do práce, aby nepřišly o pracovní místo [Klabouch 1962, 204].

V některých zemích měly ženy k dispozici i jiné formy pomoci, které jim tehdy umožňovaly lépe sladit péči o dítě se zaměstnáním. Např. v Rusku ženy mohly využívat služeb letních jeslí a školek. Ve Francii nebo ve Velké Británii byly zřízeny sklady mléka [Abramsová 2005, 124].

Ještě později byl u nás zaveden „mateřský příspěvek“ (obdoba dnešní peněžité pomoci v mateřství) – zaveden byl až roku 1970 a do té doby byla ženám poskytována podpora pouze po dobu 18-ti týdenní MD. Ženy (pouze ženy!) měly nárok na mateřský příspěvek do jednoho roku dítěte (pokud splnily zákonem dané podmínky – tj. nepobíraly jiné dávky, neměly jiný příjem a měly za poslední dva roky odpracováno nejméně 270 dní nebo pečovaly o starší dítě). Od roku 1971 měly ženy nárok na mateřský příspěvek po dobu dvou let, ale pouze za předpokladu, že pečovaly o další starší dítě. Roku 1988 měly ženy pečující o další starší dítě nárok na mateřský příspěvek po dobu tří let. Od roku 1985 nebyl tento příspěvek určený pouze ženám, ale mohli jej získat za určitých okolností i muži (např. osamělí otcové bez družky) [Dudová 2008a, 29–31].

Roku 1990 byl „mateřský příspěvek“ přejmenován na rodičovský příspěvek (dále RP). Čerpat jej mohli i otcové. Nárok na něj byl do tří let dítěte, jeho pobírání nebylo již omezeno péčí o další dítě a jeho výše byla 900 Kč. Do roku 1990 si rodič pobírající RP nemohl přivydělávat, aniž by o tento příspěvek přišel. Tuto možnost přináší rodičům až změna v roce 1990 a zákon rovněž udává maximální výši tohoto přivýdělku. V roce 1995 byla doba pobírání RP prodloužena na dobu čtyř let. Od roku 1998 může rodič pobírající příspěvek využívat služeb jeslí či školek (ovšem v omezeném rozsahu – tři dny v měsíci, v roce 2001 pět dní v měsíci). Od roku 2004 vešel v platnost zákon, jež umožňuje rodičům, kteří pobírají RP, mít neomezený příjem [Dudová 2008a, 30–32].

V průběhu let se měnily výše a způsoby výpočtu RP. V roce 1990 činil 800 Kč, v roce 1994 1740 Kč, v roce 2004 3635 Kč, roku 2007 byl zvýšen na 7582 Kč a od roku 2008 přinesla reforma „třírychlostní rodičovský příspěvek“ [Dudová 2008a, 29–33].

Je tedy zřejmé, že „matky na plný úvazek“ jsou v historii spíše výjimkou a většina žen musela pracovat skoro do porodu. Po porodu se opět musely rychle vrátit do práce, aby buď nepřišly o práci, nebo aby měly bez státní pomoci z čeho žít. Věnovat se plně mateřství bylo výsadou pouze žen „z lepších vrstev“ [Abramsová 2005, 125].

1.1.2 Mateřská a rodičovská dovolená a podpora mateřství v současnosti

1.1.2.1 Mateřská dovolená a příspěvek v mateřství

Od 1. 1. 2008 začal platit tzv. reformní balíček. Reforma upravuje i čerpání MD, RD, peněžitou pomoc v mateřství a rodičovský příspěvek. Ačkoliv u MD nejde o tak radikální změny jako v případě RD [Zákon č. 261/2007 Sb.].

V době MD je ženám vyplácena peněžita pomoc v mateřství (dále PPM). Ženy mají nárok na 28 týdnů MD (v případě narození víceročet 37 týdnů). Na MD může žena nastoupit nejdříve osm týdnů před stanoveným dnem porodu, ale musí na ni nastoupit nejpozději šest týdnů před porodem. Po porodu žena tradičně čerpá zbylých 22 týdnů (nebo více v případě víceročet nebo v případě porodu před stanoveným termínem ještě zbylou dobu, kterou nevyčerpala před porodem). MD nesmí být kratší než 14 týdnů a žena musí být na MD nejméně šest týdnů po porodu [Zákon č. 261/2007 Sb.].

PPM činila v roce 2008 69 % z denního vyměřovacího základu, od ledna 2009 byla zvýšena na 70 % denního vyměřovacího základu. Od ledna 2009 byly navýšeny i redukční hranice využívané při výpočtu PPM [Zákon č. 261/2007 Sb.; Měšec, MPSVa]. Od roku 2010 došlo naopak nově ke snížení PPM ze 70 % na 60 % z denního vyměřovacího základu (a rovněž došlo i ke změně ohledně vyměřovacího základu – dříve se do první redukční hranice započítávalo 100 %, nyní jen 90 % z průměrného denního příjmu) [MPSVb].

Reformní balíček přinesl např. tyto změny: PPM mohou pobírat pouze zaměstnankyně nebo osoby samostatně výdělečně činné, jelikož to je dávka nemocenského pojištění a nárok na ni mají pouze ti, kteří si platili nemocenské pojištění. Další změnou prošlo zkrácení délky MD pro svobodné matky. Ty měly před rokem 2008 nárok na delší MD – a to 37 týdnů – nyní mají nárok pouze na standardní dobu (tj. 28 týdnů) [Zákon č. 261/2007 Sb.; Měšec].

1.1.2.2 Rodičovská dovolená a rodičovský příspěvek

RD zasáhly změny reformního balíčku ve značné míře. Od roku 2008 vstoupila v platnost tzv. „třírychlostní“ RD. Toto opatření by prý mělo umožnit lepší sladění soukromé a pracovní sféry rodičům [Zákon č. 261/2007 Sb.; MPSVc].

Během pobírání RP si může rodič neomezeně přivydělávat. Podmínkou přiznání RP je zajištění osobní a celodenní péče. Využívat institucionální péči o dítě, aniž by

zanikl nárok na RP, mohou rodiče pouze v omezeném rozsahu (dítě mladší tří let může navštěvovat jesle nebo školku maximálně pět dní v měsíci a dítě starší tří let může navštěvovat školku maximálně čtyři hodiny denně nebo maximálně pět dní v měsíci) [Zákon č. 261/2007 Sb.; Měšec; MPSVc].

Rodiče mají možnost volit si variantu čerpání RP. Nabízeny jsou tři možnosti: rychlejší čerpání, klasické a pomalejší čerpání [Dudová 2008a, 32; Zákon č. 261/2007 Sb.]:

1. rychlejší čerpání RP – dvouletá varianta:

- rodiči je vyplácen RP ve výši 11 400 Kč do dvou let dítěte
- na rozhodnutí pro tuto variantu mají rodiče čas maximálně do konce kalendářního měsíce, který následuje po kalendářním měsíci, ve kterém dítě dosáhne 22 týdnů života (v případě vícerčat 31 týdnů)
- tuto možnost může zvolit pouze rodič, který pobíral PPM alespoň ve výši 11 400 Kč měsíčně

2. klasické čerpání RP – tříletá varianta:

- rodiči je vyplácen RP ve výši 7600 Kč do tří let dítěte
- rozhodnout pro tuto možnost se musí rodič nejpozději do 21. měsíce věku dítěte
- tuto variantu může zvolit pouze rodič, jenž měl nárok na PPM

3. pomalé čerpání RP – čtyřletá varianta:

- rodiči je vyplácen RP ve výši 7600 Kč do 21 měsíců věku dítěte a poté 3800 Kč do věku čtyř let dítěte
- tuto formu si mohou po PPM zvolit bez výjimky všichni rodiče
- tato forma bude automaticky vyplácena těm rodičům, jimž nevznikl nárok na PPM a to hned od narození dítěte
- tento RP bude rodiči vyplácen v případě, že dle stanovených termínů nezvolil dvouletou nebo tříletou variantu

Tento systém byl veřejnosti prezentován jako krok umožňující individuální možnost volby rodin a umožnění volného rozhodnutí dle preferencí a přání konkrétních rodičů. Ovšem jak již vyplývá z výše uvedeného, tak možnost volby mají jen někteří.

Možnost volby dvouleté varianty je vázána na splnění stanovení minimální výše předchozího příjmu, což vylučuje možnost volby dost velkého množství žen. V některých rodinách, kde výši příjmu splňuje otec, tak může čerpat RP on, ačkoliv se o

dítě stará matka a on nadále chodí beze změny do práce (jelikož rodič může mít neomezený příjem). Ovšem specifickou skupinou jsou např. samoživitelky, které mají malé příjmy, a proto tuto variantu zvolit nemohou, ačkoliv by se chtěly na trh práce vrátit co nejdříve [Dudová 2008a, 35–41].

Možnost volby tříleté varianty je upřena těm, kteří neplatili nemocenské pojištění – tzn. že zvolit si ji nemohou jednak uchazečky o zaměstnání, jednak matky podnikatelky, které se nepřihlásily k dobrovolnému nemocenskému pojištění [Dudová 2008a, 37–38].

Znevýhodněny jsou i matky-studentky – ani ony nemají možnost volby, jelikož jsou přinuceny k čtyřleté variantě (nově od roku 2008 nespadá doba studia do nemocenského pojištění, a proto nemají nárok na PPM a je jim upřena možnost volby) [Dudová 2008a, 38].

V následující tabulce jsou podrobněji rozepsány varianty čerpání RP:

Možnosti čerpání rodičovského příspěvku					
Forma čerpání rodičovského příspěvku	Věk dítěte				
	0 – 22 týdnů	22 týdnů – 21 měsíců	21 – 24 měsíců	24 – 36 měsíců	36 – 48 měsíců
Rychlejší čerpání	PPM	zvýšená výměra	zvýšená výměra		
Klasické čerpání	PPM	základní výměra	základní výměra	základní výměra	
Pomalejší čerpání (po PPM)	PPM	základní výměra	snížená výměra	snížená výměra	snížená výměra
Pomalejší čerpání (nárok na PPM nevznikl)	základní výměra	základní výměra	snížená výměra	snížená výměra	snížená výměra

Zdroj: Ministerstvo práce a sociálních věcí (citováno dle Měšec)

Vedle výše uvedeného problému, že některé skupiny rodičů nemají žádnou možnost volby, je třírychlostní RD vytýkáno hlavně to, že rodiče musí předem volit, kterou variantu chtějí. Ovšem rodiče nemohou dopředu vědět, v jaké situaci se ocitnou po skončení RD. Ačkoliv matka může nyní počítat s tím, že se po dvou letech chce vrátit do práce a zvolit rychlou variantu, tak se po oněch dvou letech může dostat do situace, kdy nesežene práci, nesežene pro dítě místo v jeslích či ve školce, dítě ještě nebude zralé na umístění do obdobného zařízení apod. Nebo naopak žena zvolí tři- či čtyřletou variantu a po dvou letech (nebo před uplynutím zvolené varianty) se bude chtít nebo muset z různých důvodů do práce vrátit (např. dostane skvělou pracovní nabídku

nebo bude muset práci hledat kvůli špatné finanční situaci, ač by nejradši byla s dítětem nadále doma, ...) [Dudová 2008a, 35–36].

1.1.3 Typy péče o dítě

Jednou ze základních věcí, které by měly být v souvislosti se snahou o harmonizaci práce a rodiny brány v úvahu, je zajištění dobré dostupnosti institucionální péče o děti. Dostatek institucí péče o děti je jednak prvkem napomáhajícím návratu rodičů do zaměstnání a umožňuje následné sladění soukromé a pracovní oblasti, ale zajisté hraje velkou roli již při rozhodování, zda si dítě pořídit či nikoliv. Pokud mají rodiče určitou představu o tom, kdy se chtějí vrátit do práce a již předem vědí, že umístit dítě v tomto věku do nějakého zařízení péče o dítě není snadné, tak se dítě v tomto případě stává hodně velkým břemenem.

Zařízení péče o dítě v České republice je málo. Nedostatek míst je nejen pokud bereme v úvahu, že současný počet míst v těchto zařízeních není schopen uspokojit poptávku rodičů, ale rovněž vůči vytyčeným cílům EU – podle Barcelonské deklarace z roku 2002 by ve všech členských státech měla být dostupná veřejná péče nejméně pro 33 % dětí do tří let a nejméně pro 90 % dětí od tří do šesti let [Jaklová, Štěpánková 2005, 32; Uhde, 2008, 148].

1.1.3.1 Jesle

Jesle byly dříve základní možností institucionální péče o děti mladší tří let. Počátkem devadesátých let byla do jeslí umístěna téměř pětina dětí od tří měsíců do pěti let [Maříková 2005 parafrázováno dle (Hašková 2006, 69)]. Ovšem poté následoval razantní úbytek celkového počtu jeslí a samozřejmě i míst samotných. V poslední době může jesle navštěvovat pouze „3 % z celkového počtu dětí, jež mohly být v jeslích umístěny na konci 80. let“ [Hašková 2008, 52].

K úbytku počtu jeslí i k poklesu jejich oblíbenosti v očích rodičů přispěly dozajista změny, ke kterým došlo po roce 1989. Jesle byly již předtím označeny jako zdravotně preventivní zařízení a byly zařazeny pod ministerstvo zdravotnictví. Ovšem po roce 1989 byly jesle vyřazeny ze systému předškolních zařízení, a tudíž přestaly být státem dotovány [Hašková 2008, 54].

Nyní navštěvuje jesle zhruba 1 % dětí mladších tří let [Höhne 2008, 120]. V roce 2008 bylo v ČR 46 jeslí se 1413 místy. Během roku 2008 bylo nově do jeslí a mikrojeslí přijato 1922 dětí. Mnoho rodičů využívá pouze tzv. „pětidenní jesle“, jelikož pět dní

v měsíci je maximální počet dní, po které může být dítě v předškolním zařízení, aniž by rodič přišel o RP [Aktuální informace ÚZI].

1.1.3.2 Školky

Školky jsou zařízení péče o dítě především ve věku tří až šesti let. Oproti jeslím je počet nabízených míst ve školkách o mnoho vyšší. Ovšem ani zde není zcela pokryta poptávka. Ve školkách je okolo 75 % tříletých dětí a více než 90 % čtyřletých a pětiletých dětí [Hašková 2008, 53–54]. Školky navštěvuje zhruba 85 % dětí od tří do šesti let [Höhne 2008, 120–121].

Jelikož počet jeslí a míst v jeslích nepokrývá poptávku rodičů, tak začali rodiče využívat služeb školek i pro děti mladší tří let. Oproti konci 80. let je ve školkách oproti původnímu počtu trojnásobek dětí mladších tří let [Hašková 2008, 54]. Jenže ani ve školkách není dostatečný počet míst, a proto musí být čím dál více dětí odmítáno. Odmítány jsou právě děti mladší tří let nebo děti tříleté a přednost je dáována dětem starším. O místa ve školce je doslova boj, proto je téměř nemožné sehnat školku, kterou by dítě mohlo navštěvovat jen několik dní v týdnu, jelikož je dána přednost dětem, které budou chodit všechny dny [Uhde, 2008, 148].

1.1.3.3 Alternativní možnosti péče o malé děti

Existuje několik alternativních možností péče o malé děti: dříve to byly kupř. podnikové školky či jesle, které jsou u nás v současné době spíše raritou. Hojně využívanou možností bylo a stále ještě je hlídání jiným členem rodiny (a to především výpomoc prarodičů). Ovšem i tato forma zaznamenává pokles. Jednak to způsobila velká prostorová mobilita, kdy nově vzniklá rodina bydlí daleko od prarodičů, a proto tato výpomoc není možná. Dalším důvodem poklesu možnosti využít tuto formu hlídání je neustále se zvyšující věk prvorodiček, tudíž prarodiče už z důvodu stáří nemusí být schopni či ochotni takto vypomoci. Rovněž se neustále odsouvá hranice věku odchodu do důchodu (příp. řada důchodců je kvůli špatné finanční situaci nucena setrvat na trhu práce), proto mnoho rodin nemůže výpomoc prarodičů využít, jelikož i oni ještě pracují [Jaklová, Štěpánková 2005, 32; Uhde 2008, 149].

Další možností jsou paní na hlídání. Tato služba je v ČR zatím málo rozšířená, využívá ji pouze 1–2 % rodin s předškolními dětmi. Ani tato forma zde není totiž zatím moc nabízena a je v porovnání s veřejnými jeslemi či školkami dosti finančně náročná [Hašková 2008, 56].

Možností je i vzájemné hlídání dětí mezi rodiči. Ani tato forma není moc rozšířená a využívá ji cca jen 1–2 % rodičů [Hašková 2008, 56].

1.1.3.4 Vliv pobytu v institucionálním zařízení na vývoj dítěte

Častým námětem diskusí je otázka, v jakém věku není už nezbytně nutné, aby o dítě celodenně pečovala jeho matka a mohlo být svěřeno do péče jiné osoby nebo aby začalo navštěvovat institucionální zařízení. Názory na tuto problematiku se různí. Na volbu a vytváření strategií ohledně plánování počtu dětí, časování jejich narození či při zvažování možnosti pracovat i v době MD či RD mají významný vliv převládající společenské názory, tlak rodinných příslušníků i názor samotných rodičů (který je rovněž z části ovlivněn společenským klimatem a názorovou orientací jeho rodičů a jejich hodnotami, které potomci internalizovaly v průběhu socializace). Možné přístupy jsou blíže nastíněny v následujících odstavcích.

Prvním možným přístupem je konzervativní názor. Ten říká, že je nutné, aby matka byla s dítětem doma a pečovala o něj sama. Tato nutnost je argumentována tím, že jinak může docházet ke špatnému vývoji dítěte. Zaměstnání matky tak může zapříčinit, že dítě trpí a není zajištěno jeho blaho [Kuchařová, Haberlová 2008, 50]. Tím se zabývala např. i Angela Hattery [Hattery 2001 parafrázováno dle (Křížková 2006, 38–39)], která zjistila, že v USA dominuje ideologie intenzivního mateřství (tj. preferování strategie celodenní péče matky o malé dítě). I v ČR platí tato ideologie intenzivního mateřství – 89 % rodičů si myslí, že by matka měla být doma do jednoho roku dítěte a přes 80 % rodičů zastává názor, že by matka měla být s dítětem doma až do čtyř let [Křížková 2006, 39].

Důležitým faktorem, který má bezpochyby vliv na vývoj dítěte, je kvalita dané náhradní péče. „Některé negativní dopady rodičovské nepřítomnosti tedy mohou plynout i ze slabé kvality nahrazujícího způsobu péče“ [Gornick, Meyers 2003, 243–245 citováno dle (Šlechtová 2006, 154)]. Ovšem náhradní péče může mít i výrazně pozitivní vliv na vývoj dítěte: „Naopak kvalitní nerodičovská péče může vyvážit nízkou kvalitu péče rodičovské (nikoli ve smyslu času, ale spíše emocionální podpory, rozvoje schopností dítěte a socioekonomického zabezpečení). M. Dornes argumentuje tím, že kvalitní zařízení péče o děti mohou snížit znevýhodnění dětí z chudších rodin“ [Dornes – Požírání emancipace své děti? Zaměstnanost matek a vývoj dětí citováno dle (Uhde 2008, 150–151)].

Zástupci druhého názoru si nemyslí, že náhradní péče o malé dítě musí mít negativní vliv na jeho blaho a zdravý a řádný vývoj. Ale je jasné, že každé dítě je jiné, a proto je nutné zvažovat vhodnost péče u daného dítěte a dle jeho individualit. Z výzkumů provedených v USA již v šedesátých letech vyplynulo, že „pokud má matka své zaměstnání ráda, dítě vidí její zaměstnání jako součást normálního životního stylu rodiny». Zaměstnání matky a pobyt ve školce anebo s «paní k dítěti» jeho vývoj ani nestimuluje, ale ani neretarduje, a na sociální rozvoj má dobré předškolní zařízení pozitivní vliv; mimo jiné rozvíjí méně rigidní pochopení mužské a ženské role“ [Možný 1999, 166]. De Singly hovoří o tom, že se změnila doba, v níž žijeme, změnily se požadavky, což vyžaduje i nové přístupy k výchově, jejímž cílem je „osobní rozvoj dítěte, seberealizace; konstrukce identity dítěte tak, aby z něj vyrostlo autonomní, nezávislé a autentické individuum. Tento cíl ale vyžaduje jiné rodiče, než jsme byli zvyklí: vyžaduje spokojené a vyrovnané jednotlivce, ne představitele daných rolí či statusů. F. Singly se domnívá, že zaměstnanost žen a rozvod v principu nebrání pohodě dětí, ale tím, že umožňují svobodu, nezávislost a seberealizaci žen, umožňují jejich matkám skutečně naslouchat svým dětem a být jim příkladem při vytváření jejich identity“ [Singly 2000, 79 citováno dle (Dudová, Vohlídalová 2007, 23)].

Někteří autoři upozorňují na častý trend v ČR – tj. že žena sama celodenně pečuje o dítě do věku cca tři až čtyř let a poté nastupuje na plný úvazek do práce a dítě musí do školky. Ovšem na to není dítě zvyklé, když nyní bylo celé dny s matkou a najednou musí trávit pět dní v týdnu osm či více hodin ve školce. Často tedy dítě nastupuje do školky tímto způsobem, bez možnosti postupného zvykání (což může být způsobeno jednak nedostatkem flexibilních pracovních úvazků, nedostatkem míst péče o děti, upřednostňováním dětí, které budou ve školce celou dobu,...) [Dudová 2008a, 37, 50].

1.2 Trh práce, zaměstnanost žen a jejich možnosti – historie versus dnešní doba

Předchozí oblast byla věnována mateřství, MD a RD a možnostmi zajištění péče o dítě. Tato část je zaměřena na druhou velkou oblast spojenou s cíli této práce a tou je trh práce a zaměstnanost.

Nejprve je nastíněn vývoj ženské práce v průběhu historie. Větší pozornost je věnovaná současné situaci na trhu práce a zaměstnanosti žen. Následně jsou popsány

genderové (ne)rovnosti na českém trhu práce, typy pracovních úvazků (s ohledem na zaměření práce je vyčleněna podkapitola o práci z domu) a flexibilita trhu práce.

1.2.1 Historie ženské práce

„Ženy odedávna, stejně jako muži, pracovaly. I když neexistoval žádný formalizovaný pracovní trh, jak ho známe dnes, ženy vykonávaly práce, které byly více omezeny hranicemi domácnosti a potřebami dětí“ [Valentová 2006, 168]. I s postupným přechodem k menším komunitám nevznikl nijak významný rozdíl mezi hodnotou práce žen a mužů. Ženy stále společně zajišťovaly péči o děti a domácnost a pomáhaly s obhospodařováním pozemků a starostí o dobytek. Význam těchto prací byl vyrovnaný a práce žen rozhodně nebyla považována za práci méněcennou, ba dokonce v rodové společnosti mohla být „vláda nad domem“ považována za spíše výhodnou [Encyklopedie moderní ženy 1966, 18, 471; Valentová 2006, 168].

Vývoj se nezastavil a rodová společenství nevyhnutelně špěla k menším kolektivům, a to „individuálním, malým rodinám“, které se skládají z rodičů, dětí a případně služebnictva. S postupným zánikem kolektivní výroby již nemohly rodové společnosti dále přetrvávat a postupně vznikaly tyto malé rodiny, které měly každá svůj soukromý majetek a samostatné hospodaření [Encyklopedie moderní ženy 1966, 18].

Postupným rozvojem výrobních prostředků se stále více zvyšovala produktivita v zemědělství, chovu dobytka i řemeslných činnostech. Dobytek a půda začaly být považovány za vlastnictví muže a práce mužů byla tedy považována za „veřejnou“, kdežto domácí práce žen v malých rodinách již nebyla veřejnou službou a stala se méněcennou [Encyklopedie moderní ženy 1966, 18, 471]. Jelikož začala být ženská domácí práce považována za „neveřejnou“ a navíc neprodukovala žádné ekonomické hodnoty (které by se daly tržně vyčíslit), stala se proto méně společensky důležitou a její hodnota byla naprosto degradována [Encyklopedie moderní ženy 1966, 18, 471; Abramsová 2005, 175; Možný 1999, 150; Možný 1987, 68, 100].

V Evropě 18. a 19. století lze identifikovat dvě hlavní skupiny možných zaměstnání žen: služky v domácnosti a dělnice v továrnách [Abramsová 2005, 179].

Industrializace tento rozpor ve výši hodnoty práce žen a mužů ještě posílila. Vznikl ještě výraznější a viditelnější rozdíl mezi ekonomicky nepřínosnou prací v domácnosti a ekonomicky atraktivní prací mužů na veřejném trhu práce [Valentová 2006, 168]. Ovšem mzdy dělníků byly malé a nestačily na zabezpečení potřeb rodiny, a tudíž se ve velké míře začaly na veřejném trhu angažovat i ženy [Klabouch 1962, 200].

Goody 2006, 143]. Hromadný nástup žen do továren byl dán jak změnou domácích prací (mezi širokou veřejností se šířily různé domácí pomůcky, které měly za cíl usnadnit domácí práci a řada domácích prací byla nahrazena průmyslovou výrobou), tak nárůstem různých služeb a možností, na něž chtěly široké vrstvy také dosáhnout a využít je, což vedlo k nutnosti zvýšení rodinného příjmu i ekonomicky přínosnou prací ženy [Goody 2006, 179]. Dalším z důvodů, proč se ženy s prací v domácnosti (jejíž hodnota byla jednak degradována neekonomičností přínosu a nyní ještě zjednodušením těchto prací mnoha automatizovanými pomocníky) nechtěly smířit bylo jednak to, že nebyla společensky uznávána, jednak to, že domácí práce přestala být kolektivní činností, ale naopak izolovala ženu v samotě čtyř zdí vlastní domácnosti [Matoušek 2003, 34; Možný 1987, 71 a 102].

Ovšem i ve veřejné sféře byla práce žen považována za méněcennou a byla brána pouze jako přivýdělek k mzdě mužově. Ženy za stejnou práci dostávaly o mnoho nižší mzdu než muži, v případě krize byly ženy propouštěny jako první atd. [Encyklopedie moderní ženy 1966, 474].

1.2.1.1 Historie práce z domova

Ani práce z domova (tj. práce vykonávaná doma, ale nikoliv pro rodinu, ale výroba určená pro prodej na veřejném trhu) není novinkou. Tato forma práce se rozšířila rovněž s příchodem průmyslové revoluce. Šlo o výrobu nejrůznějšího konzumního i luxusního zboží (cukroví, moučníky, oblečení, boty, umělé květiny, všemožné okrasy a drobnosti, ...) určeného především pro střední třídy. Ačkoliv byla tato forma ženského zaměstnání velmi rozšířená, po dlouhou dobu nebyla zahrnována do statistik při sčítání lidu, tudíž je těžké odhadnout, kolik procent žen bylo v historii skutečně pracujících a ekonomicky aktivních. Tato výroba do jisté míry přetrvávala i poté, co se masově rozšířily továrny a výroba byla mechanizována [Abramsová 2005, 185–189].

Práce z domu nebyla pro ženy flexibilní či výhodnou prací. Ženy vykonávaly namáhavé, časově náročné, ruční, nekvalifikované práce za minimální mzdu. Zaměstnavatelé tuto práci zadávali rádi, jelikož zaměstnankyně byly placeny od kusu a musely si samy obstarat pracovní nástroje a řadu věcí potřebných k výkonu dané činnosti, takže pro ně byly velmi výhodnou a nenáročnou pracovní silou. Tyto ženy se musely naprosto přizpůsobovat přáním zaměstnavatele a pracovat dle toho, jaké byly zrovna zakázky, mnohdy až do pozdních nočních hodin. Na těchto pracích z domu se

musely často podílet ve velké míře i děti. Tyto ženy mohly být kdykoliv (v případě malé poptávky) bez příjmu. Nejednalo se tedy v žádném případě o prorodinně příznivou formu práce, či práci, po které by ženy toužily z důvodu, že by jim umožnila sladění zaměstnání a rodiny [Abramsová 2005, 185–189].

1.2.2 Situace na trhu práce v současnosti

Žijeme v době, kdy určující úlohu hraje systém tržní ekonomiky. Nástup tržního systému se projevil i ve změnách trhu práce. Trh práce má nyní nové požadavky a požaduje kvalitativně odlišnou pracovní sílu. Zaměstnavatelé žádají loajální jedince, kteří jim budou k dispozici, kdy budou oni potřebovat. Preferují jedince, u nichž hrozí menší riziko, že nebudou moci z jakýchkoliv důvodů pracovat. U mnoha pozic je předpokladem jejich výkonu nepřerušovaný model kariéry, což v současně nastaveném systému dlouhé RD činí matky druhořadou pracovní silou [Sirovátka, Bartáková 2008, 84–85; Pfeiferová 2008, 184–186]. Tyto a další požadavky si kladou velké nároky na čas samotný nebo jeho organizaci dle aktuálních potřeb zaměstnavatele a tato požadovaná flexibilita ze strany zaměstnavatelů se často dostává do rozporu se soukromým životem jedinců (ať již jim ztěžuje či úplně brání založení rodiny, nebo jim harmonizaci práce a rodiny do velké míry znesnadňuje).

Jak prohlašuje Beck: „tržní model modernity implikuje společnost bez rodin a bez dětí. Každý musí být nezávislý a volný, jak to vyžaduje trh, který zajišťuje jeho či její ekonomickou existenci. Subjektem trhu je nesmlouvavě nezadaný jedinec, nezatěžovaný vztahem, manželstvím či rodinou“ [Beck 1992, 16 citováno dle (Sirovátka 2006, 84)]. A na tom se shoduje více autorů, jak dokazuje i následující citace: „Ideálním zaměstnancem pro pracovní trh je totiž absolutně mobilní a flexibilní jedinec, soutěživý a ambiciózní, ignorující veškeré své závazky v soukromé sféře“ [Dudová, Vohlídalová 2007, 21].

1.2.2.1 Genderová (ne)rovnost na trhu práce

Postavení žen a mužů na trhu práce rozhodně není rovnocenné. Ve většině zemí EU mají ženy o 15 % nižší plat než muži [Špidla 2008, 21]. Podle zjištění Národního lisabonského programu 2005–2008 je rozdíl mezi hrubou mzdou žen a mužů 25 % [Křížková, Vohlídalová 2008, 97], což je do jisté míry dáno tím, že ženy pracují na odlišných pozicích a v jiných sektorech než muži (což je někdy dáno biologickými předpoklady nutnými pro některá povolání či rozdíly v kariérních aspiracích mužů a

žen, ale je to také dáno tím, že některé pozice jsou „rezervovány“ pro muže a ženy jako matky, příp. viděny v roli potenciální matky nepřicházejí prostě v úvahu). Ovšem i při srovnání mezd žen a mužů na totožných pozicích existují značné rozdíly. Např. v České republice byl zjištěn desetiprocentní rozdíl mezi mzdami žen a mužů pracujících na stejných pozicích ve stejné firmě! [zdroj: MPSV: informační systém o průměrném výděлку – vlastní výpočty parafrázováno dle (Křížková, Vohlídalová 2008, 98)].

Dalším problémem je předpoklad mateřství žen a s tím spojeného výpadku ženy v důsledku setrvání na MD či RD, a proto se zaměstnavatelé někdy přijímání mladých žen z tohoto důvodu vyhýbají. Někteří zaměstnavatelé mají v rozporu s legislativou diskriminační otázky. I po roce 2001, kdy bylo kladení diskriminačních otázek při přijímání zaměstnanců zakázáno, se s nimi stejně v přijímacích pohovorech setkala takřka třetina žen a desetina mužů, jež jsou nyní rodiči [Křížková, Vohlídalová 2008, 97]. To, že zaměstnavatelé se dopouštějí vůči ženám diskriminačního jednání (ať se raději vyhýbají mladým ženám, v nichž vidí potenciální matky, nebo přímo kladou diskriminační otázky týkající se počtu a stáří dětí atd.), potvrzují i ženy samy [viz citace rozhovorů se ženami In Pfeifrová 2008, 185–186].

1.2.2.2 Typy pracovních úvazků a pracovních forem v ČR dostupných rodičům s malými dětmi

V České republice stále převládá práce na plný úvazek, a to i mezi ženami. Částečný úvazek má v ČR okolo 9–10 % žen (pro srovnání: v Německu, VB či Švédsku – cca 40 % žen, ve Francii 31 % či v Itálii 26 %) [zdroj Eurostat parafrázováno dle (Höhne 2008, 109); Sirovátka, Bartáková 2008, 83]

V následující tabulce jsou uvedeny důvody, proč rodiče nemohou pracovat na částečný úvazek.

Brání Vám nějaké okolnosti, abyste z důvodu péče o dítě pracoval/a na částečný úvazek?

	Ženy		Muži		Celkem	
	Relativní četnost (%)	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)	Absolutní četnost
Ano, je finančně nepřijatelný	16,4	65	42,9	171	29,7	236
Ano, zaměstnavatel mi to neumožňuje	11,4	45	6,8	27	9,1	72
Ano, nemůžu takovou práci sehnat	13,1	52	1,3	5	7,2	57
Ano, jiné okolnosti	8,3	33	2	8	5,2	41

Nebrání, nemám zájem	23,5	93	45,1	180	34,3	273
Nebrání, pracuji na částečný úvazek	11,9	47	0,8	3	6,3	50
Nepřichází v úvahu (zatím nechci pracovat)	15,4	61	1,3	5	8,3	66
Celkem	100	396	100	399	100	795

Zdroj: data Survey „Rodina a zaměstnání VI“ 2007 (vlastní výpočet) citováno dle (Plasová 2008, 229)

Další alternativou napomáhající sladění práce a rodiny je možnost využití volné pracovní doby. Tato možnost je ale nabízena spíše na pozicích, kde pracují muži. Tuto možnost využívá cca 27 % zaměstnaných otců oproti pouhým 17 % zaměstnaných matek [data z výzkumu Rodiče 2005, parafrázováno dle (Křížková, Vohlídalová 2008, 100)].

Další možnou alternativou je práce z domu. Ovšem tuto možnost nabízí jen 13 % zaměstnavatelů [Jaklová, Štěpánková 2005, 27]. Tuto formu využívá pouze 5 % matek a 10 % otců [Křížková, Vohlídalová 2008, 101].

Minimálně je u nás zastoupena práce s možností nepravidelné či nerovnoměrné pracovní doby či sdílení pracovního místa (tj. pracovní místo, které je „obsazeno dvěma zaměstnanci, kteří si sdílejí práci mezi sebou“) [Jaklová, Štěpánková 2005, 27, 31].

V následující tabulce se můžeme podívat na to, jak se proměňují představy o ideálním pracovním úvazku v souvislosti s přítomností dětí v rodině a následně v souvislosti se stářím dítěte.

Typy ideálních pracovních úvazků ženy podle věku dítěte (v %):

období podle stáří dítěte/ dětí	práce ženy podle typu úvazku					
	na celý úvazek		na částečný úvazek		zůstat doma	
	ženy	muži	ženy	muži	ženy	muži
období po uzavření sňatku, než se narodí děti	94,0	91,5	3,5	4,7	2,5	3,7
období, kdy je některé z dětí ve věku 1 – 2 roky	1,4	1,2	4,1	5,4	94,6	93,4
období, kdy je některé z dětí ve věku 2 – 3 roky	1,8	1,6	16,1	12,6	82,1	85,8
období, kdy je některé z dětí ve věku 3 – 6 let	14,8	14,0	59,4	56,9	25,8	29,1
období, kdy nejmladší dítě začne chodit do školy	42,1	37,9	49,3	52,4	8,5	9,7
období po odchodu dětí z domova	94,7	94,0	3,1	4,1	2,1	1,9

Zdroj: Sirovátka, Bartáková 2008, 83

Zajímavá je rovněž tabulka, v níž jsou uvedeny nejen ideální pracovní úvazky, ale rovněž poměr pracovních úvazků, které jsou pak opravdu zastoupeny ve skutečnosti.

Představy o ideálním pracovním vytížení rodičů a skutečnost v % podle pohlaví:

Věk nejmladšího dítěte	Ideální pracovní vytížení		Skutečné pracovní vytížení	
	Žena	muž	žena	muž
do 1 roku	89 % rodičovská dovolená 3 % práce z domova 1,5 % částečný úvazek 1,8 % pružná pracovní doba	62 % plný úvazek 14 % více než plný 14 % pružná 1,5 % rodičovská dovolená	89 % rodičovská dovolená/ v domácnosti 10 % zaměstnáno na částečný úvazek	96 % zaměstnáno 5 % zaměstnáno + další zaměstnání 3 % rodičovská dovolená / v domácnosti
1 – 3 roky	81 % rodičovská dovolená 5 % práce z domova 4,5 % částečný úvazek 3 % příležitostná práce, brigády	65 % plný 13,55 % více než plný 13 % pružná 1,2 % rodičovská	77 % rodičovská dovolená / v domácnosti 24 % zaměstnáno na částečný úvazek	90 % zaměstnáno 5 % zaměstnáno + další zaměstnání 6 % rodičovská dovolená / v domácnosti
4 – 7 let	33 % částečný úvazek 16 % rodičovská dovolená (přerušeni práce) 14 % plný úvazek 10 % práce z domova	70,5 % plný 13,8 % více než plný 9 % pružná 0,5 % rodičovská	24,5 % rodičovská dovolená/ v domácnosti 64 % zaměstnáno 8 % zaměstnáno na částečný úvazek 10 % nezaměstnáno	95 % zaměstnáno 3 % zaměstnáno + další zaměstnání 1 % rodičovská dovolená / v domácnosti
Nad 7 let	42 % plný úvazek 21,5 % pružná prac. doba 18 % částečný úvazek 5,5 % práce z domova 3,5 % přerušeni práce	72 % plný 15 % více 8 % pružná	3 % rodičovská dovolená / v domácnosti 89 % zaměstnáno 5 % zaměstnáno na částečný úvazek 6,5 % nezaměstnáno	93 % zaměstnáno 3 % zaměstnáno + další zaměstnání

Zdroj: Rodiče 2006 citováno dle (Křížková 2006, 40)

Práce z domu

Trh práce nabízí určité formy práce, které mohou lidé využít, když chtějí skloubit rodinu a práci. Jak je popsáno výše, tak v ČR flexibilní formy pracovních úvazků zatím nejsou mnoho rozvinuté a poptávka po nich převyšuje nabídku. Domácí práce (práce vykonávaná z domova) je jednou z těchto flexibilních pracovních možností.

Práce vykonávaná z domova může mít buď formu práce na základě klasické pracovní smlouvy (na plný nebo částečný úvazek) vykonávané pro určitého zaměstnavatele, nebo formu dohody o pracovní činnosti či o provedení práce, nebo neformální podobu (tj. práce na černo). Další možností, jak pracovat doma, je samostatné podnikání, které člověk provozuje doma.

Práce z domu (ať již vykonávaná pro zaměstnavatele nebo jako samostatná výdělečná činnost) může mít podobu manuální či duševní práce. Manuální práci vykonávají lidé spíše z finančních důvodů nebo v případě nutnosti skloubení s jinou formou práce nebo proto, že nemohou vykonávat „normální“ práci (nesehnali klasickou práci a toto je přivýdělek; musí doma pečovat o jiného člena domácnosti; jsou to osoby v invalidním důchodu apod.) [Bierzová 2008, 35–57; Šindlerová 2006, 1–22].

Duševní práci z domu vykonávají převážně lidé, kteří ji volí zejména kvůli její prostorové a časové flexibilitě. Jsou to v současné době osoby v oblasti informačních technologií, osoby, kterým informační technologie umožňují vykonávat jejich práci z domova nebo ženy (příp. muži) na MD či RD, jimž tato forma umožňuje skloubit zaměstnání s péčí o rodinu [Bierzová 2008, 35–57; Šindlerová 2006, 1–22].

Práce z domu nabízí řadu výhod: prostorová flexibilita, časová flexibilita, možnost rozvržení práce v rámci dne (či delšího časového horizontu) dle svých individuálních a momentálních potřeb, odpadá doprava do zaměstnání (nebo je omezena na občasnou účast na jednání či na společné schůzce či občasná doprava pro materiál a poté odevzdání hotových výrobků apod.) – odpadají tedy finanční náklady na dopravu a čas ztracený dopravou do zaměstnání, člověk není v cizím prostředí, má lepší možnost skloubit práci a rodinu, ... [Bierzová 2008, 35–57; Šindlerová 2006, 1–22].

Práce vykonávaná doma ale přináší i řadu nevýhod: nejistota a znevýhodnění (práce bez smlouvy, dohody o provedení práce či pracovní činnosti či práce na dobu určitou, nevýhodné či málo placené práce, ...), sociální izolace, neschopnost oddělovat pracovní čas a čas pro rodinu, ... [Bierzová 2008, 35–57; Šindlerová 2006, 1–22].

Práce z domu je často volbou pro rodiče, kteří se rozhodli pro to, mít dítě, ale rovněž musí nebo chtějí pracovat. Patří sem většinou matky, které nesehnaly žádnou jinou flexibilní formu, jež by se dala skloubit s péčí o ratolest nebo matky, které by nesehnaly v případě práce mimo domov pro dítě hlídání nebo matky, které prostě chtěly (příp. musely) začít pracovat, ale stále chtěly zůstat dítěti na blízku a starat se o něj samy. Tyto ženy se pokouší buď sehnat práci z domu na trhu práce, nebo samy začnou podnikat [Havlová 1996, 69; Bierzová 2008, 35–57; Šindlerová 2006, 1–22].

1.2.2.3 Flexibilita trhu práce

Jak vyplývá i z výše uvedeného, trh práce v ČR není takový, jaký by si ho rodiče malých dětí přáli mít. Není zde mnoho alternativ a po zaměstnancích je požadovaná vysoká flexibilita a přizpůsobivost požadavkům zaměstnavatele. Pokud už jsou

flexibilní formy pracovních úvazků nabízeny, tak to většinou přináší nějaké přímé výhody nebo úspory zaměstnavateli, a jedná tedy nejen v zájmu vytvoření rodinně příznivého pracovního místa, ale především v zájmu svém. Takže se jedná spíše o negativní flexibilitu než o flexibilitu pozitivní [Dudová 2008b, 11; Vohlídalová 2008, 100].

Zaměstnavatelé nejsou příliš ochotní vycházet zaměstnancům vstříc. Nejvíce jsou ochotní k občasným a jednorázovým ústupkům. Podrobnější situaci vidíme v následující tabulce.

Pravděpodobný postup zaměstnavatelů při žádosti o různé úpravy pracovních podmínek:

Možné varianty úprav pracovních podmínek	Průměrná odpověď na škále 1 – 4 *	Určitě či pravděpodobně bychom mu vyhověli (v %)	Určitě či pravděpodobně bychom mu nevyhověli (v %)
Jednorázové náhradní/ jiné volno na jeden den na vyřízení rodinných záležitostí	1,44	95,7	4,3
Opakované náhradní/ jiné volno na jeden den na vyřízení rodinných záležitostí	1,94	80,3	18,8
Zkrácení pracovní doby	2,02	78,2	21,8
Posun začátku pracovní doby	2,06	75,0	25,0
Pomoc a rekvalifikaci po návratu z rodičovské dovolené	2,06	78,1	21,9
Návrat do zaměstnání po delším pobytu na rodičovské dovolené než do 3 let věku dítěte	2,18	72,5	27,5
Pružná pracovní doba	2,38	58,9	41,1
Neplacené volno v délce 1 – 2 měsíců na péči o člena rodiny	2,43	59,0	41,0
Přeřazení na jinou práci z důvodu plnění rodinných povinností	2,52	57,2	42,8
Neplacené volno v délce 1 – 2 týdnů na rodinnou dovolenou nad rámec dovolené poskytované Vaší firmou/ organizací	2,61	48,6	51,4
Příspěvek na úhradu poplatků za služby pro děti	3,02	28,9	71,2
Možnost vykonávat práci nebo část práce z domova	3,37	17,4	82,6

*Poznámka: Varianty odpovědí na otázku zjišťující nejčastější nebo nejpravděpodobnější postup při žádosti o tu kterou úpravu pracovních podmínek: 1 určitě bychom mu vyhověli, 2 pravděpodobně bychom mu vyhověli, 3 pravděpodobně bychom mu nevyhověli, 4 určitě bychom mu nevyhověli.

Zdroj: Data Survey „Rodinné potřeby zaměstnanců“ 2007, VÚPSV (vlastní výpočet)
citováno z (Plasová 2008, 221)

Ale ve velké většině případů se jedná přímo o flexibilitu negativní – tj. flexibilita, kterou vyžaduje zaměstnavatel po zaměstnancích. Ovšem tato flexibilita je pro zaměstnance spíše nevýhodou, jelikož musí být k dispozici v době a rozsahu, v jaké

si to zaměstnavatel momentálně žádá, zaměstnancům nejsou zaručeny příliš velké jistoty, ... Tato flexibilita nemá za cíl pomoci a vyjít vhod zaměstnancům, ale je nastolována pro efektivní dosažení a pokrytí aktuálních potřeb zaměstnavatelů [Dudová 2008b, 11; Křížková 2006, 35; Křížková, Vohlídalová 2008, 100].

1.3 Harmonizace práce a rodiny

Práce a soukromý život jsou dvě základní oblasti v životě většiny individuů. Tyto dvě oblasti jsou pro jedince velmi důležité, a proto se lidé (i rodiče malých dětí) stále snaží najít optimální soulad těchto sfér. Následující odstavce přibližují stav současné sociální politiky (jak umožňuje sladovat práci a soukromý život), stav rodinných strategií a hodnotových orientací (zejména hodnota práce a hodnota dítěte) v dnešní době. Jsou popsány proto, že ovlivňují rozhodnutí pořídit si dítě a hodnotová orientace jedince sehrává roli při rozhodování o jeho budoucnosti a volbě strategií. Podoba těchto hodnot vstupuje do procesu rozhodování, zda začít v průběhu MD či RD podnikat. Nakonec je zařazena kapitola zabývající se specifiky motivace žen k práci.

1.3.1 Sociální politika v České republice

Hlavním předpokladem k tomu, aby mohli rodiče dobře sladit zaměstnání s péčí o malé děti, je dobře nastavená sociální politika. Legislativní opatření sociální politiky vytváří jednak systém MD a RD (jak délky, tak výše příspěvků), ale určují také základní pravidla na trhu práce – do jisté míry upravují vztahy mezi zaměstnavateli a zaměstnanci a stanovují základní podmínky práce, mohou podporovat žádoucí pracovní úvazky apod., zajišťují nebo mohou podporovat instituce péče o děti atd.

Opatření dobré sociální politiky mohou významně podporovat takové prvky a věci, které jsou žádoucí a napomáhají harmonizovat péči o děti se zaměstnáním. Sociální politiky mohou harmonizaci napomoci v oblasti finančních prostředků (sociální dávky, daňové zvýhodnění, příspěvky na služby, ...), rozvojem netržních služeb, které šetří práci v domácnosti a snižují čas, který je nutné věnovat k péči o děti, jejich výchově či vzdělání, či příznivou legislativou, která pomáhá vyrovnávat šance rodičů s bezdětnými jedinci nebo je může dokonce trochu zvýhodňovat [Mareš 2006, 45]. Česká republika se řadí mezi země s extrémně nízkou fertilitou (tj. méně než 1,3 dítěte na ženu), proto by se dala očekávat zvýšená pozornost vůči rodinám s dětmi a snaha jim

různými opatřeními vyjít vstříc, aby trend stále se snižující fertility nepokračoval dále [Sirovátka 2006, 78].

Současný stav je do jisté míry pokračováním systému, který zde fungoval po roce 1989. Jako řada dalších postkomunistických zemí se Česká republika snažila o přenesení péče o dítě do rodin. Rodinám byla poskytována dlouhá RD, byl kladen důraz na dávky, existovala zde dobře rozvinutá velmi levná institucionální péče o děti (ale spíše o děti od tří do šesti let). Rodiče byli zvýhodněni různými dávkami vázanými na přítomnost dítěte v rodině a rozdíly ve mzdách stát nivelizoval. Byla zde velká zaměstnanost žen, ale starost o domácnost zůstala beze změn, tj. na bedrech žen. Systém sice nijak nepodporoval genderovou rovnost, ale ženy ani po při návratu po dlouhé době na RD neměly nijak větší problémy s opětovným nástupem na trh práce, jelikož zde panovala nucená zaměstnanost [Sirovátka, Bartáková 2008, 66–67].

Jakmile však systém nucené zaměstnanosti padá, začínají mít ženy vracející se po RD na trh práce problémy. Na trhu práce počíná panovat rivalita a jedinci, kteří na delší dobu přerušili pracovní kariéru (ač v souladu s nastoleným systémem rodinné politiky), jsou oproti ostatním na trhu práce ve značné nevýhodě [Sirovátka, Bartáková 2008, 66–67].

Tímto se Česká republika značně odlišovala již tehdy od zbytku zemí EU-15, které se v devadesátých letech dvacátého století snažily spíše podporovat a usnadnit přesun péče o dítě mimo rodinu a rovněž se snažily o zvýšení genderové rovnosti, jak v péči o děti, tak na trhu práce [Sirovátka, Bartáková 2008, 66–67].

Rodiče se často potýkají se ztíženou možností návratu do zaměstnání. Ve společnosti stále ještě ve velké míře panuje názor o vhodnosti individuální péče matky do věku nejméně tří let dítěte, což mnohdy rodiče „nutí“ (ať již morálně nebo systémem nastolenými podmínkami) setrvat dlouho mimo trh práce, což je při opětovném návratu na trh práce znevýhodňuje. Tento pohled byl do jisté míry podporován i stavem rodinné politiky, která poskytovala dlouhou RD a nezabezpečila dostatek zařízení péče o dítě (ani nyní není dostatek institucí péče o dítě mladší tří let – mnohdy i starší tří let). Rovněž je omezena možnost využívání institucionální péče, aniž by rodič přišel o RP. Trh práce ani nenabízí příliš flexibilních pracovních úvazků a firmy nejsou příliš prorodinně přátelské [Křížková, Vohlídalová 2008, 95].

Sociální politika státu může značně ovlivňovat situaci na trhu práce. Lepší harmonizaci práce a rodiny může zajistit nejen dobře navrhnutými legislativními opatřeními, ale přímo podporou „family friendly policy“. V zahraničí si firmy postupně

začínají uvědomovat potřebu prorodinného prostředí a aktivně vytvářejí řadu opatření, které by rodičům umožnily lepší sladění soukromého a pracovního života. „Family friendly company“ nabízejí flexibilní úpravu pracovní doby a pracovního režimu (volba délky pracovní doby, volba rozvržení pracovní doby dle potřeb zaměstnanců, ...), flexibilitu ve volbě místa výkonu práce (zejména se jedná o práci z domu) atd. [Mareš 2006, 42–45]. Family friendly policy zahrnuje čtyři základní oblasti: 1. finanční prostředky na různé služby, které pomohou lidem lépe sladit rodinu a zaměstnání (může se jednat nejen o služby směřované na děti, ale rovněž i na služby pomáhající s péčí o staré rodiče apod.), 2. organizační kulturu a pracovní klima, která respektuje soukromý život zaměstnanců, 3. vytváření mezilidských vztahů na pracovišti, jež respektují odpovědnost lidí vůči jejich rodinám, 4. výrobní procesy a organizace práce, které budou přínosem pro danou firmu, ale jež nebude zbytečně omezovat soukromý život zaměstnanců [Lobel, Kossek, 1996 parafrázováno dle (Mareš 2006, 43)].

1.3.2 Rodinné strategie dnešních mladých lidí

Společnost se neustále mění a vyvíjí. Dochází jak k nepatrným změnám, tak ke změnám na globální úrovni. Spolu s proměňujícím se společenským kontextem se mění i většinové názory ve společnosti, postoje, hodnoty či názory, což má v konečném důsledku spolu se strukturálními změnami vliv na zvolené strategie a plány lidí, jimž se věnuje blíže tato kapitola.

Dnešní lidé se ocitají v naprosto jiné situaci, než v jaké byli jejich prarodiče. Proměna společnosti s sebou přinesla řadu dříve stěžejí představitelných možností, ale samozřejmě i rizik [Beck 2004; Sirovátka 2003, 38–39].

Dříve byly ženy předurčeny k mateřství a jen tak se mohly realizovat a naplnit tak společenská očekávání. Mít děti a být dobrými rodiči bylo dříve hlavním (a dá se v podstatě říci, že jediným) cílem. Plánování rodičovství nebylo moc rozšířené, a to ani v době, kdy začala být široce dostupná antikoncepce. Mít děti bylo posláním a volba odlišné životní strategie byla spíše výjimečná. Základem byla rodina a péče o děti; práci (příp. kariéře) se žena věnovala většinou pouze v období, kdy ještě neměla děti nebo v případech, že už děti odrostly [Rabušic 2001, 224; Sobotka 2006, 60–61].

Dnes mají mladí lidé při plánování budoucnosti podstatně více alternativ. Jednak se rodičovství čím dál tím více stává předmětem složitého zvažování a časování s ohledem na ostatní životní plány. V dnešní době značně narostl význam práce (příp. dělání kariéry), což platí nejen pro muže, ale i pro ženy. Do rozhodování o rodičovství a

plánování budoucího života vstupuje i touha využít široké palety možností, které dnešní společnost nabízí. Patří sem již výše zmíněná seberealizace v práci a kariéra, cestování či touha využít co nejvíce z nabízené škály volnočasových aktivit [Sobotka 2006, 60–61; Sirovátka 2003, 43–44].

Někteří mladí lidé k rodičovství vůbec neinklinují, a prostě děti vůbec nechtějí. Ovšem většina žen tento názor nesdílí a děti chce. Spousta žen, které děti chtějí, ale nechtějí být pouze matkou a chtějí se realizovat i v pracovní sféře. Zde pak vzniká konflikt a otázkou je, jak rozpor mezi těmito dvěma oblastmi vyřešit. Dle Alana [Alan 1989, 248] existují dvě možné varianty, jak vztah práce versus mateřství vyřešit: buď redukovat pracovní aspirace a věnovat se mateřství nebo redukovat mateřskou funkci (od volby bezdětnosti, omezení chtěného počtu dětí, využití nějaké formy péče od nízkého věku dítěte apod.). Rodiče také mohou volit mezi tím, zda mít děti co nejdříve a pak začít budovat kariéru nebo zda děti odložit do vyššího věku a začít nejprve budovat kariéru.

Při diskutování o tom, jak lidé postupují při volbě strategií a čím jsou tyto volby podmíněny, je důležité si určit z jakého pohledu se na tuto věc díváme. Zda jsme zastánci mikropohledu, makropohledu nebo zda bereme v potaz oba a v kontextu které vědní disciplíny věc nahlížíme. Jak uvádí Sirovátka [2006, 81–82]: „V současné době nelze vysvětlit změny v rodinném chování a v chování na trhu práce uspokojivě v rámci jedné úrovně explanace či jedné třídy faktorů, jež potenciálně vstupují do hry. Z dosavadních výzkumů je zřejmé, že se jedná o koincidenci kulturních, strukturálních a institucionálních vlivů, jejichž působení je zprostředkováno relativně komplexními mechanismy.“ A jak dále poznamenává: demografy zajímají spíše „faktory ovlivňující volby na úrovni individuálního chování“, ekonomové se dívají zejména na mikro- a makroekonomické faktory a sociology zajímá „vliv faktorů kulturně-hodnotových i strukturálních (institucionálních), někdy přitom propojují mikro- a makrosociální perspektivu“ [Sirovátka 2006, 81]. Zde se budu věnovat sociologickému pohledu na tuto problematiku.

Makrosociální přístupy jsou takové přístupy, které „věnují pozornost makrosociálním mechanismům a makrosociálním faktorům, kulturním či strukturálním faktorům, případně jejich interakci“ [Sirovátka 2006, 84]. Mezi makrosociální přístupy se dá zařadit koncept druhé demografické tranzice. Ten vidí základ změny v kulturní proměně společnosti, která se pluralizovala a individualizovala (jak v oblasti hodnot či

životních stylů apod.). Jiné teorie zdůrazňují posun k individualizaci a důraz lidí na vlastní seberealizaci, která působí spolu s jinými strukturálními změnami jako např. ekonomickou globalizací či zdynamičtěním trhu práce. Esping-Andersen také přikládá význam strukturálním faktorům (konkrétně tedy sociálním rizikům a nejistotám, které činí životní volby jedinců těžšími – např. náklady na děti, ztížená možnost sladit práci a péči o děti, ...). Teorie inkoherece říká, že současný stav porodnosti je „výsledkem nesouladu mezi institucionálními uzpůsobeními (tedy i politikami), jež umožňují kombinovat rodinu a zaměstnání, stejně jako důsledkem inkoherece mezi genderovou nerovností vyplývající z norem vztahujících se k institucím orientovaným na rodinu a naproti tomu genderovou rovností norem vztahujících se k individuálně orientovaným institucím – tedy k trhu práce a vzdělávání“ [Sirovátka 2006, 84–86].

To, jaké jsou zde konkrétní možnosti a o tom, jaká je faktická situace v současné době, bylo podrobněji pojednáno v předchozích kapitolách, a proto zde již nebudu opakovat, jaké možnosti mají lidé k dispozici a s jakými omezeními a překážkami se musí potýkat.

Mikrosociální přístupy v souvislosti s volbami mezi prací a pořizováním si dětí jsou často založeny na modelu racionální volby. Jde tedy o racionální kalkul, v tomto případě o kalkulování zisků a výdajů spojenými s výchovou dětí. Tento kalkul nemusí vždy počítat pouze s ekonomickými hodnotami, ale i např. s emocionálními či sociálními přínosy. Nastávající rodiče tak zvažují nejen náklady na výchovu dítěte, ale i to, jakou psychickou a sociální hodnotou pro ně bude. Ovšem berou v úvahu také „ušlé příležitosti“, o něž se v důsledku výchovy a péče o dítě ochudí (ať již finanční příjem ze zaměstnání, které by měli, kdyby neměli dítě; budování kariéry, cestování a spousta dalších možností, které budou muset být alespoň do jisté míry v důsledku péče o dítě omezeny) [Sirovátka 2006, 83].

Teorií, která přikládá velký význam individuálním preferencím žen, je preferenční teorie Hakimové. Hakimová zde předkládá vysvětlení toho, jak se ženy rozhodují při dilematu mezi zaměstnáním a pořizováním si dětí. Hakimová „pracuje s prvky jako osobní hodnoty a rozhodování na mikroúrovni, vše ale zasazuje do příslušného sociálního, ekonomického a institucionálního makro kontextu, v němž se preference stávají základní determinantou voleb, které ženy ve svém životě činí“ [Chromková Manea, Rabušic 2006, 58]. Hakimová považuje za rozhodující životní preference žen, a proto se soustřeďuje na jejich mínění, budoucí cíle a plány [Chromková Manea, Rabušic 2006, 58].

Preferenční teorie má čtyři základní pilíře:

1. pilíř: ve společnosti je řada nových možností a příležitostí, které jsou výsledkem společenských změn (těmi nejdůležitějšími změnami jsou: a.) antikoncepční revoluce, b.) revoluce v rovných příležitostech, c.) zvýšení počtu pracovních míst „bílých límečků“, d.) nabídka částečných pracovních úvazků a e.) vyšší šance uspořádání si života dle individuálních preferencí a hodnot),

2. pilíř: uvnitř skupiny žen najdeme různé preference a priority při rozhodování o sladění práce a rodiny,

3. pilíř: konfliktní zájmy mezi různými skupinami žen, vyplývající z různorodosti hodnotových preferencí,

4. pilíř: rozdílnost reakcí na opatření sociálních politik je dána heterogenitou priorit a preferencí [Chromková Manea, Rabušic 2006, 59–60].

Když vezmeme v úvahu heterogenitu těchto preferencí, tak můžeme ženy rozdělit do tří ideálních typů: 1. ženy orientované na rodinu a domov (home-centered women), 2. ženy orientované na práci a kariéru (work-centered women) a 3. adaptivní ženy (adaptive women). Podrobnější popis jednotlivých typů viz tabulka.

Kompletní klasifikace preferencí životního stylu žen 21. století:

ženy orientované na rodinu	ženy adaptivní	ženy orientované na práci
<i>20 % žen (variuje mezi 10 až 30 %)</i>	<i>60 % žen (variuje mezi 40 až 80 %)</i>	<i>20 % (variuje mezi 10 až 30 %)</i>
Jejich životní prioritou jsou děti a rodina.	Různorodá skupina, do níž se řadí ženy, které chtějí spojit práci s rodinou, které jednájí podle okolností a které neplánují kariéru.	Především bezdětné ženy. Životní prioritou je zaměstnání nebo rovnocenné aktivity jako politika, sport, umění atd.
Nepreferují placenou práci a zaměstnání.	Chtějí pracovat, ale pracovní kariéře nepodřizují vše.	Výrazně se angažují v zaměstnání nebo rovnocenných aktivitách.
Kvalifikaci získaly kvůli svým intelektuálním schopnostem.	Kvalifikaci získaly se záměrem pracovat.	Velké investice do kvalifikace kvůli zaměstnání nebo jiným aktivitám.
Počet dětí je ovlivněn sociální politikou státu, bohatstvím rodiny atd. Nereagují na politiku zaměstnanosti.	Skupina citlivá na sociální politiku státu, na politiku zaměstnanosti a politiku rovných příležitostí.	Jsou citlivé na ekonomické příležitosti, politické příležitosti, umělecké příležitosti atd. Nereagují na sociální/ rodinnou politiku.

Zdroj: Hakim 2000, 6 citováno dle (Chromková Manea, Rabušic 2006, 62)

Jak vidíme, tak zastoupení v jednotlivých typech není rovnoměrné. Nejvíce je adaptivních žen. Jelikož mají různé skupiny žen různé priority a preference, proto také odlišně reagují na legislativní opatření sociálních politik.

Hakimová se pak zabývala i tím, jaké preference převládají u mužů – 60 % mužů se orientuje na práci, 30 % je adaptivních a pouhých 10 % mužů se orientuje na rodinu [Chromková Manea, Rabušic 2006, 63].

Preferenční teorie Hakimové podléhala velké kritice. Nejčastější kritikou bylo, že „dostatečně neuvažuje vliv širších společenských podmínek. Podle ní sice společenské podmínky hrají jistou roli, ale jen v tom, jak velký podíl žen se rozhodne pro kterou roli, tozn. že ženy jen berou ohled na to, v jakém společenském prostředí se nacházejí, a podle toho se rozhodnou: neuvažuje ovšem, že ne vždy je toto rozhodnutí svobodnou volbou“ [Výborná 2008, 158]. Cromptonová a Harrisová oponují tím, že „individuální volby jedinců se odehrávají na pozadí strukturálních omezení a vycházejí z toho, jak lidé vnímají své šance a možnosti v různých oblastech života. Na trhu práce potom jednájí na základě percepce vlastní situace, tedy nejen na základě vlastních preferencí“ [Crompton, Harris 1998, 124 citováno dle (Pfeifrová 2008, 183)].

Jinou teorií, která se snaží vysvětlit proces rozhodování o počtu dětí, je Voasova teorie konfliktních preferencí. Voas bere v úvahu, že konečnou podobu preferencí ovlivňují nejrůznější strukturální faktory a omezení. Důležitým prvkem jeho teorie jsou ale preference. Voas říká, že v plánování reprodukčního chování nemají rozhodující slovo ženy, ale že důležité jsou preference obou manželů a jejich interakce. Preference partnerů se mohou shodovat a pak není většinou problém, pokud jsou ovšem rozdílné, tak dochází ke konfliktu a do hry často znovu vstupují společenské normy, které podpoří názor toho jedince, jehož názor je s nimi v souladu [Chromková Manea, Rabušic 2006, 67–68].

Výsledná volba strategie je dána mnoha faktory a prvky. Odlišné strategie mohou záviset i na vzdělání ženy. Ženy s nižším vzděláním zůstávají častěji po narození dítěte doma v porovnání s ženami s vyšším vzděláním, které se snaží práci a rodinu sladit a často pokračují v dosavadním zaměstnání nebo přecházejí do částečných úvazků. To je dáno bezpochyby tím, že pro ženy s vyšším vzděláním vystoupení z trhu práce znamená větší ztráty (od ztrát lidského kapitálu, k přímým ekonomickým ztrátám, kdyby zůstaly doma a pobíraly PPM nebo RP, obavy ze ztráty dobré pozice, či narušení kariérního postupu, ...) [OECD 2002: 78–79 parafrázováno dle (Bartáková 2006, 213)]. Ale určitou roli může hrát i to, že ženy s vyšším vzděláním mají o něco vyšší šanci zkombinovat dosavadní práci s péčí o dítě, najít si vhodnou práci na částečný úvazek, která by šla dobře sladit s rodinou či se obvykle méně bojí začít samostatně podnikat a mají finanční prostředky do začátku. Ženy s vyšším vzděláním mají většinou

stabilnější a „lepší“ zaměstnání, více vydělávají, a proto je pro ně snadnější využívat služeb péče o děti, což jim umožňuje brzký návrat do práce bez ohledu na věk dítěte [Bartáková 2006, 213–214].

Do rozhodování o tom, jakou životní cestu člověk zvolí vstupuje tedy mnoho faktorů, jak aktuální společenská situace, společenské názory, strukturální možnosti a omezení, individuální preference jedince, společenský tlak, názory a priority partnera atd.

1.3.3 Hodnotové orientace

Hodnoty lidí nejsou stabilní v čase a jsou proměnlivé. Může docházet jak k posunům hodnotových orientací u individua, rovněž dochází k posunům hodnotových orientací převažujících na úrovni celé společnosti. Vzhledem k zaměření této práce se zde budu věnovat zejména hodnotám vztaženým k zaměstnání a hodnotám přikládaným rodičovství, jelikož tyto hodnoty mají zásadní vliv při rozhodování mezi prací a dítětem.

Společenské změny po roce 1989 byly tak výrazné, že měly i významný vliv na proměnu společenských hodnot. Došlo ke změnám na trhu práce, k emancipaci a zrovnoprávnění žen – toto a mnoho dalšího vedlo k tomu, že se nesmírně rozšířila paleta strategií a možností, které mají jedinci k dispozici a mezi kterými se mohou rozhodovat. Jedinci mají na výběr z mnoha možností – mohou se seberealizovat v mnoha sférách a záleží jen na nich, čemu dají přednost a jaké kombinace možností nakonec vyberou. Dříve neměly ženy moc na výběr. Dá se říci, že jedinou a univerzální možností seberealizace byl sňatek a založení rodiny. Nyní ale život lidí nemusí být naplněn jen prostřednictvím rodiny a rodičovství. „Dříve byla rodina a mateřství ženě údělem, dnes se staly její volbou“ [Rabušic 2001, 224]. Rodičovství není tedy tím, k čemu všechny ženy, co nejdříve a za každou cenu, směřují, jako tomu bylo dříve. Dítě je jen jednou z možností z celého dlouhého seznamu a je na každém jednotlivci, jak si svůj život naplánuje – včetně toho, čemu dá přednost a čeho se vzdá. Rovněž i časování jednotlivých voleb si jedinec určuje [Paloncyová 2002, 28; Rabušic 2001, 223–224; Sobotka 2006, 60–61; Sirovátka 2003, 38–39, 43–44].

1.3.3.1 (Anti-?) hodnota dětí

Jak bylo naznačeno již v úvodu této kapitoly, děti jsou jen jednou volbou z nepřeberného množství, z něhož mohou jedinci v dnešní době vybírat. Proto lidé čím

dál více rozvažují nebo dá se říci, že někdy až kalkulují, zda si dítě opravdu pořídí či nikoliv.

Dítě může pro člověka znamenat opravdu mnoho, ale zároveň může člověka o mnoho možností ochudit. Záleží tedy velmi na tom, co je pro daného jedince důležité, kterým hodnotám přikládá jaký důraz a co pro něho v životě hraje jakou roli.

Z faktorové analýzy pracující s daty za ČR vyšly tyto faktory, které určují, co dítě pro jeho rodiče může znamenat:

1. dítě jako zdroj a předmět (převážně pozitivních) emocí
2. dítě jako přirozená součást, opora, naplnění života a investice
3. dítě jako výraz kontinuity života (tj. mít pokračovatele, stát se tzv. prostřednictvím dítěte nesmrtelnými)
4. dítě jako potvrzení vztahů v rodině
5. dítě jako zábava a předmět seberealizace [Mareš 2008, 110–112].

Mezi nejčastěji diskutované skupiny, dle kterých je pak na dítě nahlíženo jako na pozitivní nebo spíše negativní prvek, jsou ekonomické a emocionální faktory, které lze nalézt v každé literatuře pojednávající o hodnotě dítěte.

Dítě v dnešní době znamená nemalé finanční investice, s nimiž je nutno počítat [Palonciová 2002, 28; Hora 2008, 252; Rabušic 2001, 154; Možný 2002, 23; Sirovátka 2003, 199–201]. Dříve nebyly tyto investice tak velké a děti znamenaly pro rodinu i určitý zdroj finančních příjmů. S nástupem kapitalismu došlo k tomu, že „děti stojí rodiče více, než jim přinášejí“, došlo totiž k tomu, že se obrátil „tok bohatství“ a jde jednoznačně od rodičů k dětem [Rabušic 2001, 137]. „Z ekonomického hlediska mít děti je v moderní společnosti čirá pošetilost“ [Rabušic 2001, 154].

Změnil se také rozměr rodičovství. Nyní se rodičovství „stává stále zodpovědnějším úkolem. Rodiče jsou povinni milovat své dítě a udělat maximum pro jeho rozvoj“ [Dudová, Vohlídalová 2007, 23]. Na rodiče je tak kladena velká zodpovědnost a jsou jim na bedra naloženy nové nároky, kterým je nutno dostát, aby byla výchova vhodná a kvalitní. To se týká rovněž materiálních statků (trh je zahlcen nejrůznějšími hračkami i pro nejmenší děti, a ani se zvyšujícím se věkem dětí není nabídka malá, spíše naopak). A rodiče, od kterých je společensky očekáváno, že zaopatří dítě ve všech směrech, nemohou tuto nabídku ignorovat [Možný 1999, 207].

Další hodnotou, kterou nemůžeme opominout, je emocionální hodnota. V moderních společnostech se dostává do popředí tato hodnota, která je ve většině

případů tím rozhodujícím prvkem pro pořízení si dítěte [Palonciová 2002, 28; Šlechtová 2008, 171; Rabušic 2001, 154; Dudová, Vohlídalová 2007, 23; Sirovátka 2003, 201]. „V industriální společnosti jsou děti ekonomicky bezcenné, ale emocionálně je jejich cena nevyčísitelná“ [Zelizerová 1985, 3 (převzato od Jones a Brayfield 1997) citováno dle (Rabušic 2001, 154)].

Jakou emocionální hodnotu dítě rodiči přináší se také zabývali psychologové Hofman a Hofmanová, kteří přišli s těmito emocionálními hodnotami:

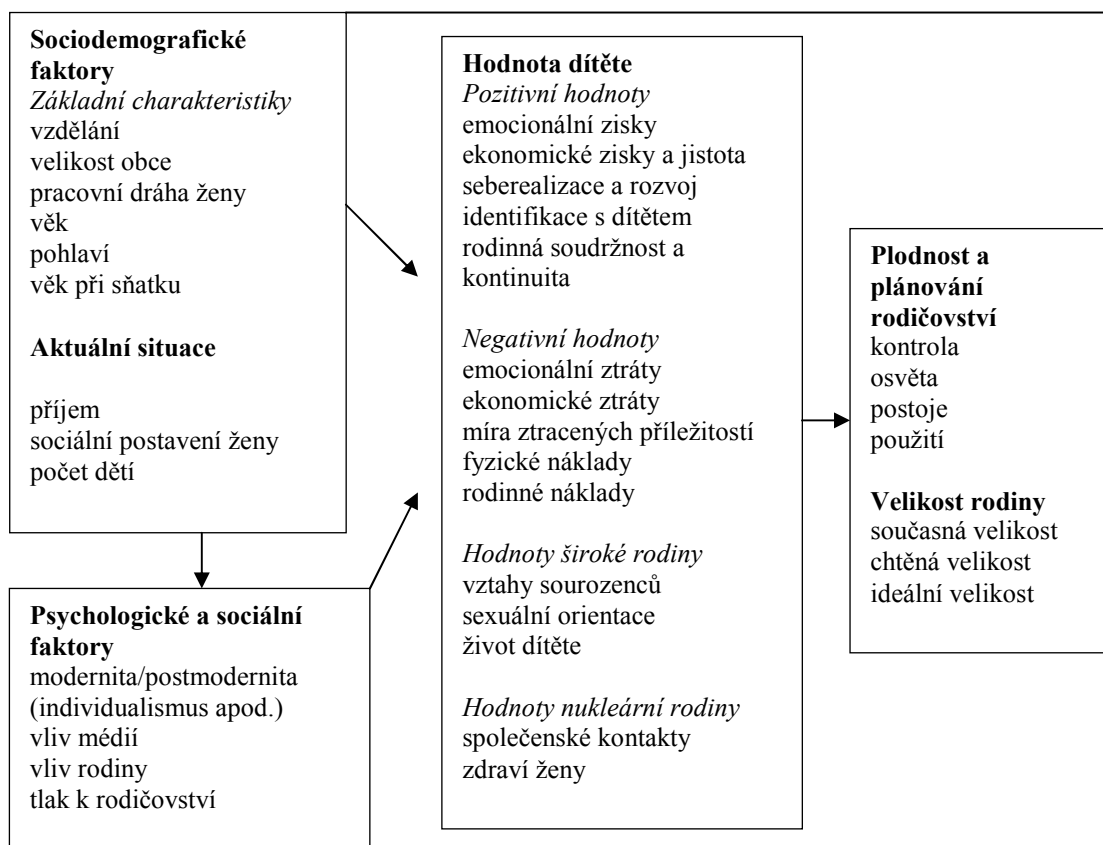
1. „narození dítěte poskytuje mladým lidem status dospělosti a dává jim sociální identitu
2. dítě umožňuje rodičům expanzi za hranice vlastního života, dává jim pocit reprodukce sebe samých, pocit jisté „nesmrtelnosti“
3. dítě dává člověku pocit morálnosti – rodič se vzdává vlastních zájmů pro blaho nové osoby
4. dítě přináší pocit afiliace (přidružení), vytváří pro člověka nesmírně důležité vazby primární skupiny
5. dítě je zdrojem stimulace, novosti v životě, zábavy
6. dítě je také zdrojem pocitu kreativity (tvořivosti), pocitu naplnění, pocitu kompetence
7. dítě přináší rodičům (hlavně však matkám) zdroj moci a současně i pocit kontroly nad někým jiným
8. dítě umožňuje rodičům srovnávat se a soutěžit jeho prostřednictvím s jinými, čímž může přinášet prestiž
9. dítě je ekonomicky užitečné“ [Hofman, Hofmanová 1973, 46–57 citováno dle (Rabušic 2001, 154)].

Dítě ale nevyžaduje pouze ekonomické zajištění, výchova dítěte je náročná i na čas rodičů. Rodiče jsou tedy nuceni (alespoň do určité míry) omezit činnosti, které mohli vykonávat doposud (ať už zaměstnání nebo činnosti spadající do trávení volného času). A na dítě je rovněž nahlíženo jako na překážku k činnostem, s nimiž by rodič mohl začít a mohl je vykonávat, kdyby dítě neměl. Dítě tak vždy do jisté míry znamená pro své rodiče určité ústupky a omezení. Rodiče tedy uvažují, jak vysoké by byly náklady ztracených příležitostí (jiní autoři používají např. termíny „ušlé příležitosti“, „cena příležitosti dítěte“ atd., ale jedná se o totéž), kdyby se věnovali dítěti [Šlechtová 2008, 147–152, 169; Rabušic 2001, 121, 139; Možný 2002, 24; Sirovátka 2003, 43–46]. „Založení rodiny je však v moderní společnosti především z materiálního hlediska,

z hlediska seberealizace mimo rodinu a z hlediska časových nákladů vždy ztrátové“ [Paloncová 2002, 28].

Každý člověk má jiný hodnotový žebříček a to platí i při posuzování hodnoty dítěte. Vliv na konečný názor jedinců o hodnotě dítěte má řada faktorů – od individuálních preferencí a názorů, přes sociodemografické faktory či psychologické a sociální faktory. Což přehledně ukazuje následující „model hodnoty dítěte“.

Model hodnoty dítěte

Zdroj: Kohlmanová 2001 citováno dle (Paloncová 2002, 30)

Hodnota dítěte prošla bezpochyby změnami, ale nadále většina lidí touží po tom mít děti a dítě je pro ně stále hodnotou. Ovšem různí lidé mohou totéž považovat jako pozitivum či negativum. Proto u lidí dochází k různé kombinaci zdůraznění jednotlivých hodnot a omezení, které jsou s dítětem spojeny, a tudíž se ve výsledku ve společnosti setkáváme s mnoha pohledy na význam dítěte v životě rodičů.

1.3.3.2 Hodnota zaměstnání aneb motivace k práci

Práce hraje v životech lidí velkou roli. A v průmyslových společnostech se dle Becka dostalo zaměstnání nebývalého významu: „Placená práce a profese se staly osami života průmyslové éry“ [Beck 1992, 139 citováno dle (Mareš 2001, 92)]. V zaměstnání tráví klasicky dospělý člověk velké množství času. „Práce představuje ústřední činnost člověka, která všechny ostatní činnosti podmiňuje a modifikuje“ [Matoušek, Růžička 1965, 99]. Lidé mají k zaměstnání různý vztah, a proto může zaměstnání hrát v životech různých individuí naprosto odlišné role.

Tím nejzákladnějším významem práce je její ekonomický přínos. Zaměstnání je univerzálním zdrojem příjmu, skrze nějž si většina lidí opatřuje většinu finančních prostředků k zabezpečení svého živobytí. Bezpochyby je tedy práce v moderní společnosti „hlavním prostředkem existence – zdrojem obživy“ [Maříková 2007, 110]. Finanční odměna je tedy důležitým prvkem, který motivuje lidi k výkonu zaměstnání. Většinou ale není finanční odměna tím jediným, co je pro lidi důležité a ti kladou rovněž důraz i na jiné faktory.

Zaměstnání má také svůj společenský význam. Jedinec se v práci setkává s lidmi, vytváří nové sociální kontakty. Od práce lidé očekávají společenské ohodnocení a společenské uznání. Zaměstnání také určuje jejich společenské postavení, jelikož povoláním je dán sociální status a jedinec tak získává místo na stratifikačním žebříčku [Dudová, Vohlídalová 2007, 24–25; Mareš 2001, 105].

Zaměstnání hraje velkou roli při tvorbě identity jedince. Neboť jak píše Maříková [Maříková 2007, 110]: „Práce má pro mnohé z nás svou specifickou důležitost a nezastupitelný význam, neboť často platí, že „jsem i to co dělám“, anebo možná ještě výstižněji „jsem **hlavně** to, co dělám““. Člověk si tak prostřednictvím zaměstnání svoji identitu konstruuje, a jednak následně potvrzuje. Práce je pro člověka možností seberealizace a uplatnění svých znalostí, schopností či kreativity [Palonciová 2002, 102; Havlová 1996, 7; Mareš 2001, 105; Dudová, Vohlídalová 2007, 24–25].

Pro zajímavost zde uvádím tabulku, jež umožňuje vidět, na co kladou lidé v ČR v zaměstnání důraz a k jakým došlo proměnám v průběhu času:

Význam vybraných aspektů práce – Česká republika (validní %):

	Aspekty práce (faktorové zátěže)	Zmíněno		
		1991	1999	rozdíl
sociální aspekty práce	společensky užitečná práce (,615)	51,8	32,4	- 19,4
	lidmi uznávaná práce (,603)	44,5	35,2	- 9,3
	možnost setkávat se s lidmi (,575)	44,0	34,0	- 10,0
	zajímavá práce (,508)	64,6	56,7	- 7,9
	zodpovědná práce (,455)	40,9	29,0	- 11,9
	Dobré pracovní prostředí (,508)	-	57,7	-
	příjemní spolupracovníci (,424)	68,3	63,9	+ 0,6
materiální aspekty práce	Dobry plat (,557)	70,5	73,9	+ 3,4
	Jistota, že nepřijdete o místo (,510)	54,6	52,2	- 2,4
	výhodná pracovní doba (,685)	38,8	31,0	- 7,8
	dlouhá dovolená (,667)	19,0	16,9	- 2,1
	nepracovat pod přílišným tlakem (,459)	36,2	35,6	- 0,6
seberealizační aspekty práce	práce, v níž můžete něčeho dosáhnout (,734)	48,1	38,1	- 10,0
	Dobrá možnost postupu (,630)	25,3	24,3	- 1,0
	příležitost uplatnit iniciativu (,661)	37,8	29,7	- 8,1
	práce v níž využijete své schopnosti (,596)	67,9	56,1	-11,8

Zdroj: EVS 1999 – datový soubor citováno dle (Mareš 2001, 100)

Důležitost jednotlivých faktorů se u různých lidí liší. Vliv mají jednak věk, osobní preference, rodinná situace, vzdělání, pohlaví či zařazení do sociální třídy. Velký důraz na materiální složku kladou zástupci nižších vrstev, společenská složka je důležitá pro jedince z nižších středních a středních vrstev a možnost seberealizace hledají zejména vyšší střední a vyšší vrstvy [Mareš 2001, 105].

Práce má pro všechny, kteří ji vykonávají určitý význam. Pro některé to je jen zdroj příjmu, pro jiné zdroj kontaktů a prostředek naplnění sociálních potřeb a pro jiné prostředek seberealizace. Zaměstnání však dnes hraje většinou v životě člověka důležitou roli. „Placená práce není jen zdroj materiálního či sociálního pohodlí či příležitost k vykonávání moci. Je to primárně nástroj pro nekončící a nejistý projekt hledání smyslu sebe sama; subjekt se stává individuem částečně skrze své zaměstnání“ [Whitehead 2002, 113–145 citováno dle (Dudová, Vohlídalová 2007, 24)].

1.3.3.3 Proč pracují ženy – a to i maminky malých dětí?

Ženy obecně pracují ze stejných důvodů jako muži. Práce je pro ně zdrojem finančních prostředků, umožňuje jim vytváření sociálních sítí a dává jim možnost seberealizace a uplatnění.

Se společenskými změnami (zvýšení životního standardu, vyšší očekávání, uvolnění trhu práce ženám a jejich vyšší zájem o uplatnění na trhu práce,...) došlo k tomu, že se ve společnosti začaly stále více vyskytovat dvoupříjmové rodiny, jež byly

nutností, bez níž by nebylo možné dostatečně finančně zajistit rodinu. Dvoupříjmové rodiny jsou takové, v nichž oba partneři pracují, ale oba neusilují o kariéru. Výzkumem provedeném v roce 2005 bylo zjištěno, že v ČR je 90 % párů (ve věku 25–54 let) dvoupříjmových [Křížková, Vohlídalová 2008, 87]. V moderní společnosti se ale také můžeme stále více setkat i s dvoukariérovými rodinami, což jsou rodiny, kde se oba partneři snaží budovat kariéru [Maříková 2000, 104; Sirovátka 2006, 78–79; Vohlídalová 2007, 63; Matoušek 2003, 41; Víznerová, Vohlídalová 2007, 34; Možný 1999, 160; Šťastná 2005, 34].

Některé ženy (zejména vysokoškolsky vzdělané ženy či podnikatelky) vyhledávají práci nejen z důvodu finančních, ale rovněž jako místo společenských kontaktů a místo kde se mohou uplatnit a seberealizovat [Čermáková, Maříková 2000, 143].

Dalším specifickým důvodem zaměstnání žen je to, že domácí práce už není to, co bývala dříve a ženy v domácnosti se začaly cítit sociálně izolované. Práce v domácnosti jim nepřinášela takové uspokojení sama o sobě a začaly cítit potřebu mít možnost se uplatnit i mimo domácí sféru [Možný 1987, 102; Čermáková 2000, 97; Maříková 2000, 101].

Zaměstnání pro ženy znamená rovněž určitou míru osamostatnění. Ženy přestávají být zcela závislé na partnerovi [Čermáková 2000, 97; Singly 1999, 105; Mareš 2006, 27; Havlová 1996, 92; Dudová, Vohlídalová 2007, 21]. Ženy tak unikají z „pout“, jimiž byly vázány k partnerovi, a dostává se jim tak v případě potřeby „klíč ke svobodě“ a nejsou již nuceny zůstat v dysfunkčním manželství jen z ekonomických důvodů [Singly 1999, 105].

Ženy jsou nyní bezpochyby vtaženy ve velké míře na trh práce. Proto i ženy s malými dětmi mnohdy chtějí nebo musí pracovat. Některé maminky musí pracovat z ryze finančních důvodů. Pro jiné ženy, ač je dítě důležité a je pro ně velkou hodnotou, tak jim prostě nestačí být pouze matkou, protože samotná role matky je nenaplňuje a nechtějí se stát jen tou „upachtěnou ženou u plotny“. Jiné maminky hledají práci kvůli tomu, že nechtějí být pouze zavřené doma s dítětem a potřebují i sociální kontakty a možnost seberealizace. Jiná skupina maminek nechce v době péče o dítě přijít o svou kvalifikaci. Pro některé maminky je práce v době péče o dítě vlastně relaxem od domácích povinností a možnost na chvíli se odpoutat od domácího stereotypu [Šlechtová 2008, Šindlerová 2006, Výborná 2008].

Motivaci vstupu žen (i maminek malých dětí) na trh práce lze rozdělit do dvou základních skupin: je to jednak „tlak nesvobody“, tj. ekonomické nutnosti, sociální potřeby, protože jinak by nebylo možné udržet rodinný standard, a «tlak svobody», snaha získat nezávislost, překročit bariéry domácnosti, uplatnit vzdělání a najít nové sociální kontakty“ [Havlová 1996, 89].

2 Empirická část

2.1 Metodologie výzkumu

Výzkum byl zaměřen na ženy, které se v době těhotenství nebo na MD či RD rozhodly začít podnikat. Tato problematika není dosud příliš prozkoumána, proto jsem si stanovila za cíl zachycení motivů jejich rozhodnutí začít podnikat, zjištění zda podnikání přineslo změny v jejich životě (příp. jaké) a jak dokázaly podnikání sladit s rodinou.

V odborné literatuře a výzkumech je tento jev zatím velmi málo prozkoumán, a proto jsem i v souvislosti s cílem výzkumu zvolila kvalitativní přístup. Pro zpracování dat jsem využila analytický přístup. Při analýze jsem využila zejména principů zakotvené teorie [Strauss, Corbinová 1999; Hendl 2005]. Zakotvená teorie „je odhalena, vytvořena a prozatím ověřena systematickým shromažďováním údajů o zkoumaném jevu a analýzou těchto údajů. Proto se shromažďování údajů, jejich analýza a teorie vzájemně doplňují. Nezačínáme teorií, kterou bychom následně ověřovali. Spíše začínáme zkoumanou oblastí a necháváme ať se vynoří, co je v této oblasti významné“ [Strauss, Corbinová 1999; 14].

Objektem výzkumu byly ženy, které začaly podnikat v době těhotenství nebo v době, kdy byly na MD či RD. Respondentky jsem získala na různých internetových fórech pro matky, kde jsem vyvěsila inzeráty (že hledám podnikající matky), na které se mi ženy samy ozvaly. Část žen byla získána metodou sněhové koule (snowball sampling – což znamená, že kontakty na ně jsem získala od jejich známých a já je následně zkontaktovala).

Zdrojem informací pro výzkum byly hloubkové rozhovory. Tyto rozhovory měly za cíl zjistit motivy, proč ženy začaly podnikat, jak si vše zorganizovaly a co je pro ně jakožto skupinu charakteristické.

Před započítím sběru dat jsem připravila plán pro úvod rozhovoru: že se ženám nejdříve představím, objasním, že získaná data mi budou sloužit pro diplomovou práci a vysvětlím, že potřebuji vyprávění jejich příběhu. Poté jen nastíním oblasti, kterých by se měl rozhovor týkat a ony už budou samostatně vyprávět. Do rozhovorů jsem nechtěla příliš zasahovat, pouze případně pokládat doplňující otázky. Občas však bylo nutné ženy směřovat k nové tematické oblasti, aby začaly znovu vyprávět. Na základě

prostudování související odborné literatury, několika reportáží s podnikajícími matkami a na základě mých osobních znalostí několika matek podnikatelek jsem měla zběžnou představu o tomto jevu, a proto jsem mohla vytvořit předpokládanou osnovu témat, které by se mohly v rozhovoru objevit.

Celkem jsem provedla 12 polostrukturovaných rozhovorů. Otázky nebyly předem pevně stanoveny – vše bylo dáno konkrétní situací a aktuálně vyprávěným příběhem. Délka rozhovorů byla okolo 35–70 minut.

Dalším krokem bylo převést rozhovory do psané podoby – přepis, pročítání rozhovorů a prvotní analýza byly prováděny průběžně. Při dokončení posledního rozhovoru jsem již tedy měla počáteční představu o tom, co se v rozhovorech objevuje či opakuje, a proto jsem mohla přesněji vymezit tři velké oblasti, které byly předmětem výzkumu:

- oblast samotného podnikání – začátky, podoba podnikání, motivace k podnikání, plány po skončení RD
- sladění práce a rodiny – hlídání dětí, čas věnovaný podnikání, konkrétní podoba harmonizace
- změny v rodině způsobené podnikáním – chod rodiny, volný čas, konflikty, přínosy.

Tyto oblasti byly v průběhu analýzy konkretizovány a jejich výsledná podoba odpovídá současnému rozdělení následného textu do tří základních oblastí. Sloužily mi rovněž k systematictější práci s texty a podrobnější analýze. Do těchto oblastí jsem přiřazovala informace z jednotlivých rozhovorů, jež měl kvůli přehlednosti každý jinou barvu. Poté jsem opět pročítala obsahy jednotlivých oblastí a hledala opakující se prvky. Tyto úryvky jsem postupně okódovala a následně rozdělila každou oblast do kategorií, které odpovídají názvům kapitol v empirické části. Tyto činnosti (pročítání, hledání souvislostí, podobností a vztahů, dále kódování a kategorizace) se vzájemně prolínaly a byly prováděny do doby, než byly stanoveny jednoznačné kategorie a v nich adekvátní úryvky textů. Dále jsem provedla podrobnější analýzu a hledala souvislosti a vztahy uvnitř jednotlivých kategorií i napříč kategoriemi.

Na jednotlivé oblasti, jejich kategorie, zjištěné informace a vztahy je možné se podívat v následující části, která předkládá moje zjištění a související úryvky z rozhovorů. Ženy figurují pod smyšlenými jmény, stejně tak byly zaměněny i jiné možné identifikační údaje.

2.2 Období mateřství jako doba začátků podnikání

V poslední době se začínáme stále více setkávat se ženami, které se vracejí časně po porodu, v průběhu MD či RD do práce nebo začínají samy podnikat. Jak bylo pojednáno v teoretické části, tak v minulosti nebylo neobvyklé, že se ženy velmi brzo vracely a zapojovaly do pracovního procesu. Ale v průběhu času byly ustanoveny období, které měly ženy vyhrazeny na péči o narozené dítě, a posléze jim byla v tomto období poskytována i jistá finanční podpora (viz kapitola 1.1.1 a 1.2.1). Nyní se začíná opět objevovat trend, že se ženy z různých důvodů chtějí zařadit již při MD či RD do pracovního procesu. Proto se výzkum věnuje právě období, kdy ženy v rolích matek s malými dětmi (příp. v době těhotenství) začínají podnikat. V rámci této oblasti se budu věnovat právě období mateřství jako době rozhodnutí začít podnikat.

V této oblasti mi při analýze vyplynuly jako nejdůležitější tři základní kategorie:

- Faktory vedoucí k rozhodnutí začít podnikat
- Čas rozhodnutí začít s podnikáním. Podnikání jako dlouhodobý plán či životní sen?
- Plány po skončení RD

2.2.1 Faktory vedoucí k rozhodnutí začít podnikat

V této kapitole budou rozebrány faktory a motivy, které dovedly ženy (těhotné, na MD či RD) k úvahám o podnikání a posléze i samotné realizaci podnikání. Existuje mnoho různých možností, z nichž může člověk v dané situaci volit. U těchto žen došlo k rozhodnutí nevěnovat se jen mateřské roli, ale přibrat si k tomu ještě podnikání. Tyto ženy pocházejí z různých sociálních a ekonomických prostředí, liší se svými sociodemografickými charakteristikami, mají různé priority a individuální potřeby, a proto se liší i důvody začátků jejich podnikání. Je samozřejmé, že většinou se jedná o souhru více faktorů, které se prolínají, ale většinou lze nalézt jeden dominantní a nejdůležitější.

Dle pohnutek k začátkům podnikání lze ženy rozdělit do čtyř skupin:

- Vytvoření si zaměstnání, které bude moci vykonávat po skončení RD
- Finanční důvody
- Nuda
- Postupné rozvinutí koníčku, záliby či běžné činnosti v podnikání

Tyto zjištěné kategorie potvrzují dělení faktorů motivace žen pro vstup na trh práce na faktory „tlaku svobody“ a „tlaku nesvobody“ [Havlová 1996, 89, blíže pojednáno viz kapitola 2.3.3.3] nebo obdobné dělení, vyplývající ze zahraničních výzkumů, na „pull“ faktory, jako je potřeba nezávislosti nebo potřeba seberealizace, nebo „push“ faktory, které zahrnují motivy v podobě elementů nutnosti, jako je nedostatečný příjem rodiny, nespokojenost s placeným zaměstnáním, problémy s hledáním práce, potřeba flexibilního upořádání práce kvůli rodině apod.“ [Orhan, Scott 2001, citováno dle (Křížková 2004, 19)]. Push faktory jsou první dvě kategorie (finanční situace v době MD, RD a vytvoření si zaměstnání, které bude moci vykonávat po RD) a pull faktory jsou druhé dvě kategorie (nuda a postupné rozvinutí koníčku, záliby či běžné činnosti v podnikání).

Vytvoření si zaměstnání, které bude moci vykonávat po skončení RD:

Pro tuto skupinu žen bylo hlavním motivem vytvoření si alternativy zaměstnání mimo domov, které by mohly vykonávat po skončení RD. Hlavním důvodem, proč si ženy již od začátku chtěly vytvořit vlastní zaměstnání byla touha po zaměstnání, které bude dobře sladitelné s rodinou i po skončení RD. U žen se také vyskytovala obava z budoucí diskriminace matky s malými dětmi při hledání práce či nástupu do práce po RD. Tyto důvody se objevují i u žen, u kterých nebylo vytvoření si zaměstnání po RD primárním důvodem začátku podnikání, ale které o pokračování v podnikání i po RD začaly uvažovat až v době, kdy již podnikaly.

Eva se nechtěla do svého původního zaměstnání vrátit kvůli velké časové náročnosti:

A začala jsem vlastně podnikat z toho důvodu, protože mé bývalé zaměstnání se mi zdálo jako nevhodné pro matku se dvěma dětmi. Já jsem původně stavební projektantka. Což vyžaduje vlastně práci občas od nevidím do nevidím – když je termín, tak se prostě na nic nehledí a musí se v práci být (Eva)

A dobu MD a RD považovala jako vhodnou k pomalým začátkům, aby do konce RD vytvořila fungující firmu:

...chtěla jsem prostě, aby ten podnik v době, kdy mi skončí ta mateřská, už jel na plno a prostě abych měla jistotu, že mě uživí, tak jsem si to chtěla připravit už dřív (Eva)

U Jany to bylo obdobné:

A samozřejmě taky mě bylo jasné, že když přijdu potom zpátky do zaměstnání se třema malejma dětma, tak že o mě nebudou mít žádný šílenej zájem, protože každá si samozřejmě řekne, že ženská od třech dětí bude stejně věčně doma na ošetřování nebo bude ona nemocná a furt nějaký problémy jako vodit děti do školky, do školy, do družiny, někde do hudebky, do kroužků. A bylo mi jasné, že zpátky se nemůžu zaměstnavateli upsat vlastně na tolik hodin kolik jsem dřív dělala, protože já jsem

byla vedoucí projektu. A bylo to o tom, že když mi večer řekli: musíš jet do Německa, tak já jsem se sebrala a ráno jsem odjížděla. Když přijel dodavatel nebo zákazník, tak jsme museli na večeri. Takže právě to podnikání mám jako taková ta zadní kolečka, kdybychom se nedomluvili nebo kdyby tu pozici zrušili nebo kdyby úplně tu firmu zrušili. Abych měla i jako něco, čím bych se do začátků živila (Jana)

Ale jako další důvody uvádí také potřebu sociálních kontaktů, seberealizace či finančního příspěví:

Prostě potřebovala jsem mezi lidi, mezi trošku jiný lidi. A potřebovala jsem něco, co se dá dělat s dítětem, což ty šátky úplně v pohodě šly. Ale možná že i určitá seberealizace by se tomu dalo říct. Prostě mít nějakého koníčka, který třeba přinese i nějaké peníze do rodinné kasy (Jana)

Finanční důvody

Do této skupiny jsem zařadila ženy, které začaly podnikat z ekonomických důvodů. V této skupině se nedá proto zcela říct, že šlo o naprostou volbu nevěnovat se jen mateřské roli, ale spíš o nutnost přivydělat si.

Zuzka zprvu nevolila podnikání, ale vrátila se na částečný úvazek do zaměstnání, kde pracovala před MD. Až po ztrátě tohoto místa volila samostatné podnikání. I když hlavním důvodem byly finance, zmiňuje i potřebu sociálních kontaktů a či potřebu prostě něco dělat, mít nějaké povinnosti:

Podnikat jsem začala z důvodu ztráty pracovního místa a nedostatku financí na RD. Po roce, kdy jsem se po návratu po mateřské vrátila do zaměstnání, došlo k restrukturalizaci firmy, takže já s polovičním úvazkem a malým dítětem byla nadbytečná. A peněz bylo potřeba, tak jsem zkusila dělat to, co mě už dávno vždycky bavilo, ruční práce a všelijaké tvoření s textilem a jejich prodej jsem zahájila prostřednictvím e-shopu. Zvolila jsem to nejlepší pohodlí, práce z domova s připojením na internet (Zuzana)

Kamila začala podnikat také kvůli potřebě financí:

Takže ty důvody, proč jsem začla podnikat nebo proč vlastně pracuji jsou zejména finanční. Protože ta hypotéka je docela vysoká a s tím manželovým platem a mým rodičovským příspěvkem bysme to v podstatě nemohli utáhnout, takže proto jsem začala podnikat (Kamila)

Ale nadále částečně spolupracuje se zaměstnavatelem, pro něhož pracovala před MD. A ještě si k tomu vytvořila vlastní podnikání:

...pracuji ještě pro původního zaměstnavatele. A k tomu jsem si vlastně tedy ještě zřídila tu živnost. No to nebyl ani vyloženě nějaký důvod. Protože jako já i na živnost vedu nějaké účetnictví ještě. Ale ten internetový obchod to bylo spíš proto, že to byla příležitost. Vyloženě náhodná příležitost. To je ještě z vysoké školy .. protože když jsem chodila na vysokou školu, tak jsem se tam seznámila s jednou kolegynkou – nebo ona to je spíš kamarádka – a ona má internetový obchod a velkoobchod na Slovensku. A ona se nějakým způsobem chtěla dostat do Čech. (...) Takže v podstatě tímto způsobem mě napadlo, že bych mohla něco takového dělat (Kamila)

Nuda

Tyto ženy začaly s podnikáním primárně kvůli nudit. Nuda a potřeba něco dělat (s něčím začít) bylo tím hlavním podnětem, který je k podnikání dovedl.

Lucie o podnikání začala uvažovat v době těhotenství (1. dítě), protože se nudila a chtěla se realizovat:

Ale spíš to nějak vzešlo z toho, že jsem doma neměla žádné takové jakoby sebevyjádření nebo tak něco. Protože když jsem byla těhotná, tak jsem byla na rizikovém těhotenství a doma jsem se tak trochu nudila. Tak jsem si říkala, tak co budu dělat, no tak začnu podnikat. A kamarádka mi doporučila mimibazar – protože tam se dá nakupovat i prodávat a tak jsem se tam podívala a udělala jsem si obchůdek s hračkami (Lucie)

Toto podnikání ji vyšlo, ale příliš se rozrostlo do neúnosné míry, proto jej po čase zrušila. Ovšem po čase, když už dítě nevyžadovalo tolik její péči, zrealizovala jiný podnikatelský záměr. Zajímavé je si všimnout, že druhé podnikání je méně časově náročné a více Lucku baví. I hlavní důvod, proč se pustila do podnikání, byl jiný – už to nebyla nuda, ale pokus o vytvoření zaměstnání, které by šlo vykonávat po skončení RD (nejistota původního místa a jeho časová náročnost):

No ty kurzy pro ženy – tam to bylo vlastně už trochu jiný. Tam spíš to bylo jakoby, že jsem chtěla dělat něco, co by mě bavilo a nebyla jsem si jistá, že se vrátím zpátky do té práce, tak jsem přemýšlela, co bych mohla dělat jinýho. A jakoby to dítě už mi tak nevadí, teďka to už je celkem v pohodě. On už je samostatnej. Takže to není třeba tak, jakože by mě to doma nenaplněovalo nebo tak, ale spíš jsem chtěla práci, která mě baví, kterou bych si rozjela během rodičovské a která by se mi stala mým plným úvazkem v době, až se vrátím po rodičovské do práce (Lucie)

U Pavly byla hlavním popudem k začátkům podnikání rovněž nuda:

S prací jsem při MD začala, protože jsem se na mateřské nudila. Prvotně to byla ta nuda, nebo spíš stereotyp – rozhodně jsem se nehonila, bavilo mě prostě začít přispívat i nějakou tou korunou do rozpočtu a trošku se seberealizovat. Nebyly to žádné závratné výdělky – ale šlapalo to od začátku. Já jsem strašně hyperaktivní. Takže jsem si vymyslela, co budu dělat, zašla jsem si pro živnostenský list a začala.

Takže peníze v tom určitě na začátku nebyly jako nutnost, ale spíš jako ta třešinka na dortu – mohli jsme vyjet na prázdniny autem, zajet si na výlet a podobně.

Podvědomě jsem něco "chtěla" začít – a nebylo to jen o výdělku – prostě něco začít. A ze dne na den mě to napadlo, tak jsem to zrealizovala (Pavla)

Simona si také z důvodu potřeby něco dělat našla nejprve brigádu a posléze se jí v hlavně zrodil vlastní podnikatelský záměr:

Ale po asi 9 měsících (po porodu, pozn. J. K.) jsem si řekla nenene, něco holka musíš dělat nebo zemřeš u plín. Začala jsem normální brigádou – něco jsem překládala. Bylo to takový nudný, ale byla jsem ráda, že mám práci a přemýšlela, kde seženu nějakou další.

Vydrželo mi to dva měsíce, dokud brigáda trvala. A skončila jsem s tím proto, že pak už jsem žádnou další práci nedostala a chtěla jsem další hledat. Ale pak do toho přišel ten podnikatelský nápad (Simona)

Nuda nebyla jediným motivačním prvkem Simonina podnikání:

U těch překládů: 1. Udržet se v nějaké síti zaměstnaneckých vztahů – zajistit si práci do budoucna a 2. Peníze.

A u podnikání: 1. Zábava, seberealizace a hurá mám boží nápad, jestlipak ho dokážu realizovat? 2. To bude prima, když nebudu jen s dítětem. 3. I kdyby to nevyšlo, získám spoustu zkušeností, které se mi budou v dalším zaměstnání hodit. 4. Peníze – časem, možná, to by bylo skvělé. 5. A určitě v tom hraje roli i image. Lidí se na mě úplně jinak koukaj a přiznávám, že je to příjemné. To je takový

sobecký motiv. Je to otázka společenské prestiže, jakože jsem „ta, co měla nápad a ještě na mateřské se do něj pustila a příští týden bude v televizi“ (Simona)

Postupné rozvinutí koníčku, záliby či běžné činnosti v podnikání

Tuto skupinu tvoří ženy, které se zprvu věnovaly svému hobby, z něhož později vznikl předmět podnikání. Dále ženy, které se něčím nadchly a samy to začaly používat a získávat více a více informací a zkušeností, až s tím nakonec začaly podnikat (ať už ze svého popudu nebo díky mírnému „postrčení“ někoho jiného).

Hanka je příkladem:

Já jsem vlastně začala podnikat s tím, že jsem zkoušela látkové plenky. A postupně mě to tak pohltilo, že jsem si říkala, když už peru, tak zkusím prát v něčem ekologickém. (...) No a postupně vlastně... jsem do toho zabředávala tak nějak čím dál tím víc. No a kamarádka, která mi ty plínky tehdy vlastně poprvé ukazovala, tak se mě asi vlastně v tom roce té dcery ... tak na mě zeptala, jestli s tím nechci jako obchodovat, jestli to nechci prodávat... když jako to tak ovládám.. A takže jsem nad tím začla tak nějak přemýšlet a vrtalo mi to docela hlavou. A potom jsem se utvrdila v tom... a asi v tom roce a půl jsem si vyřídila živnostenský list.

...když (kamarádka; pozn. J. K.) viděla to moje zapálení a nadšení, tak právě říkala, že bych to mohla zkusit na nějaké jako jiné úrovni. Ale je to stejně spíš takový jako koníček. Že bych to chtěla ty zkušenosti předávat dál. Protože i ty stránky mám dělané tak, aby se ti lidé tam dočetli co nejvíc o tom způsobu používání a o rozdílech těch plínek (Hana)

Zdena také začala podnikat s něčím, co sama používala a byla tím nadšena:

...ten prodej šátků na nošení miminek a učení ostatních maminek, jak s tím zacházet – tak ono to tak vyplynulo samovolně. Že to bylo prostě spojený s tím, že já jsem se věnovala té malé, že ona byla dítě, který to nošení hodně potřebovalo. Takže jsem v tom celkem rychle získala docela značnou praxi a protože jsem jako byla zvyklá na nějaký samostatný podnikání a zároveň ani formálně to nebylo těžký, protože jsem pořád měla živnost na svoje jméno a živnostenský list, který jsem měla přerušovaný po dobu toho jednoho roku (Zdena)

Prvotní nebyla myšlenka o tom, že chce začít podnikat:

A silnej moment byl ten, že se mi stávalo na ulici, že mě zastavovaly maminky a ptaly se mě odkud ten šátek mám a že vlastně mě víceméně z tohoto přišla ta myšlenka, že bych to vlastně mohla prodávat, když o to ten zájem je. Spíš mě to k tomu tak samo přivedlo, než že bych to sama nějak plánovala. Takže se mi to tak nějak přihrálo samo, bavilo mě to, bylo to jako navíc (Zdena)

Předmětem podnikání Terezy se také staly věci, které nejprve pořizovala pro svou vlastní potřebu a až časem je začala dovážet a prodávat:

Byla jsem vždycky zaměstnanec v oboru marketinku ve firmě a tam jsem i plánovala se vrátit. Nicméně než jsem nastoupila na mateřskou, tak naši firmu skoupila jiná firma, kde už se mi ty pracovní podmínky tak nelíbily – takže jsem byla na vázkách, co vlastně bude po mateřský. No a my jsme dávali dceři látkové pleny – moderní kalhotkové látkové pleny – s těma jsem se poznala taky náhodou, protože já jsem pracovala v zahraničí, v Rakousku a kolegyně byla těhotná půl roku přede mnou. A já jsem si tehdy řekla na čelo: ty seš úplně padlá na hlavu, že budeš používat látkový pleny. No a když jsem byla těhotná já, tak se to v té hlavě všechno nějak pomotalo, člověk začal přemýšlet úplně jinak – více hleděl na to zdraví, na tu ekologii a zajela jsem se na to podívat – na ty plínky – protože už měla miminko. A hrozně se mi to líbilo. A nakoupila jsem si jenom pro sebe tu sadu v zahraničí. A můj přítel mi tehdy řekl: a proč to tedy nevozíme, když to tady ještě není? Můj přítel je podnikatel a ten je opravdu duchem podnikatel, no takže jsem napsala té firmě (Tereza)

Ačkoliv zde Tereza zmiňuje nejistotu návratu do zaměstnání, které měla před MD, tak na otázku, zda bylo plánem vytvoření náhrady za původní zaměstnání, odpovídá záporně.

Klára rovněž na začátku zmiňuje, že se nemá po skončení RD kam vrátit do práce. Ale ani u ní to nebyl hlavní podnět k vytvoření vlastní firmy. Realizovala své hobby, které postupně přerostlo do výdělečné činnosti:

Podnikat jsem začla, protože se nemám kam vrátit do práce – zaměstnání zrušeno. A zároveň se mi vyskytla možnost uplatnit to, co dobře umím a je o to zájem. A chtěla jsem podnikat oficiálně a neriskovat, že mě někdo napráší a bude průšvih.

Já jsem s tímhle novým podnikáním tak úplně jako nezačla, ono to prostě vyplynulo. (...) Ono to ze začátku jako podnikání totiž nevypadalo – takže to vypadalo, že sedím u netu a nic nedělám. Ale pochopil to brzo. Ano, dokud nebyly žádné výsledky, tak se mu to nelíbilo, jenomže v té době jsem ani já netušila, že si rozjídím podnik, dělala jsem jen to, co mě baví.

Když bylo staršímu tři, tak jsem právě na baby café začala učit ostatní mamky tomu, co umím a z toho to všechno vzniklo, protože některý se to chtějí učit, ale jiný podnikají a mají málo času a radši někomu zaplatí, aby to dělal za ně (Klára)

I u Petry se jednalo o pozvolný začátek. Nejprve prodávala na internetu pouze oblečení po svých dětech nebo co se nehodilo z toho, co si pořídila a později si sehnala dodavatele a začala prodávat ve větší míře:

Když se mi narodil 2. syn, tj. před 3 lety, narazila jsem na stránky mimibazaru. Začala jsem nejprve prodávat dětské oblečení po něm, těhotenské oblečení atd. Poté jsem u nás v okolí narazila na obchůdek s outletem, takže jsem začala nakupovat pro sebe a kamarádky a co se nehodilo, prodala na netu. (...) Během toho prodávání jsem začala nakupovat pro sebe a děti také na mimibazaru, poznala jsem spoustu zajímavých lidí a seznámila se s pár prodejci ve velkém. Protože jsem poměrně aktivní člověk, mateřská ani rodičovská dovolená mě moc neuspokojovala, proto jsem se pustila do podnikání. Kamarádka z mimibazaru mi pomohla, i když dodavatele neprozradila. Vyřídila jsem si živnost a začala podnikat, dodavatele jsem našla, postupně rozjela svůj shop. (...) Samozřejmě hlavní stránka byly také finance, které se daly při mateřské vydělat. Zhruba předloni a loni jsem se do toho pustila více (Petra)

Zajímavé je, že s touto činností začala až na MD s druhým dítětem (jedná se tedy o rozdílné motivace a strategie při druhé MD). Když měla první dítě tak se v průběhu RD vrátila do původního zaměstnání.

Začala jsem podnikat u druhého dítěte. Starší syn měl v té době 6 let, mladší tak půl roku. Když byl starší syn malý, nastupovala jsem do práce v jeho roce. Potřebovala jsem kontakt s lidmi a samozřejmě peníze. U druhého jsem do práce jít nechtěla, proto jsem hledala nějakou možnost, jak si přivydělat peníze a zároveň se realizovat (Petra)

Podle hlavního motivu k podnikání vyplynuly čtyři typy podnikajících matek: ženy, které si předmět podnikání záměrně vymyslely kvůli nudě; ženy, kterým podnikání vzešlo ze záliby, běžné činnosti či koníčku, který postupně přerostl právě až v podnikatelskou činnost; ženy, pro něž bylo podnikání spíše nutnost, kvůli potřebě financí a ženy, které s podnikáním začaly, aby si v průběhu RD vytvořily práci, kterou by mohly vykonávat i po jejím skončení.

Tyto typy motivace podnikajících matek je zajímavé srovnat se závěry o motivaci vstupu do podnikání, které vyplynuly z výzkumu podnikatelů a podnikatelek. Křížková [2004] zde dochází k závěru, že existují odlišnosti motivace k začátkům podnikání dle genderu. Za ženské byly označeny čtyři typy motivace: 1. seberealizace, nezávislost, víra ve vlastní schopnosti (ženy s mimořádnou životní vitalitou a aktivitou), 2. neplánovaně – náhoda, příležitost (podnikání na základě náhody, naskytnuté příležitosti nebo setkání či vztahu s osobou, na základě kterého žena do podnikání vstoupí), 3. manželka, pravá ruka manžela (podnikání se svým životním partnerem) a 4. možnost kombinace práce a rodiny.

Tyto motivy (s výjimkou 3. bodu) se objevily i u podnikajících matek v tomto výzkumu. Podnikání jako možnost lepší kombinace práce s rodinou se vyskytuje u všech podnikajících matek. Prvek seberealizace byl hlavním podnětem ve skupině matek, které začaly podnikat z důvodu nudy. Seberealizace je zmiňována i v dalších rozhovorech, přestože nebyla tím hlavním motivem pro začátek podnikání. U matek podnikatelek se rovněž často objevuje neplánovanost podnikání – tedy podnikání na základě náhody či příležitosti (více viz následující kapitola: ženy, u kterých podnikání vzešlo z postupného rozvinutí koníčku, běžné činnosti či záliby, většinou začaly na základě nějaké příležitosti či impulzu).

2.2.2 Čas rozhodnutí začít s podnikáním. Podnikání jako dlouhodobý plán či životní sen?

Další věcí, která se u zkoumaných žen liší, je čas, kdy se rozhodly pro podnikání. Při analýze jsem se zaměřila na to, zda v tomto ohledu existují nějaké podobnosti u žen, které začaly podnikat ze stejného důvodu (tyto skupiny viz minulá kapitola). U žen, které začaly podnikat ze stejného důvodu, lze nalézt podobnosti, proto zde pracuji s rozdělením do těchto skupin.

Ženy, které začaly podnikat kvůli finančnímu zisku:

Zuzka se po skončení MD vrátila na zkrácený úvazek do svého původního zaměstnání zejména kvůli získání finančních prostředků. Po restrukturalizaci firmy byla ale propuštěna, a proto si okamžitě zřídila živnostenský list a začala podnikat:

...po MD, tedy tuším v únoru 2005, jsem se vrátila na poloviční úvazek. Práce z domu s miminkem a s chůvou šla dohromady. V lednu 2006 došlo k těm změnám v zaměstnání a protože jsem na MD dost tvořila, zkusila jsem to naostro, nejprve jako přivýdělek k RD. Takže od března 2006 jsem začala podnikat (Zuzana)

Zuzka se chtěla vrátit do práce už v průběhu RD, ale vlastní podnikání neplánovala:

Já jsem dost akční, čas s dítětem na MD by mi připadal nevyužitý, potřebuju mít kolem sebe nové a nové podněty. Nechtěla jsem být jen maminkou.

Nikdy jsem jen „být maminkou“ neplánovala. Nikdy jsem o tom nepřemýšlela, že by to mohlo být fajn. Ale já si nemyslím, že to tak někdo má, být jen maminkou a je opravdu naplněný a šťastný.

Takto jsem to neplánovala, spíš jsem ještě před těhotenstvím uvažovala o tom, že bych chtěla po porodu flexibilní pracovní dobu a takovou práci, kterou bych mohla sladit s péčí o malé, pak už větší dítě/děti, protože manželova pracovní náplň je náročná na čas i na vzdálenosti, dělá sales manažera v zahraniční firmě. Věděla jsem, že péče o děti bude na mně (Zuzana)

Kamila by se raději věnovala jen mateřské roli, ale podniká kvůli potřebě finančních prostředků. I po odchodu na MD dále částečně pracuje z domu pro původního zaměstnavatele, ale posléze ji napadl i podnikatelský záměr, jímž chtěla nahradit práci pro původního zaměstnavatele. Ale zatím pokračuje v obojím:

No to nebyl ani vyloženě nějaký důvod. Protože jako já i na živnost vedu nějaké účetnictví ještě. Ale ten internetový obchod to bylo spíš proto, že to byla příležitost. Vyloženě náhodná příležitost.

To jsem byla teprve těhotná. To jsem si tak dopředu naplánovala vlastně, aby se to tak zaběhlo a všechno.

Původně jsem si myslela, že opustím tu sféru účetnictví a budu si vést jenom tohleto. Ale pak nějak – i finančně samozřejmě musím zvládnout tak nějak všechno najednou (Kamila)

Tyto ženy mají společné to, že se pro podnikání rozhodly v době, kdy pocítily potřebu si přivydělat. Kamila začala podnikatelský záměr realizovat hned v těhotenství. Zuzka se do podnikání pustila okamžitě poté, co přišla o svůj částečný úvazek. Zde se tedy jedná o co nejrychlejší začátek s podnikáním, aby získaly potřebné finanční prostředky.

Ženy, pro něž bylo cílem podnikání vytvoření si pracovního místa, v němž by šlo pokračovat po RD:

Eva si vlastní podnikání nikdy neplánovala. Do podnikání se pustila proto, že ji do jisté míry původně vystudovaný obor přestal naplňovat a jako ženě s malými dětmi by jí nevyhovovala ani původní pracovní doba. Proto se rozhodla pro vytvoření alternativy k původnímu zaměstnání prostřednictvím vlastního podnikání:

No před těhotenstvím jsem určitě o ničem takovém neuvažovala. Protože to přišlo až v průběhu, že jsem začala uvažovat o tom, že to stavebnictví se ke mě nehodí (...) No jednak mě ten obor úplně přestal lákat – to byla jedna věc. A druhá věc byla vlastně ta pracovní doba – ten čas, který bych tomu musela věnovat.

Já jsem začala podnikat asi tak přibližně před třemi lety. To bylo v době, kdy druhé dceři bylo asi půl roku.

U prvního dítěte jsem to ještě tak neřešila. To jsem si říkala, že nějaká práce – že to je ještě daleko. A když přišlo to druhé dítě, tak to jsem si říkala, že jo... že to už je asi to poslední dítě, po něm už bych asi měla pracovat. A začala jsem to trochu řešit. Ale začala jsem tak nějak postupně (Eva)

Jana podnikala až při druhé MD. Při první měla dosti práce s dvojčaty, a proto ji druhá MD připadala s jedním miminkem taková volnější. V té době ji napadl podnikatelský záměr a jelikož neměla jistý návrat do původního práce (a návratu na trh práce po RD se se třemi dětmi po letech obávala), tak svůj nápad zrealizovala:

Malýmu byly tři měsíce (když začala podnikat; pozn. J. K). (...) no to jsem vlastně i musela, protože když jsem chtěla dělat šátky na nošení dětí, tak tam se začíná vlastně s úplnými novorozeňátky a tak tam je vlastně potřeba mít tam nějaký to úplně to malinkatý miminko. Což se docela i hodilo, protože on byl docela i spavý a pohodový dítě.

No tohle vlastně přišlo až s tím třetím dítětem. To byl až nápad po tom, když jsem ho začala vázat do toho šátku a zjistila jsem, že tady nikde po okolí vůbec žádný kurzy nejsou. Takže to spíš přišlo jako takový ten náhlý nápad u třetího dítěte, nebylo to nijak zvlášť plánovaný (Jana)

Eva s Janou začaly podnikat v době mateřství zejména kvůli tomu, aby jejich podnik už po skončení RD plně fungoval.

Oproti první skupině žen začínaly Eva s Janou později. Ženy, které potřebovaly přivýdělek už během MD či RD, začínaly už v průběhu těhotenství nebo okamžitě po ztrátě zaměstnání. A obě již při prvním dítěti. Kdežto Eva s Janou začínaly až při druhé MD (u Jany to je částečně určováno i větší vytížeností při první MD – dvojčata).

Ženy, které si vytvořili podnik kvůli nudě a potřebě věnovat se něčemu

Lucie s prvním podnikáním (které pak ukončila, protože nestíhala) začala už v době těhotenství, kdy byla kvůli rizikovému těhotenství doma a nudila se:

Spíš proto, že jsem byla doma a že jsem neměla do čeho píchnout. Tak jsem se rozhodla, že půjdu do toho živnostáku a že začnu s tím podnikáním. Že to je takový celkem málo náročný jako prodávat hračky. Jinak jsem to vůbec takhle neplánovala předtím nikdy.

Až když jsem skoro měla родit, tak jsem začla tady s tím. Asi tak osmý nebo devátý měsíc (Lucie)

Druhé podnikání si Lucka vymyslela až později. Jedná se také o časově mnohem méně náročnou práci. K druhému podnikání ji nedovedla nuda, ale spíš pokus vytvořit si práci, kterou by mohla vykonávat i po skončení RD:

Rozhodla jsem se až bylo synovi asi už rok a půl a začínal být samostatnější a už nepotřeboval tolik mojí péči.

No ty kurzy pro ženy – tam to bylo vlastně už trochu jiný. Tam spíš to bylo jakoby, že jsem chtěla dělat něco, co by mě bavilo a nebyla jsem si jistá, že se vrátím zpátky do té práce, tak jsem přemýšlela, co bych mohla dělat jinýho. A jakoby to dítě už mi tak nevadí, teďka to už je celkem v pohodě. On už je samostatnej (Lucie)

Pavla si podnikání také vymyslela, protože se nudila a potřebovala s „něčím začít“. Proto jakmile přišel nápad, ihned ho zrealizovala:

Takže jsem si vymyslela, co budu dělat, zašla jsem si pro živnostenský list a začala.

Podvědomě jsem něco "chtěla" začít – a nebylo to jen o výdělku – prostě něco začít. A ze dne na den mě to napadlo, tak jsem to zrealizovala (Pavla)

Simonu také nenaplnňovalo věnovat se jen mateřské roli. To zprvu vyřešila brigádou, kdy překládala. O brigádu brzo přišla a přemýšlela, co bude dělat dál – v tu chvíli se zrodil podnikatelský záměr a tak se ho okamžitě pokusila realizovat:

Ale po asi 9 měsících (po porodu, pozn. J. K.) jsem si řekla nenene, něco holka musíš dělat nebo zemřeš u plín. Začala jsem normální brigádou – něco jsem překládala. Bylo to takový nudný, ale byla jsem ráda, že mám práci a přemýšlela, kde seženu nějakou další.

Nejprve jsme byli nadšeni nápadem vyrábět to, co nás napadlo a nikdo to ještě nedělal, a udělat s tím díru do světa. Tak to bylo vlastně poprvé, co jsem si připustila, že bych mohla podnikat. A když se plán nevyvedl, už jsem to nechtěla opustit, páč mě to nadchlo. A přišel nový nápad, který se mi líbil – veselá kačata po česku, jaká má Hloupý Honza (Simona)

Tyto ženy cítily potřebu změny (nudily se nebo cítily, že potřebují něco začít dělat). Když toto Lucka s Pavlou pocítily, tak si hned vymyslely předmět podnikání a zrealizovaly jej. (Toto neplatí o Lucčině druhém podnikání, jež si vymyslela, aby si vytvořila zaměstnání, v němž by pokračovala po skončení RD – to se podobá strategiím žen, které si chtějí vytvořit alternativu původního zaměstnání.) Strategie Simony byla trochu odlišná. Simona potřebu „něco dělat, s něčím začít“ zprvu vyřešila brigádou. A až po ztrátě brigády se chopila momentálního podnikatelského nápadu a pustila se do jeho realizace.

Ženy, u nichž podnikání vzešlo z postupného rozvinutí koníčku, běžné činnosti či záliby

Hana nikdy o podnikání ani přivýdělnku při RD neuvažovala:

No já jsem nikdy neměla představu, že bych si na mateřské přivydělávala – to jako opravdu ne. Jako že bych třeba na úkor toho dítěte chodila na nějaké brigády nebo doučovala nebo tak, to mě nikdy nelákalo.

No já bych v životě neřekla, že budu podnikat. Jako že budu mít živnostenský list. To já opravdu se svým přístupem bych jako v životě neřekla, takže to opravdu bylo na popud té nabídky těch plenek, šátků a ekoprostředků. Že vlastně to můžu tak nějak předávat.

... tak to jako v podstatě už jsem to ukazovala tamté kamarádce a tamté kamarádce, takže já jsem v podstatě dělala už to, že jsem to propagovala. Takže tady rozhodující bylo taky to, že už i předtím jsem se to snažila propagovat těm svým kamarádkám a známým – jako že jsem vždycky ty plenky nebo šátkování vyzdvihovala, že to je super, že jsem s tím spokojená. A ona ta kamarádka mě v podstatě jenom nahlodala v tom, že by to nemuselo být až tak jako .. dobrovolné a dobročinné (Hana)

Zdena vždycky směřovala k podnikání:

Já bych řekla, že nějaký druh podnikání byl pro mě vždycky jako lákavej, protože jsme podnikali s manželem už předtím. A ani to v čem jsme podnikali předtím nebylo nějaký plánovitý, nicméně vždycky jsme jakoby chtěli dělat něco jakoby z vlastní iniciativy na své vlastní triko. Takže těch nápadů tam bylo víc a ten, který potom jakoby převážil, tak ten byl jakoby řízením osudu. Protože bych řekla, že k tomu podnikání jsem měla vztah už předtím a to, že to byly zrovna šátky to byla prostě souhra okolností.

... ten prodej šátků na nošení miminek a učení ostatních maminek, jak s tím zacházet – tak ono to tak vplynulo samovolně.

Já si pamatuju hodně silnej moment, že tady to byl rok 2003 a těch šátků tady bylo ještě docela málo. Třeba dnes už to je v těch obchodech – třeba v Praze nebo Brně – hodně. A už je to taková známější věc, ale tehdy to ještě nebylo tak moc. A silnej moment byl ten, že se mi stávalo na ulici, že mě zastavovaly maminky a ptaly se mě, odkud ten šátek mám a že vlastně mě víceméně z tohohle přišla ta myšlenka, že bych to vlastně mohla prodávat, když o to ten zájem je. Spíš mě to k tomu tak samo přivedlo, než že bych to sama nějak plánovala (Zdena)

Tereza o nějaké činnosti v době mateřství uvažovala, ale o podnikání ne:

Já jsem neměla v plánu podnikat, já jsem si spíš myslela .. jako chtěla jsem něco dělat při té mateřské, ale spíš jsem chtěla zůstat víc v oboru. Já jsem studovala cizí jazyky a kromě toho marketingu jsem se zabývala třeba tvorbou slovníků, takže jsem si myslela, že to je taková práce počítačová, která by se dala dělat i při tom miminku. Takže jsem si myslela, že budu dál třeba připravovat podklady pro ty slovníky nebo tu překladatelskou činnost.

No a my jsme dávali dceři látkové pleny – moderní kalhotkové látkové pleny (...) A hrozně se mi to líbilo. A nakoupila jsem si jenom pro sebe tu sadu v zahraničí. A můj přítel mi tehdy řekl: a proč to tedy nevozíme, když to tady ještě není? Můj přítel je podnikatel a ten je opravdu duchem podnikatel, no takže jsem napsala té firmě (Tereza)

Kláře se podnik vytvořil vysloveně sám (z koníčku se stalo úspěšné podnikání):

Já jsem s tímhle novým podnikáním tak úplně jako nezačla, ono to prostě vyplynulo. Otázka je, jestli se počítá, kdy jsem si pořídila živnosták a začla podnikat oficiálně, to bylo mladšímu asi rok a staršímu pět. Ono to ze začátku jako podnikání totiž nevypadalo – takže to vypadalo, že sedím u netu a nic nedělám. (...) v té době jsem ani já netušila, že si rozjždím podnik, dělala jsem jen to, co mě baví.

Když bylo staršímu tři, tak jsem právě na baby cafe začala učit ostatní mamky tomu, co umím a z toho to všechno vzniklo, protože některý se to chtějí učit, ale jiný podnikají a mají málo času a radši někomu zaplatí, aby to dělal za ně (Klára)

Petra začala podnikat až při druhé RD, protože nechtěla dojíždět a chtěla se více věnovat dětem. Při první RD pracovala u svého původního zaměstnavatele mimo domov:

Začala jsem podnikat u druhého dítěte. Starší syn měl v té době 6 let, mladší tak půl roku. Když byl starší syn malý, nastupovala jsem do práce v jeho roce. (...) U druhého jsem do práce jít nechtěla, proto jsem hledala nějakou možnost, jak si přivydělat peníze a zároveň se realizovat.

(o první RD, pozn. J. K.) Měla jsem skvělou práci, za krásné peníze, s výbornými lidmi. Po několika letech mě ale unavovalo dojíždění a péče o syna, bylo to moc náročné, takže při druhém dítěti jsem raději využila tohle. (Petra)

Petra se k podnikání dostala také postupně. Nejprve prodávala oblečení po dětech nebo nevhodné oblečení, které si koupila v outletu a nehodilo se jí a až časem si sehnala dodavatele a začala ve větší míře:

Začala jsem nejprve prodávat dětské oblečení po něm, těhotenské oblečení atd. Poté jsem u nás v okolí narazila na obchůdek s outletem, takže jsem začala nakupovat pro sebe a kamarádky a co se nehodilo, prodala na netu. (...) Během toho prodávání jsem začala nakupovat pro sebe a děti také na mimibazaru, poznala jsem spoustu zajímavých lidí a seznámila se s pár prodejci ve velkém. Protože jsem poměrně aktivní člověk, mateřská ani rodičovská dovolená mě moc neuspokojovala, proto jsem se pustila do podnikání. Kamarádka z mimibazaru mi pomohla, i když dodavatele neprozradila. Vyřídila jsem si živnost a začala podnikat, dodavatele jsem našla, postupně rozjela svůj shop (Petra)

U těchto žen je společné, že si předmět podnikání záměrně nevymýšlely. U prvních třech (Hana, Zdena, Tereza) se zprvu jednalo o jejich běžnou činnost nebo nákup věci pro vlastní potřebu. K podnikání je přivedl až nějaký impulz: u Hanky to byl dotaz kamarádky, proč s tím nepodniká, když to propaguje, baví ji to a je v tom zbláhá, u Zdeny to byly dotazy a vyzvídání maminek, které potkala, když šla po ulici s dítětem uvázaným v šátku na nošení miminek a u Terezy byl impulzem dotaz přítele, proč látkové plenky, které si nakupuje pro své dítě v zahraničí, nezačnou dovážet ve větším a prodávat. Vždy šlo tedy o něco, co už v jejich životě bylo, ale pak přišel nějaký podnět zvenčí, po němž začaly o podnikání uvažovat a nakonec ho zrealizovaly.

U Kláry a Petry se spíš jednalo o to, že se koníček nebo menší činnost postupně rozrostly v podnikání.

Lze tedy najít mnoho podobností mezi ženami v rámci daných skupin. Rovněž tu jsou zřejmé odlišnosti mezi jednotlivými skupinami. Ženy, které začaly kvůli potřebě financí a ženy, které se nudily a potřebovaly nějakou činnost, začaly s podnikáním v momentu, kdy tuto potřebu pocítily. Někdy tuto potřebu řešily nejprve jinými způsoby – např. brigádou, či prací pro původního zaměstnavatele a k samostatnému podnikání se dostaly až později. Tyto dvě skupiny žen začínaly s podnikáním poměrně brzo – buď už v těhotenství nebo již při prvním dítěti nebo zkraje druhého těhotenství. Ženy, které začaly podnikat kvůli vytvoření si práce, v níž by pokračovaly po skončení RD, začínaly v porovnání s ostatními spíše později (na konci RD s prvním dítětem nebo až na RD s druhým dítětem). U skupiny žen, u nichž se podnikání zrodilo či vyplynulo z běžné činnosti, koníčku či nákupu věci pro vlastní potřebu, je někdy doba začátku mlhavá. Jelikož se této činnosti věnovaly nejprve nevýdělečně a k podnikání je dovedl až nějaký impulz nebo se hobby či menší přivýdělek (prodej oblečení po svém dítěti) rozrůstalo, až vyústilo v podnikání.

2.2.3 Plány po skončení rodičovské dovolené

Návrat do původního zaměstnání nebo do standardního zaměstnání mimo domov na plný úvazek nemusí být po RD (nebo i po více RD za sebou) zrovna snadný. Stále je upřednostňován nepřerušovaný model kariéry a jedinci, kteří budou flexibilní a nebudou muset zůstat doma s nemocnými dětmi apod. S přetrvávajícím modelem žena – pečovatelka, muž – živitel se apriori očekává, že zůstat doma s nemocnými dětmi bude matka, a proto se ženy stávají druhořadou pracovní silou (viz kapitola 2.2.2).

Zaměstnavatelé mnohdy diskriminují ženy, které chtějí mít v blízké budoucnosti děti nebo které už malé děti mají a chtějí se v průběhu nebo po skončení RD vrátit na trh práce. To vyplývá i z výzkumu Pfeiferové [2008, 184–186]: „Pokud ženy po mateřské dovolené hledají nové zaměstnání, stává se pro ně mateřství znevýhodňujícím faktorem. Zaměstnavatelé se totiž v rozporu se zákoníkem práce při přijímání pracovníků dotazují na rodinnou situaci a dávají přednost těm uchazečům, kteří potenciálně nemají absence z důvodu nemoci dětí, tj. mužům, případně ženám s odrostlými dětmi. (...) Zejména přítomnost malých dětí je zaměstnavateli hodnocena jako rizikový faktor při přijímání zaměstnanců. (...) S přítomností dětí se pojí rovněž obtíže při návratu do zaměstnání po mateřské dovolené.“

Kromě diskriminace je mnoho dalších situací, do nichž se může žena dostat – návrat do původního zaměstnání není možný (bylo zrušeno; odstěhovala se; příliš časově náročné; nevhodné pro matku s dětmi pro velkou vzdálenost či časovou neflexibilitu, ...) nebo návrat by i byl možný, ale žena se do něj z nějakého důvodu nechce vrátit (časová náročnost; chce mít něco více flexibilního, co by ji umožňovalo lepší skloubení s péčí o dítě; přestalo ji bavit, ...). Tuto nastalou situaci mohou ženy řešit buď přijetím ne zcela vhodného pracovního místa nebo pokusem o nalezení místa, které se jim bude více líbit nebo vlastním podnikáním. Matky podnikatelky nemusí uvažovat o vytvoření vlastního podnikání – ty už se pouze rozhodují mezi tím, zda se vrátit do zaměstnání nebo zda si mají nějaké jiné nalézt nebo zda pokračovat v tom podnikání, které si utvořily během RD. Část žen začala podnikat právě proto, že si chtěly utvořit něco, v čem by mohly pokračovat i po skončení RD, jelikož se obávaly diskriminace a neochoty zaměstnavatelů přijmout matku s dětmi nebo proto, že samy chtěly zaměstnání, které půjde lépe skloubit s rodinou.

Zde pro lepší přehlednost dělím ženy do dvou základních skupin – ženy, které jsou ještě na RD a teprve budoucnost plánují a ženy, které už skončily RD a už známe, jak to po skončení RD bylo zrealizováno. Nejprve se budu věnovat ženám, které zatím plánují:

Lucka, Klára a Simona chtějí v podnikání naplno pokračovat i po skončení RD:

Ted'ka bych se tam asi teoreticky vrátit mohla, ale zatím to je v jednání. (...) ani si vlastně nejsem úplně jistá, jestli se tam chci vrátit. Ono to totiž bylo hodně náročný. Já jsem neměla tehdy kloudně čas ani na jídlo nebo na sebe a co teď'kon, když dítě bude třeba nemocný a já bych s ním nemohla být doma. (...) Takže to není momentálně pro mě to nejvhodnější zaměstnání. No plánuju samozřejmě rozšíření, ale podle toho, jak to půjde. Navíc dítě už teď'ka půjde brzo do školky, protože máme dvouletou variantu. Takže plánuju, že bych to možná během toho půlroku nebo roku rozjela třeba jako ve větší míře. Že bych to dělala jako hlavní činnost (Lucie)

Naopak se těším, až mladší půjde od září do školky, že to rozšířím o další záměr. Teď bojuju s tím, že mám víc zakázek než času, což je sice fajn, ale samozřejmě mě to mrzí (Klára)

Plánuji rozvinout Firmu XY do takové velikosti, aby mě příjemně užívala i po RD a abych už nemusela do práce (Simona)

Jana by se nejraději vrátila na částečný úvazek do práce a k tomu si nechala i fungující podnikání:

A pak po tom roce se ještě dohodneme, pokud by to šlo na tu zkrácenou nebo nějakou jinou práci. Ale zatím je ta otázka otevřená. Protože tenhle internetový obchod – ty šátky, plínky – to se dá klidně dělat i při tom zaměstnání, protože to děláte po večerech a vlastně s těmi zákazníky je většinou domluva, že se domluvíte na nějaký termín, kdy se staví. Takže ono by to skloubit šlo i s normálním zaměstnáním, ale hodně by záleželo, jak se potom dohodneme do budoucna – jestli by to šlo právě na ty dva tři dny v týdnu (Jana)

Hana s Kamilou mají zatím v plánu jít nejdříve ještě na další MD. Hanka už plánuje, že by se vrátila k učitelství, ale pokračovala by i v podnikání:

No víte .. já doufám, že až mi skončí MD se synem, tak že půjdu na další MD. No a takže to tak jako odsouvám na neurčito. A já jsem teda učitelka. Takže já si myslím, že v bych v tom určitě dál pokračovat mohla (Hana)

Kamila by po skončení další RD chtěla jít do práce „mezi lidi“ a zatím neví, zda by si u toho chtěla nechat své podnikání nebo ne:

No upřímně řečeno nad tím taky hodně polemizuju, protože jsem si zas říkala, že teď dělám na pozici účetní a protože si vedu i svoje firmy, tak i takovou trošku daňovou. Ale na druhou stranu zase jsem si říkala, vystudovala jsem určitý obor, takže bych spíš ho chtěla rozvíjet do budoucna, takže bych ráda si našla zaměstnání v jiné sféře než je účetnictví. A spíš na nějaké vedoucí pozici – managementu nebo něčeho takového. Nevím, jestli bych si obchůdek u toho nechala, záleželo by, jak moc bych byla vytížená. Pokud bych ho nepotřebovala, tak bych si ho nejspíš nenechala. Ono přeci jen to je takové hodně výhledové. Protože já bych ráda ještě tu mateřskou nebo tu rodičovskou prostě zatáhla za jedno a chtěla bych mít dvě děti (Kamila)

Většina žen plánuje po skončení RD ve svém podnikání pokračovat (Lucie, Klára, Simona). Pouze menší část se chce vrátit zpět do zaměstnání (třeba jen na částečný úvazek) a k tomu ještě pokračovat v podnikání (Jana, Hana). A jen Kamila spíš uvažuje o tom, že s přivýdělkem i podnikáním pravděpodobně skončí a nastoupí do práce.

Druhou skupinou jsou ženy, které už nejsou na RD. U těchto žen již vidíme, jak to opravdu dopadlo a co nakonec dělají a zda to bylo v souladu s jejich dřívějšími představami.

Většina žen se do práce nevrátila – ať už to tak plánovaly dříve a vrátit se zpět nechtěly nebo proto, že nesehnaly vhodné pracovní místo a podobně (Eva, Zuzana,

Tereza, Pavla, Petra). Pouze Zdena předmět podnikání postupně omezila a vrátila se do zaměstnání.

Eva ve svém podnikání pokračuje a po skončení RD plánuje rozšíření podnikání:

No, teďkon už na mateřské nejsem, teď už mám asi tak třetí měsíc po mateřské. Teď už jsou děti ve školce.

Ale protože teď už nejsem na té mateřské a mám toho času víc, tak si chci tady u nás ve městě otevřít pobočku – jako kamenný obchod (Eva)

Zuzana přemýšlela o návratu do zaměstnání, ale nakonec se do zaměstnání nevrátila a zůstala u podnikání:

Do zaměstnání jsem se mohla paradoxně vrátit od ledna 2007, ale už jsem nechtěla, protože dcera ještě neměla tři roky, neměla jsem hlídání a musela bych být v kanceláři stále. Navíc mě podnikání začalo bavit. V říjnu 2008 jsem ukončila pracovní poměr v zaměstnání, dceři byly 4 roky (Zuzana)

Tereza také zpočátku uvažovala o návratu do původního zaměstnání, ale při změnách v práci si tím už nebyla tak jistá. Nakonec se do práce nevrátí a bude pokračovat v podnikání:

Byla jsem vždycky zaměstnanec v oboru marketinku ve firmě a tam jsem i plánovala se vrátit. Víceméně teďka v únoru bude druhému dítěti – synovi budou tři roky, takže mi končí mateřská. A jedu teda teďka do firmy ukončit pracovní poměr oficiálně – nebudu se vracet do práce (Tereza)

Pavla ze zdravotních důvodů zůstala po RD doma, a proto pokračovala v podnikání. Dále si k tomu pak přibrala i brigádu a nyní chce začít s dalším druhem podnikání:

Problémy bohužel nepřestaly – po porodu mi zůstaly dosti vážné následky (mám chronický zánět ledvin) a po půl roce od porodu jsem dostala invalidní důchod. Tím bylo jaksi jasné, že do práce se hned tak nevrátím – možná asi ani nikdy nevrátím. Za pár dní bude P. 5 let a jsem pořád doma – a ani se mi nikam nechce (Pavla)

Petra se chtěla vrátit do zaměstnání, ale zatím jí to nevyšlo, a proto pokračuje v podnikání:

Mladší syn už nastoupil minulý měsíc do školky. Před 6 měsíci jsem otevřela i kamenný obchod, takže práce je nad hlavu v kombinaci s internetem.

Zatím využívám tohoto, takže jsem teď nastoupila jako OSVČ na hlavní činnost. Ráda bych případně šla do práce a kamennou prodejnu si nechala jako přívýdělek, ale v současné době žádné šikovné pracovní příležitosti u nás nejsou (Petra)

Zdena se po skončení RD vrátila do zaměstnání a s podnikáním skončila:

... Ale prostě asi to pro mě bylo hodně spojený s tím vlastním mateřstvím. A protože už jsem měla jakousi kvalifikaci v jiném oboru, tak jsem neměla pocit, že se mám vlastně už na celý život přetransformovat do jiného oboru. (...) Takže jsem postupně dospěla k tomu, že se k ní vrátím a že tady tuhle kapitolu tak nějak postupně uzavřu (Zdena)

Ačkoliv jen pro malý podíl žen bylo hlavním důvodem pro podnikání vytvořit si práci, kterou by vykonávaly po RD, je patrné, že většina z první skupiny chce v podnikání pokračovat i po skončení RD (tři ze šesti žen by chtěly podnikat, jedna

plánuje pokračování podnikání a návrat do původní práce, jedna chce pokračovat v podnikání a vrátit se do původního zaměstnání na částečný úvazek. Pouze jedna žena zatím zvažuje pokračování v podnikání, ale chtěla by si rozhodně najít práci v zaměstnaneckém poměru, aby byla zpět mezi lidmi).

Všechny ženy z první skupiny zatím uvažují o podnikání jako o hlavní činnosti po skončení RD nebo alespoň v jeho pokračování. Přitom pouze pro dvě ženy bylo hlavním motivem vytvoření si práce, v níž by pokračovaly a jež by je živila po RD. Čtyři s podnikáním začaly z naprosto jiných důvodů. Ovšem toto jsou jen dlouhodobé plány, které se mohou změnit (z důvodu dlouhé doby do konce RD nebo plánu jít na další MD) nebo se nepodaří z nějakého důvodu zrealizovat.

U druhé skupiny žen (po RD) máme k dispozici nejen jejich představy a předběžné plány, ale již víme, jak realita po skončení RD opravdu vypadá. Můžeme porovnat plány se skutečností a vidíme, zda se podařilo plány zrealizovat. V této skupině začala podnikání s plánem vytvořit si práci i po RD pouze jedna žena (Eva), která proto svůj podnik dále rozvíjela a podařilo se jí svůj plán dovést do konce. Ostatní ženy začaly s podnikáním z jiných důvodů a mnohé z nich (Tereza, Pavla a Petra) v průběhu RD plánovaly, že budou pracovat někde mimo domov a podnikání nebude jejich hlavním příjmem, ale všechny aktuálně v podnikání pokračují (u Pavly však sehrál roli i její zdravotní stav, jelikož v průběhu těhotenství a porodu došlo ke zhoršení jejího stavu a byl jí přiznán invalidní důchod). Pouze jedna žena (Zdena) se rozhodla s podnikáním skončit a najít si nové zaměstnání, ačkoliv v době RD zvažovala, zda pokračovat s podnikáním.

Je výrazně patrné, že část žen se časem rozhodne v podnikání pokračovat, i když to nebyl ten prvotní důvod, který je k podnikání dovedl. Dále je zjevné i to, že některé ženy (ačkoliv by po RD raději pracovaly v zaměstnaneckém poměru mimo domov) naplno pokračují v podnikání z důvodu nenalezení vhodného místa umožňujícího sladění práce a rodiny či nevyhovujících změn podmínek v původním zaměstnání. Ženy, které začnou podnikat v době těhotenství nebo na MD či RD, aniž si to zprvu uvědomují, si často vytvoří pojistku pro případ nevhodnosti původního zaměstnání pro matku s malými dětmi, ztráty původního zaměstnání nebo nenalezení zaměstnání. Jak vyplývá z rozhovorů, tuto pojistku ženy často využijí a neocitají se tak bez práce či nemusí přijmout zaměstnání, které jim nevyhovuje.

Dosud spočívá péče o dítě v době RD i po jejím skončení hlavně na ženě, a proto mají ženy při volbě zaměstnání větší požadavky na flexibilitu a možnost dobrého

skloubení práce s rodinou. Z vyprávění žen vyplývá, že tento fakt často výrazně ovlivňuje jejich rozhodování. Ženy zakládají podnikání s cílem časové flexibility kvůli péči o dítě a nechtějí přijmout zaměstnání, které neumožňuje dostatečné sladění s rodinou, a proto často i po RD raději pokračují v podnikání, i když se výslovně chtěly vrátit do práce mimo domov.

2.3 Harmonizace rodiny a práce

Druhou oblastí, které se budu věnovat, je harmonizace rodiny s podnikáním. Otázka sladění práce a rodiny je aktuální v průběhu celé kariéry jedince, protože „rodinný život v soukromé sféře a pracovní kariéra ve veřejné sféře jsou dvě základní oblasti lidského života, na něž se upírají životní perspektivy a aspirace většiny lidí“ [Kuchařová, Haberlová 2008, 21].

V době MD a RD může být harmonizace práce a rodiny ještě o něco těžší, jelikož (jak vyplývá i z rozhovorů) malé dítě vyžaduje značnou péči a tím pádem i velké množství času. Proto si myslím, že sladění práce a rodiny v době mateřství si určitě zaslouží pozornost.

Možnost využití hlídání dítěte je prvkem, který může napomáhat při snaze o sladění práce s rodinou (viz kapitola 1.1.3 Typy péče o dítě). Dalším důležitým faktorem je příznivá situace na trhu práce a dostupnost vhodných prorodinných pracovních úvazků, kterým se věnuje kapitola 1.2.

Při analýze a kategorizaci rozhovorů se objevily jako zásadní následující oblasti:

- Rozdělení času mezi rodinu a podnikání (celkový čas věnovaný práci; doba, kdy se ženy věnují práci a hranice mezi pracovním a nepracovním časem)
- Zajištění péče o dítě v době věnované podnikání

2.3.1 Rozdělení času mezi rodinu a podnikání

U všech lidí, kteří vykonávají nějaké zaměstnání, je čas rozdělen na čas věnovaný práci a čas nepracovní. U lidí, kteří pracují z domu nebo samostatně podnikají, není pracovní a nepracovní čas pevně oddělen – tj. není zaměstnavatelem fixně stanoven a vymezen čas, po který musí pracovat. Tito lidé si mohou volit celkový čas, který věnují práci a dobu, kdy budou pracovat. „Práce doma také znamená větší časovou flexibilitu i efektivitu. (...) Pracující doma mají možnost si udělat přestávku,

kdy chtějí, mohou ji využít jak k načerpání energie pro další práci, tak k vyřízení soukromých záležitostí“ [Bierzová 2008, 44].

Rozdělení pracovního a nepracovního času lidí pracujících v tradičním zaměstnání a lidí pracujících doma je odlišné. Další odlišnosti nalézáme ve skupině pracujících matek s malými dětmi, u kterých se většinou vyskytuje větší potřeba sladění pracovní a rodinné sféry, a proto je pro ně vlastní podnikání vhodnou variantou.

2.3.1.1 Celkový čas věnovaný práci

V této části se zabývám mírou, v jaké se ženy podnikání věnují. Čas, který ženy věnují práci se velmi liší, je to velmi individuální. Některé ženy podnikání věnují čas, který odpovídá plnému pracovnímu úvazku (např. Klára nebo první podnikání Lucie, Eva). Některé ženy pracují po dobu, která je srovnatelná s polovičním pracovním úvazkem (Zdena, Simona). Jiné ženy pracují méně než je poloviční úvazek (Hana, Jana, Zuzana, druhé podnikání Lucie, Tereza, Pavla).

Je zajímavé, že některé ženy (např. Petra, Simona, ...) postupně začínají věnovat práci více času. Kdežto Lucie, která s prvním podnikáním skončila, má druhé podnikání velmi málo časově náročné (pouze 1–2 hodin týdně).

Čas věnovaný práci se u jednotlivých žen liší a je ovlivněn mnoha faktory. Některé faktory umožňují ženám lepší sladění práce a podnikání a mohou proto podnikání věnovat více času – např. možnost práce v přítomnosti dítěte, zajištěné hlídání dětí, větší děti jsou obvykle samostatnější a chtějí si hrát někdy samy. Záleží rovněž na režimu a povaze dítěte. Více času na podnikání mají i ženy, které mají s manželem rozděleny domácí práce či využívají placené pomoci v domácnosti. Proto je nutné zvážit všechny faktory a nejen celkovou dobu věnovanou podnikání.

2.3.1.2 Doba, kdy se ženy věnují podnikání

V této části ukazují, v jaké denní době se obvykle matky věnují podnikání. Matky podnikatelky nejsou nikomu podřízeny a samy si určují dobu, kdy budou pracovat.

Předkládám zde ukázky, kde matky shrnují, kdy se věnují práci s výjimkou dob, kdy je dítě hlídáno jinými osobami (ať už manželem, kamarádkami, ...). Oblast hlídání dítěte je sama o sobě rozsáhlá, a proto se jí věnují samostatně.

Hanka se podnikání věnuje zejména večer:

Tak víceméně ... to vše je hlavně v době večerní. Protože já jako přes den to s děckama nemůžu (Hana)

Obdobné je to i u Evy a Kamily, které k práci usedají večer nebo když dítě spí:

No to starší už začalo chodit do školky a mladší byla doma a když teda usnula, tak já jsem mohla pracovat.

Protože ta dcera byla hodně malá, tak jsem vlastně si ten obchod vytvářela až v noci. Až večer, když už jsem se těm dětem nemusela věnovat. (Eva)

...to účetnictví a to se snažím průběžně zpracovávat večer.

Když malý vesměs třeba spí – dopoledne spí tak hodinku a odpoledne si tak dá taky tak hodinku – tak je pravda, že vesměs to trávím u počítače, u práce. (Kamila)

Simoniny večery byly také pracovní. Dále pracovala, když dítě spalo nebo později přes den, když si hrálo samo:

První půlrok všechno po večerech. Od osmi do půlnoci, skoro denně. Vymýšlení, hledání švadlen, web, ...

...když usnul, šla jsem k počítači.

Ted' vyřizuju tak celkem hodinu denně maily přes den, když si D. hraje a průměrně tak 1–2 hodiny tomu věnuji večer (taky maily, úprava webu, hledání dodavatelů) (Simona)

Tereza s Janou se podnikání věnovaly také během doby, kdy dítě spalo nebo po večerech. A jelikož podnikají se šátky na nošení miminek nebo věcmi pro děti, tak dítě braly s sebou na prezentace nebo dítě bylo přítomné v době prodeje a předvádění zboží doma:

...bylo to vlastně kojenný miminko, hodně spala. Takže když spala, tak jsem se té firmě věnovala pořád. (...) večer jsem si připravovala třeba ty brožurky nebo jsem něco opravovala na internetu, objednávala zboží.

Jezdila jsem třeba i s dcerou dělat prezentace do mateřských center nebo navštěvovat porodní asistentky (Tereza)

A pak po obědě když jde spát, tak vyřizuju objednávky a balím a když se vyspí, tak běžím na poštu a odesílám ty objednávky, co jsou. A já právě hodně prodávám tak, že lidi si jezdí přímo ke mě nebo na těch kurzech vázání (...) Na tom nejmladším zase můžu ukazovat ty úvazy na záda, takže je u mě. (...) A většinu nějaký administrativy, účtů a podobný věci dělám v noci, abych na to fakt měla klid, aby mi u toho neběhal, nekecal, nechtěl po mě najíst, napít a podobně, takže tohle pak dělám po večerech nebo někdy v noci (Jana)

Zdena se věnuje také prodeji šátků na nošení miminek. Při prodeji či předvádění bylo dítě většinou přítomno:

Ta časová organizace ta víceméně nebyla nijak náročná vzhledem k tomu, že jsem to dělala i s tím dítětem. (...) A větší část toho spočívala vlastně v tom, že mě navštěvovaly ty maminky individuálně a to jsem si naplánovala prostě vždycky na dopoledne – že přišly a ta malá byla u toho a vlastně v rámci toho povídání jsem ji měla u sebe a ukazovala jsem na ní ty úvazy. Nebo když byla už unavená, tak mě v tom šátku buď usnula nebo jsem ji nakojila a uložila do postýlky (...) A potom druhá forma tady toho, co jsem dělala byla, že jsem potom začala dělat ty kurzy pro více maminek, že jsem si pronajala místnost v centru volného času nebo mě potom začali zvát do mateřských center. A tam jsem taky jezdila s malou (Zdena)

Po večerech nebo v době poledního spánku dítěte pracovala i Zuzka. Když byla dcera starší, tak i částečně v přítomnosti dcery, kdy mohla dcera „pomáhat“:

...pracovala jsem v době poledního spánku, po večerech, po víkendech. Během dne to bylo spíše okrajově a daly se dělat jen malé věci, u kterých dcera (tehdy dvou-, tříletá) mohla být. Hodně ji mé tvoření zajímalo, má velice šikovné ruce, takže navlékala už ve dvou letech malé korálky na jehlu, později rounem vyplňovala zvířátka, nalepovala samolepky s adresami na obálky (Zuzana)

Klára pracuje hlavně ve večerních a nočních hodinách. Ale věnuje se tomu i přes den, kdy si děti hrají:

Dělám dlouho do noci a nejsem moc schopná hned ráno fungovat. Když se vykopu, hodinu řeším maily, pak udělám oběd nebo jdu s malým na chvíli ven. Dojdem pro staršího do školy, kluci si hrajou, já zase hodinu řeším maily – přijde manžel, dělá dětem večeři a já začínám pracovat, končím po půlnoci (Klára)

Pavla s Petrou využívaly k práci také doby, kdy děti přes den spaly:

V podstatě to byly pravidelné časy, během spánku, protože jinak to šlo dost špatně (Pavla)

V té době jsem se tomu věnovala, když malý spinkal, starší byl ve škole, takže odpoledne patřily už jen synům (Petra)

Lucie se podnikání věnovala, když dítě spalo nebo večer. Ale i přes den, kdy odbíhala od dítěte k práci a od práce k dítěti:

No všechno různě právě – jak byl čas. Třeba když jsem potřebovala něco důležitýho dělat a řešit, tak jsem to dělala během polední pauzy, když spal. Ale takový ty objednávky a tak, to jsem řešila většinou v průběhu dne; že jsem seděla na e-mailu a chvílkama jsem odbíhala za dítětem, když brečelo nebo když něco chtělo nebo prostě když vyžadovalo pozornost, tak jsem vždycky odběhla k němu, pak jsem zase odběhla zpátky. A někdy jsem to dělávala i po večerech (Lucie)

Z uvedených úryvků je patrné, že ženy pracují zejména v době denního spánku dítěte nebo po večerech či v noci. Velmi častá je kombinace obou těchto časů. Další možností, s níž jsme se tu několikrát setkaly je, že dítě si buď hraje nebo je přímo účastno podnikání (je modelem při předvádění šátku na nošení dětí nebo se účastní činnosti apod.). A poslední možností je, že dítě je svěřeno někomu na hlídání (viz blíže 2.3.2).

K obdobnému závěru dospěla i Bierzová [2008, 46]: „Ženy, které se zároveň s prací starají o malé potomky, si organizují práci většinou tak, aby pracovaly, když děti spí, a neochuzovaly je o čas, který mohou strávit s maminkou.“

2.3.1.3 Hranice mezi pracovním a nepracovním časem

Ačkoliv dříve byl pracovní a nepracovní čas prolnut, v době průmyslové revoluce došlo k jejich výraznému oddělení a „obydlí se tím stalo jakýmsi místem, ve kterém se „nepracuje“, ale „žije““ [Bierzová 2008, 38]. Proto se lidé pracující z domova

dostávají do specifické situace – nemají explicitně vymezenou pracovní dobu a domov (tj. charakteristické místo soukromého života, místo odpočinku, ...) se stává rovněž místem výkonu práce. Což dokládá i Bierzová [2008, 48]: „Lidé, kteří pracují mimo domov, klasickým způsobem na pracovišti, mají obvykle poměrně jasně odděleny sféry soukromí a práce. Hranice mezi nimi probíhá jak v prostoru, tak v čase. Naopak ti, kteří vykonávají své zaměstnání z domova, musí tyto dva světy oddělovat uměle, musí si sami vytyčit hranice tak, aby v nich byli schopni existovat.“

V předchozích kapitolách jsme viděli, že matky podnikatelky často věnují práci hodně času a pracují v různých denních dobách. Otázkou je, zda dokáží rodinu, domácnost a děti s prací sladit a vše funguje dle jejich představ – tj. zda dokáží časové flexibility podnikání efektivně využít nebo jim dělá spíše problémy.

Je nutné si uvědomit, že děti mají svůj rytmus, který je nutné brát v úvahu a který se musí uvést do souladu s časovými možnostmi podnikání (otvíracími dobami institucí, potřebami či časovými možnostmi zákazníků, dodavatelů, ...). Proto je často těžké udržet si zdravý odstup a dokázat oddělit práci a rodinu, jelikož je tato hranice (zejména při práci z domova) hodně tenká.

Ženy, které v době MD a RD podnikají pouze v malém rozsahu a věnují tomu relativně málo času nebo ženy, které si zvolily takový předmět podnikání, který lze veskrze vykonávat v přítomnosti dítěte (dětí), nemají zas takový problém s rozdělením času věnovaného rodině a domácnosti a pracovním časem. Hraje v tom roli, že prezentace a schůzky se zákazníky často probíhají přímo v domácnosti nebo v mateřských centrech, kde děti mohou být přítomné, a matky si mohou schůzky domluvit dle toho, jak se jim to časově hodí. Práci, kterou lze vykonávat převážně v přítomnosti dítěte, nalezneme třeba u Zdeny:

Takže mě se to takhle propojilo s tou mateřskou tímhle způsobem a bylo tam důležité to, že ta malá byla u toho, protože já jsem na ní ukazovala to vázání. (...) Takže to tak vyhovovalo jak mě, tak jí a řekla bych, že jako některé maminky začínají s nějakou činností, kterou dělají po večerech a je to jakoby něco úplně jiného a to dítě u toho není a ani vlastně být nemůže a já jsem vlastně měla to štěstí, že se mě to tak sešlo víceméně řízením osudu, že jsem to mohla dělat i s ní – že jsem to na ní dělala a že jsme to dělaly v zásadě spolu (Zdena)

Dalším příkladem je Pavla, která se ve srovnání s ostatními věnovala práci, v menších rozměrech. Pavla pracovala jen tak, jak ji to bylo příjemné a dokázala si dát pauzu a regulovat si to podle sebe:

Nic jsme nelámali přes koleno – když jsem třeba týden vynechala, tak jsem vynechala – to je výhoda, když je člověk svým pánem (Pavla)

Někdy, ale může být problémem udržet podnikání v žádoucích mezích – příkladem může být Lucka, která nakonec s tímto podnikáním skončila:

Spíš později byl problém v tom, že se to začlo rozjíždět trochu víc než jsem původně očekávala. Že se to začlo samo od sebe na mě tak nějak všechno valit. A už jsem neměla čas vůbec pro sebe. A dítě jsem už jakoby zanedbávala v tom smyslu, že si muselo hrát skoro pořád samo, protože já jsem furt odbíhala, balila balíky, vyřizovala objednávky a jezdila na poštu a už mi to prostě všechno přerůstalo přes hlavu. (...) Tak jsem to chtěla nějak omezit, jenže to prostě už nešlo. Když už ten vlak byl rozjetej, tak se to špatně zastavuje. (...) Tak jsem to zrušila nakonec.

Já jsem prostě měla v plánu, že si budu trochu přivydělávat, že budu mít třeba dvě objednávky denně. A že to bude v pohodě, že prostě když budu mít dopoledne čas a budu se nudit, tak že si budu dělat tu firmu, ale ono se to prostě rozrůstalo do takových obřích rozměrů, že už jsem to takhle nechtěla (Lucie)

Většina žen nad hranicí, za níž by nešly, zpočátku neuvažují. Ale postupem času leckdy zjistí, že jim to nevyhovuje a k nějaké hranici nebo nějakému řešení přistoupí.

Ovšem stanovit si nějaké meze není jednoduché:

Nyní je to tak, že se vracím se ke svému původnímu časovému a pracovnímu plánu, pracovat tak, když je manžel s dcerou pryč, být s nimi tehdy, když jsou doma. Je to opravdu náročné, určit hranici, co je práce a co zábava, protože mě mé tvoření velmi baví, manžela zase baví focení výrobků, dcera si s výrobky (textilními hračkami) ráda hraje.

Nepřemýšlela jsem nad hranicí, kam bych nešla. Dneska už ji mám – abych nepadala na hubu, byla pořád šťastná a měla čas na muže i dceru. Už dneska vím, kdy mám na mále, takže se uhlídám (Zuzana)

Takže o víkendu v podstatě ani nechci pracovat. Já jsem to tak původně neměla. Já jsem přestala stíhat, asi tak koncem toho roku, když se malý narodil, tak to byl ten srpen, září, kdy jsem opravdu nedokázala to nějakým způsobem skloubit. Potřebovala jsem tomu dát nějaký řád.

Myslím si, že nesu velkou zodpovědnost nebo že si myslím, že mám větší zodpovědnost než opravdu mám. A snažím se proto všechno udělat a všechno podřídit práci. To se trochu zlomilo tím srpnem, září, kdy už jsem prostě z toho byla taková vyčerpaná a už jsem si potřebovala vyčlenit čas, kdy budu pracovat a kdy budu v podstatě trávit čas s rodinou a kdy už v podstatě vyvětrám už trochu hlavu. Takže potom jsem to začla dělat tak, že jsem si stanovila ten čas večerní a prostě ten, kdy malý spí. Protože předtím jsem byla u počítače častěji (...) Pak jsem zjistila, že to není tak potřeba, že všechno si můžu udělat až v klidu večer, takže jsem to začala takhle řešit, že teda spíš po večerech. A víkendy jsem si prostě řekla, že budou volné, abych měla čas trávit dohromady s manželem a malým, protože přes den se v podstatě moc nevidíme (Kamila)

Před vánoci jsem musela sehnat dokonce jednu paní na hlídání 3 krát týdně, abych mohla dělat i přes den, už se to nedalo jen po večerech a byla jsem fakt přepracovaná, odráželo se to i na mé náladě.

Ted' si snažím nechávat každý týden 1-2 dny bez práce, abych se stihla věnovat taky rodině.

Přes den dělám drobné věci, u kterých není nutno se tolik soustředit, protože neustále odbíhám (Klára)

...neměla jsem stanovené (hranice, pozn. J. K.). A nemám do dneška stanovené. Celou dobu to není pevně stanovené.

Já jsem chtěla pracovat tak – já nevím – dvě, maximálně ty čtyři hodiny denně. A to by nešlo, takže jsem musela přijmout lidi – byť je to třeba na úkor mého výdělku, jako přímo mé osoby, ale mě to tak vyhovuje líp prostě (Tereza)

Využití výpomoci může často umožnit lepší sladění rodiny a podnikání. Ale jak vidíme u Simony, tak ani mít zaměstnance neznamená mít určené hranice a dokázat oddělit pracovní čas a čas věnovaný rodině:

Jinak oddělit práci od rodiny je pro mě hodně těžké a v podstatě bych řekla, že to neumím. Prostě se nám Firma XY vloudila do rodinného života mnohem víc, než bych chtěla, a teď moc nevím, jak z toho ven. Začínající podnik je jako rozjetý vlak.

Například číst maily třeba jen několikrát denně a ne průběžně, jak chodí. (...) Takže kvůli tomu třeba odbíhám od rozestavěné věže z kostek. A to už mi prostě přijde, že mi to jde na mozek.

Já se to ale budu muset naučit, protože cítím, že se rodina ubírá jinam, než si přeji, než je můj sen. Nehledě na praktickou stránku, že by se mohlo stát, že kvůli firmě XY zůstaneme u jednoho dítěte a to by bylo moc smutný. Prioritou je pro mě pořád velká rodina, ale činy tomu neodpovídají. Potřebuji stanovit pevnější hranice, kde končí práce a začíná zábava, protože jinak bude celý můj den jen práce (Simona)

Z uvedených úryvků, ale i z celých vyprávění o podnikání je zřejmé, že ženy přistupují ke sladění podnikání s rodinou odlišně. Některé zvládají rodinu a podnikání bez problémů, protože mají dobře sladitelné nebo málo časově náročné podnikání, a proto nepotřebují žádné velké hranice. Jiné se snaží zvládat vše samy, i když je jejich podnikání náročné. Další možností je využití výpomoci při hlídání dětí, výpomoci na některé běžné domácí činnosti (Zdena, Klára) nebo sehnání brigádníka či zaměstnanců do firmy (Eva, Zuzana, Lucie, Tereza, Simona a Petra).

2.3.2 Zajištění péče o dítě v době věnované podnikání

Dalším velkým tématem v oblasti otázky harmonizace je hlídání dětí. Při úvahách o péči o dítě hraje velkou roli fakt, jaký předmět podnikání si ženy zvolily, jak časově náročné podnikání ženy mají, zda lze jejich činnost provozovat v přítomnosti dětí, jak velké děti mají, jaký je rytmus a potřeby dětí a podobně.

Rozhodnutí, zda zajistit péči o dítě sama nebo zda svěřit hlídání dětí jiné osobě, ovlivňuje i skutečnost, zda je matka spíše orientovaná na rodinu a domov, orientovaná spíše na práci a kariéru nebo žena adaptivní (viz klasifikace Hakimové v kapitole 2.3.2).

Proto může být odlišné to, v jaké míře ženy využívají hlídání dětí někým jiným. Nyní se blíže podíváme, zda bylo dítě často hlídáno jinými osobami.

Většinou se ženy starají o dítě převážně samy a o dítě pečují jiné osoby (včetně otců) spíše výjimečně:

A syn má .. bude mít dva roky a s tím jsem doma. Takže jako to, že bych je dávala někam na hlídání kvůli té činnosti, to rozhodně ne. Takže to jenom třeba když jedu výjimečně někam na tu prezentaci, což ale nebývá často, tak se nějak domluvíme s manželem. Ale to je spíš taková výjimečná situace – jestli jednou do měsíce, tak to je moc (Hana)

A po odpolednách jsem balila balíky a manžel musel děti hlídat. Nikam jsem je dávat nechtěla (Eva)

...nejmladšího jsem vozila s sebou, takže mi dělal i takovýho modela, když jsem ukazovala pak ty úvazy. A když ted'ka maličko povyrosl, tak když jsme v těch mateřských centrech, tak tam mají hračky, takže já prezentuji a on si hraje normálně tam a má i jiné hračky a je v pohodě. Tak ono samozřejmě je příjemný, když se objeví například babička a jednoho až tři si vezme. To je velice příjemný. Ale není to jako vyložené až tak nutný, protože se to dá dělat i s těma třema dětma. A není to až tak na tom závislý, jestli někdo bude hlídat nebo nebude (Jana)

Čas v týdnu, kdy docházím s dcerou na kroužky nebo na dětská hřiště, pak kompenzuji doděláváním po večerech a víkendech, to se pak o dceru stará manžel (Zuzana)

No já jsem tam právě dělala celý den. Že jsem měla dítě u sebe a ono si vedle mě hrálo. Takže jsem průběžně celej den odbíhala k dítěti a k hračkám (Lucie)

Denně jsem se tomu věnovala tak 2–3 hodiny – a to není žádná tragedie, když vám dítě i 6 hodin přes den spí, měli jsme spavce. A taky hodnou babi, která ho občas vzala ven (bydlíme vedle ZOO), takže fakt bez problémů.

Ano, nějaká zásadní pomoc zvenčí se u nás prostě nikdy nekonala (Pavla)

A větší část toho spočívala vlastně v tom, že mě navštěvovaly ty maminky individuálně a to jsem si naplánovala prostě vždycky na dopoledne – že přišly a ta malá byla u toho a vlastně v rámci toho povídání jsem ji měla u sebe a ukazovala jsem na ní ty úvazy.

A potom druhá forma tady toho, co jsem dělala byla, že jsem potom začala dělat ty kurzy pro více maminek (...) A tam jsem taky jezdila s malou.

Ale samozřejmě občas se stalo, že když už byla třeba větší a už tam začínala být trošku samostatná – po tom druhým roce nebo kolem těch dvou let – tak se nějaký hlídání vyskytlo. A to bych řekla, že padlo rovným dílem na manžela, na naše dvě babičky a ještě mě vypomáhala potom ale s druhým dítětem jedna sousedka tady z domu, která měla k našim děckám vztah. Ale bylo to spíš nárazový, nebylo to nic pravidelného.

To spíš byly právě výjimky, kdy byla hlídána. V devadesáti procentech byla se mnou u všeho. (...) Samozřejmě my jsme hlídání využívali občas i na jiný věci než jenom na moje podnikání, takže to tam bylo, ale v rámci toho podnikání to nehrálo žádnou zásadní roli jo (Zdena)

Jednou za den jedu do skladu se podívat, tak na půl hodiny. To jezdím s dětmi. Když jsou nějaké akce, kdy potřebuju odjet, tak děti pohlídá přítel nebo tchýně.

Jezdila jsem třeba i s dcerou dělat prezentace do mateřských center nebo navštěvovat porodní asistentky (Tereza)

O trochu více se objevuje hlídání dětí u Kamily a Kláry:

A nechci ho nějakým způsobem ošizovat. Nechci ho šidit na té péči a na tom, že s ním nebudu nebo ho dám někam – že si ho odložím do ohrádky nechám ho tam dvě hodiny si tam to .. a sama si budu pracovat. Takhle to nechci. To bylo zásadní.

Ale jinak pracuji, když je buď o malého postaráno – že ho dám manželovi, který si s ním hraje nebo se s ním nějakým způsobem zabaví nebo jdou ven nebo mají nějakou jinou činnost, tak si můžu udělat svoje, co potřebuju (Kamila)

Dítku se věnuju částečně, jsem workholik.

Hraje si nebo tu sedí u mě a jednou rukou píšu a druhou skládám puzzle. Jednou rukou dělám kalendáře a druhou kreslím auto. Přes den dělám drobné věci, u kterých není nutno se tolik soustředit, protože neustále odbíhám.

...manžel je skvělý. Ale souvisí to i s tím, kolik si vydělám – když zjistil, že jsem schopná v domácích podmínkách vydělat někdy více než on a u toho se starat ještě o děti, tak přestal mít připomínky a po příchodu z práce si děti přebírá, pokud to jde, abych měla klid na práci zase já, když už nemůžu odejít někam, kde mě nikdo neotravuje. Vlastně jedem na dvě směny.

Před vánoci jsem musela sehnat dokonce jednu paní na hlídání 3 krát týdně, abych mohla dělat i přes den, už se to nedalo jen po večerech a byla jsem fakt přepracovaná, odráželo se to i na mé náladě (Klára)

U Simony a Petry se vyskytovalo i pravidelné hlídání jinými osobami:

...když usnul, šla jsem k počítači. A asi tak po půl roce začal být syn hlídatelný babičkami, takže teď máme nový režim – dvakrát týdně mám 6 hodin na práci přes den.

Bez podpory manžela by to vůbec nepřicházelo v úvahu. To je prostě ta hlavní odvrácená tvář podnikání, že mu věnuju večery, které jsme dřív měli společné (Simona)

Samozřejmě hlavní stránka byly také finance, které se daly při mateřské vydělat. Zhruba předloni a loni jsem se do toho pustila více. Sehnala jsem si kamarádku na hlídání na pár hodin, když jsem vkládala na net.

Než nastoupil do školky, bývala u nás tchýně, nastoupila do důchodu, takže vypomáhala (Petra)

I Tereza dříve využívala hlídání dítěte tchýní:

...odpoledne dvakrát v týdnu, když mi pohlídala tchýně, tak jsem si šla nabalit ty balíky (Tereza)

Z uvedených úryvků vyplývá, že starost o děti spočívá i době podnikání převážně na ženách. Hlídání dětí jinými osobami kvůli podnikání je využíváno sporadicky. Pokud už se nějaké hlídání vyskytuje, tak to je nejčastěji manžel či prarodič. Velmi málo se vyskytly jiné formy hlídání jako paní na hlídání či hlídání kamarádkou a podobně.

Umění dobře skloubit rodinnou a pracovní sféru je velmi důležité, ale často se jedná o nelehký úkol. Rozdíly v míře sladitelnosti jednotlivých podnikání i míře sladitelnosti v rámci konkrétních rodin s malými dětmi jsou velké. Odráží se zde působení mnoha prvků: typ práce, časová náročnost práce, osobní charakteristiky matky, místní flexibilita práce, počet dětí, stáří dětí, denní režim a povaha dítěte, hlídání dítěte jinou osobou, rozdělení domácích prací, výpomoc v domácnosti či využití jiných pracovních sil v podnikání. Proto se liší celkové časy věnované práci i konkrétní strategie, které matky při snaze o harmonizaci podnikání s rodinou uplatňují.

Rozdílné postoje se objevují i v přístupu k volbě času věnovaného podnikání. I zde svoji roli hrají výše zmíněné prvky. Některé ženy pracují ve večerních hodinách, jiné v dobách spánku dítěte či když je hlídáno někým jiným. Některé ženy využívají i času, když si dítě hraje nebo je zapojí do činnosti. Tyto možnosti bývají často různě kombinovány.

Matky podnikatelky ale v rámci sladování podnikání s rodinou uplatňují různé strategie. Některé zvládají rodinu i podnikání samy, jiné nechávají dítě hlídat, najdou si zaměstnance či výpomoc v domácnosti. Ke změnám těchto strategií dochází i u jednotlivých žen (na základě vývoje podnikání či se stárnutím a změnami potřeb dítěte). Na základě využívání těchto strategií lze rozdělit ženy do pěti skupin. První skupinu

tvoří ženy, které zvládají péči o děti (příp. hlídání dítěte manželem), domácnost i podnikání samy (Hana, Jana, Kamila, druhé podnikání Lucie). Druhým typem jsou matky, které zaměstnají brigádníka či zaměstnance, aby podnikání udržely v žádoucích mezích (Eva, první podnikání Lucie, Zuzana). Další strategií je využití výpomoci s domácími pracemi (Zdena). Čtvrtá strategie je založena na kombinaci využití pravidelného hlídání dítěte (osobou, která není rodičem – prarodiče, kamarádka) a přijetí brigádníka či zaměstnance (Tereza, Simona, Petra). Poslední strategie kombinuje výpomoc s domácími pracemi a pravidelné hlídání dítěte (Klára).

V rozhovorech se ukázalo, že i matka podnikatelka může stíhat rodinu i podnikání bez problémů a dokáže si určit hranice. To se týká žen, u kterých je podnikání lehce sladitelné s rodinou (dítě bývá přítomné, podnikání je málo časově náročné apod.) nebo žen, které vládnu dobrou schopností time-managementu. Ale v rozhovorech se vyskytují i situace, kdy si ženy nestanovily žádné hranice, což se později ukázalo jako problém a raději si následně určité meze určily.

2.4 Vliv podnikání v době mateřství na vztahy, členy rodiny, volnočasové aktivity a běžný chod rodiny

V předchozích dvou oblastech jsme viděli čas volby a důvody vedoucí k začátkům podnikání, dále to, jak podnikání fungovalo a jak ho ženy sladily s rodinou. Poslední oblastí je otázka vlivu podnikání na život ženy matky, na chod domácnosti, vztahy či trávení volného času. Již narození dítěte a samotný výkon mateřské role je pro ženu významnou změnou jejího dosavadního stylu života – tj. nutnost péče o něj, podřízení se jeho režimu či z toho vyplývající omezení dosavadních aktivit [Výborná 2008, 159]. Začátek podnikání je další změnou, kterou je nutno nově skloubit a která může ovlivnit dosavadní životní styl. Zde se již nebudeme věnovat přímo samotnému podnikání či skloubení podnikání s rodinou a domácností, ale tomu, jaký mělo podnikání vliv a jaké změny do rodiny přineslo nebo co s sebou rozhodnutí být podnikající matkou přináší. Následující text je věnován výkladu těchto kategorií:

- Vliv na rozdělení rolí a činností v rodině
- Vliv na trávení volného času
- Vliv na společenské vazby
- Konflikty, roztržky a drobné neshody kvůli podnikání
- Pozitiva a negativa související s podnikáním v době mateřství.

2.4.1 Vliv na rozdělení rolí a činností v rodině

Rozdělení rolí a výkonu činností mezi partnery umožňuje lepší sladění rodinné a pracovní sféry [Kuchařová, Ettlerová 2006, 7]. Čermáková tvrdí, že „zaměstnanost žen vtiskla ženám vlastní identitu a nabourala tradiční schéma: pracující otec-živitel, matka v domácnosti starající se o výchovu dětí a vykonávající domácí práce. Současná rodina je někde napůl cesty k nové organizaci genderových rolí v rodině. Žena kombinuje práci s rodinou, pracovní role s rodinnými, ale muž již nestojí stranou, nýbrž je vtažen do víru nově organizované rodinné struktury“ [Čermáková 2000, 98]. Ovšem Maříková poukazuje na setrvávající genderovou nerovnost v rodinném uspořádání vyplývající z výsledků sociologických výzkumů: „přestože žena pracuje v placeném zaměstnání nebo podniká a spolupodílí se na finančním zajištění rodiny, zůstává na ní výkon většiny domácích prací a hlavní díl péče o děti“ [Maříková 2000, 102].

Tato kapitola ukazuje, zda začátek podnikání vedl k nějakým změnám v chodu rodiny v oblasti rozdělení rolí či činností v daných rodinách:

No ono spíš je to o tom, že není tolik naleštěno, naklizeno. Okna se mejou před muškáty a po muškátech, takže spíš je to na úkor toho .. samozřejmě, že takový ten denní provoz v pohodě zajištěn je, ale už není čas na takový to leštění a piglování (Jana)

My jsme nikdy neměli takový obvyklý vztah: teplá večere, televize a pivo. Některé kamarádky to tak se svými muži mají a opravdu pak mají i problém s hlídáním dětí jejich otci, ale my s mužem jsme opravdu dost aktivní a máme hodně svých koníčků, takže abychom si je uhájili, musíme si pomáhat. Dneska nemám problém mu zavolat během odpoledne, aby dceru vyzvedl z odpoledního kroužku, když mi do toho vpadne něco zcela neplánovaného (Zuzana)

Ale co se týče rolí v rodině, tak si myslím, že tohle podnikání nezměnilo nic. No to o čem jsme už mluvili. Že asi mě bylo a možná i je pořád trošku líto, že to rozdělení těch domácích prací se prostě nikdy nepodařilo přesunout do poměru, který bych považovala za spravedlivej.

...právě jsem si uvědomovala takový momenty, kdy jsem měla pocit, že se tadyta činnost vlastně považuje za moje hobby. A že je toho jakoby na mě moc. Že se očekává, že to, co se jakoby považuje za mou práci v rámci domácnosti, tak že to je primární a že to je jenom moje práce. A že pokud vedle toho dělám ještě něco jiného, tak že musím být natolik zdatná, abych zvládla i tu domácnost a aby to na to nemělo vliv. Takže tohleto samozřejmě z hlediska času i osobní nějaké energie nebylo možný vždycky zvládnout dokonale (Zdena)

...péče o domácnost – to tady tak nefunguje jako že by se staral. Ale prostě když řeknu, že mám nějakou schůzku nebo jednání, kdy opravdu nemůžu být s těmi dětmi, takže je pohlídá třeba v práci (Tereza)

I před tím to bylo stejně – resp. dokud se nenarodil P., tak té práce doma zase až tak nebylo, takže mi pomáhal s tím, co jsem nestihla já.. Ale po narození dítěte se z něj stal doslova anděl.

...největší podíl na tom má manžel, který prostě se mnou jede ve všem napůl – luxuje, žehlí, myje okna, pere a věší prádlo, hraje si s P. atd. Jediné, co neumí, je vaření – vůbec. (Pavla)

Pořád stejně – tj. hodně. Jsme dva individualisti, kteří žijí spolu – takže od začátku si děti všelijak přehazujeme.

Vždycky jsme dělali všechno oba. Já třeba i neumím moc vařit – vaří manžel. Naopak jsem se starala o auto a drobné opravy. Nejsme taková úplně typická rodina (Klára)

Manžel pomáhal v domácnosti hodně i předtím, to se myslím nezměnilo. Jeho podpora je hlavně psychická – nezlobí se, když o víkendu venčí a já sedím u PC, místo abych pekla (Simona)

Z uvedených úryvků si můžeme všimnout, že k nějakým zásadním změnám v oblasti přerozdělení rolí nebo péče o domácnost nedošlo. Pokud otcové pomáhají v domácnosti, tak tomu tak bylo i před tím, než žena začala podnikat a nyní v tom jen pokračují a k žádné změně rolí nedošlo. V některých rodinách začaly o dítě (děti) více pečovat jejich otcové, ale to není ve všech domácnostech (viz kapitola 2.3.2).

U Zdeny se můžeme dokonce setkat s výrazně negativním vnímáním faktu, že starost o děti i domácnost spočívá pouze na ní a považuje se za „primární“ a její podnikání se považuje za dobrovolnou aktivitu, která je „navíc“.

K obdobnému závěru ohledně rozdělení povinností v rodině dospívá i Bierzová: „pracovat z domova pro ženy obvykle neznamenal, že by některé rodinné povinnosti nebo starost o rodinu přešla na bedra jejich partnerů, většinou zastávaly stejný podíl těchto povinností tak, jako by vůbec nepracovaly. Jejich práce se z tohoto hlediska jeví spíše jako nějaký koníček, který dělají ve svém volném čase, a pro jejich partnery to neznamená, že by se jim měli snažit pomoci se zvládnutím obou rolí“ [Bierzová 2008, 55].

2.4.2 Vliv na trávení volného času

V době MD a RD zabírá péče o domácnost a o dítě matkám podstatnou část času, proto je zajímavé se podívat na to, zda když si žena k roli matky přibere roli podnikatelky, ovlivní její volnočasové aktivity.

První skupina žen žádné omezení volnočasových aktivit nevnímá:

Abych pravdu řekla, tak je to spíše o tom, že člověk ten čas neproludrá, protože jinak bych stejně seděla u počítače a koukala třeba po nějakých stránkách a byla na nějakých internetových diskusích a takhle sedím u počítače zrovna tak a vyřizuju ty objednávky. (Jana)

A koníčkům jsem se věnovat mohla taky (i při podnikání; pozn. J. K.) (Pavla)

No vzhledem k tomu, že koníček je mou prací, tak to neberu, jakože by mě to omezovalo .. jako nemám čas sednout si k počítači a zahrát si šest hodin sims. Ale která máma s dvěma dětma ho má. A to nemusí ani podnikat.

Naopak jsem se začala některým (koníčkům, pozn. J. K.) věnovat ještě víc.

Plus jsem se přihlásila na kurz, abych si rozšířila vzdělání a mohla začít podnikat v dalším oboru.

V podstatě jsem obětovala čas, který jsem dřív čučela na televizi večer – ale neuspokojovalo mě to, tak místo toho teď pracuju. Televizi prakticky neznám už víc jak rok, ale nechybí mi pasivní koukání na sklo ani náhodou (Klára)

Druhá skupina žen určité omezení možností svých volnočasových aktivit pociťuje:

No v té době, jak jsem měla ty hračky (první podnikání, s nímž, skončila; pozn. J. K.), jsem neměla čas fakt na nic – to je pravda. To jsem furt pracovala. I když musím říct, že mě to bavilo, že to bylo pěkný, že jsem měla objednávky, že mě to šlo a to mě celkem naplňovalo v té době. Že mě to jako nevadilo, že jsem se vzdala třeba četby nebo výletů a tak. Já jsem měla stejně to malé dítě, takže ty výlety nepřipadaly stejně moc v úvahu. Ty čundry a tak. No a pak už jedině tu četbu no – a to mi zase tak strašně nevadilo no. Vlastně nebylo to pro mě nijak stresující, to omezení (Lucie)

Co se týče koníčků, tak je pravda, že na koničky čas nemám.

Já si myslím, že na to čas ani nebude, protože já nevím, kde bych ho našla. A určitým způsobem asi bude čas jako v létě spíš. Protože mým koníčkem je hodně zahrádka – kytky a tak, co mám na zahrádce. (...) Loni je pravda, že to bylo takové divočejší, takže to jsem času moc neměla, protože jsem to neměla moc dobře uspořádané. Takže letos si myslím, že bych to chtěla někým způsobem skloubit (Kamila)

Myslím si, že k tomu určitě docházelo. I když nemůžu říct, že by to bylo nějak jako striktní – že by jako v době, kdy jsem podnikala tohle a tohle nemohla. Ale určitě kdybych nepodnikala, tak bych těch volnočasových aktivit mohla dělat víc. Takové částečné omezení tam bylo.

Tak jsem si pak uvědomovala, že pokud on tohleto udělá a věnuje čas dítěti během mojí práce, tak už jakoby ztrácím nárok si to hlídání „vybrat“ na nějakou návštěvu bazény nebo něčeho takovýho jakoby pro sebe na nějakou rekreaci. Tak jsem si pak říkala, já tady „vyplácám“ hlídání na prodej šátků a všichni mají pocit, že už nemůžu chtít nic dalšího, protože už pohlídali. Takže jít někdy sama se sebou – na nějakou kosmetiku nebo do posilovny – že to už jako by bylo moc. Takže jsem si pak uvědomila, že se vlastně pak jakoby připravuju o relax, tím, že využívám to hlídání na tohle. Že ho už pak víc jakoby nebylo možný získat.

Jako nebylo to tak, že by se to táhlo třeba celou tu dobu. Ale v určitých obdobích jsem tohleto vnímala – tady ten rozpor. Kdy jsem si říkala.... že jsem si sama zvažovala pro a proti a jestli to není .. jestli si tady tím neublížuju, že věnuju ten čas, kterej mám – ten omezenej čas toho hlídání – tomu podnikání a ne třeba něčemu příjemnějšímu (Zdena)

No na ty koničky bych asi měla víc času. Ale já nevím no (Tereza)

Kdybych nepodnikala, tak bych asi určitě pro někoho pracovala. Zřejmě bych tomu ale věnovala méně času. Takže – ano, měla bych čas číst a víc si hrát s D. a víc bych jezdila na návštěvy po Čechách za přáteli. To si teď nemůžu dovolit, pořád balím balíky a čekám na zboží (Simona)

Z výše uvedených úryvků vidíme, že i matky podnikatelky mohou mít i v době podnikání čas na své koničky a nemusí nutně dojít k nějakému omezení. Někdy může dojít naopak i k rozšíření koníčků. Na druhou stranu je také řada žen, které si jsou omezení vědomy a samy ho vidí a někdy ho negativně pociťovaly i v době podnikání.

2.4.3 Vliv na společenské vazby

Období raného mateřství je čas, kdy dítě většinou vyžaduje intenzivní péči a hlavně přítomnost svých rodičů. Pokud matka malého dítěte ještě začne podnikat, tak to je nová činnost, která si vyžaduje další čas, a proto nemusí mít dostatek času na jiné aktivity. Proto může být zajímavé srovnání, zda došlo k nějakému ovlivnění sociálních

vazeb a četnosti sociálních kontaktů. Zde nejprve uvedu míru vlivu na kontakty se širší rodinou a poté se budu zabývat kontakty s přáteli a známými:

A co se týče rodiny, tak určitě ne. Protože rodinu navštěvujeme taky právě v tom čase, kdy bysme s malým stejně byli – oba nebo jenom já nebo prostě různě. A je pravda, že manželovi rodiče bydlí daleko, takže my tam třeba jedeme jednou za měsíc na víkend – na celý víkend (Kamila)

S rodinou určitě ne. Tam se ten čas vždycky nějak našel. A tam taky nebylo potřeba hlídání, protože kontakt s rodinou je i s tím dítětem, takže to nebylo co omezovat (Zdena)

Vzdálenější rodina se nemění nic, bydlí relativně daleko, takže se prostě vidáme stále stejně, nesouvisí s naším životním stylem (Klára)

No v té době, kdy jsem měla ty hračky (první podnikání, s nímž skončila; pozn. J. K.), tak to bylo trochu horší. Horší byly trochu i ty kontakty s rodinou manžela – toho tchána a tchýně – že jsem byla i podrážděná a neměla jsem čas se s nima bavit. A nikam moc jsme nejezdili. To bylo trošku omezení bych řekla. A teďka (doba druhého podnikání; pozn. J. K.) vůbec – teďka to nemá žádný omezení (Lucie)

Z uvedených úryvků je patrné, že podnikání v době MD či RD spíše nemělo na míru kontaktů se širší rodinou vliv. O jistém omezení se zmiňuje pouze Lucie.

K větším změnám došlo v oblasti kontaktů se známými a kamarády. U první skupiny k určitému omezení kontaktů došlo:

No kamarádky se ptaly pořád, kdy přijdu na návštěvu a tak to jo... a časem ty pozvání samozřejmě slábly. Takže jsem možná pár přátel i – nechci říct ztratila – ale už s nima nejsem v takovém kontaktu jako dřív (Eva)

Ale je možný, že jít si sednout s někým večer bez dítěte bych mohla častěji, kdybych toho hlídání nevyužila dopoledne na tyhle podnikatelské aktivity. Takže toho volného času, kterej by bylo možný využít na volnej čas i na sociální kontakty, bylo míň než kdybych to podnikání neměla. Ale nebylo to nijak markantní (Zdena)

Druhá skupina žen uvádí, že díky podnikání došlo spíše rozšíření sociálních vazeb – buď při podnikatelské činnosti našly nějaké nové kamarády či známosti nebo došlo k rozšíření kontaktů s lidmi obecně, což vnímají pozitivně jako nárůst sociálních kontaktů.

To jsem spíš rozšířila, bych řekla. Protože pak spousta přátelství vznikla mezi těma holkama co nosej a co jsme si padly do oka. Takže se spíš to spektrum těch kamarádek rozšířilo právě tím podnikáním (Jana)

Takže mě to v tomhleto smyslu nic nezměnilo to podnikání.

A právě, když jsem začla s těma hračkama podnikat, tak jsem komunikovala s nějakějma lidma ať už to byli dodavatelé nebo stálí zákazníci. Takže tím jsem vlastně spíš získala s lidma kontakt. Takže to bylo pro mě v tomto případě pozitivní (Lucie)

...přestěhovala po těch osmi letech sem na ..., kde jsem nikoho neznala (...) přes to mateřské centrum člověk získal tak ty první kontakty a pak se to zase rozrostlo a díky té firmě určitě daleko víc.

Rádi se scházíme i mimo pracovní dobu (se zaměstnanci její firmy, pozn. J.K.). Jsme to všechno ženy, máme malý děti, takže je to takový dobrý kolektiv (Tereza)

Mám pár svých kamarádek (dobrých), které mají přibližně stejně staré děti a s těmi se setkáváme, ale pravidelně to nikdy nebylo – jsem komunikativní a extrovert, ale tohle je pořád o tom samém dokola.

Omezení návštěv a kontaktů v žádném případě – když na to přijde, vlastně mě holky samy začly kvůli oblečení vyhledávat (Pavla)

Naučily se ke mně chodit kamarádky a zákaznice na dobrou kávu (Zuzana)

Kamarádek mám spoustu s dětmi, stýkáme se i tak, takže to mi nějak nechybí.

Našla jsem spoustu nových známostí, spoustu kamarádek a přátel. I když se známe třeba jen po telefonu nebo mailu (Petra)

A poslední skupina žen uvádí, že k žádným zásadním změnám nedošlo a vše zůstalo tak, jak to bylo i dříve:

Já si myslím, že ne. Já se s kamarádkami – když se s nimi chci setkat – tak to samozřejmě dělám tak, že v čase, ve kterém bych se stejně malému věnovala, sbalím malého do kočáru a jedu si sednout za kamarádkou (Kamila)

A pak kamarádi – ale teď nemyslím přátele, opravdový, který mám fakt ráda – těm se věnuju stále stejně, ale takový ti běžní lidé kolem mě, se kterými jsem se snažila trávit čas, abych nezblbla...to nijak negativně nevnímám.

Proběhla taková čistka. Mezi ty, které mám ráda a ty, se kterými jsem občas byla schopná vydržet nějaký ten společný čas (Klára)

Na kontaktech mi to zatím neubralo, kamarádi jsou hodně tolerantní a když třeba na dovolené potřebuju něco zařídit, chápou to a mají mě rádi, i když blázním s kalhotami (Simona)

Jak je možné vidět, tak vliv podnikání na míru sociálních kontaktů není vždycky stejný – dochází nejen k tomu, že se situace nijak nezmění nebo že žena kvůli nedostatku času přátele ztrácí, ale díky podnikání si lze i nové známé získat.

Při zjištění, že někdy dochází k omezení společenských kontaktů, je zajímavé vzít v potaz sociální izolaci pociťovanou matkami na MD či RD, kvůli které někdy začínají i podnikat nebo se vracet na trh práce. Často byly nové kontakty či styk s lidmi vnímány jako pozitiva podnikání při MD, RD.

2.4.4 Konflikty, roztržky a drobné neshody kvůli podnikání

Další oblastí, která se objevila v rozhovorech, jsou konflikty a neshody, které byly plně nebo do jisté míry způsobeny podnikáním.

Hana zmiňuje takový drobný rozpor, kdy občas dochází k menší nespokojenosti manžela:

Když je nějaká větší nárazová akce, tak samozřejmě manžel mrčí, že pořád sedím u počítače jako žába na prameni. (...) není to nic vážného, nad čím bych měla zas tak přemýšlet (Hana)

U Simony se také nevyskytují přímo nějaké velké hádky, ale je si vědoma určitého problému, který je třeba brát v úvahu a na něj je zapotřebí si dávat pozor:

Ale k mé organizaci času výhrady má (manžel, pozn. J. K.) a úplně spokojený s tím není. (...) rozumově to chápe, ale občas ho to mrzí a musím si na to dávat pozor, abych to nepřepískla (Simona)

U Terezy se už vyskytly jisté konflikty, které jsou ve svém obsahu zaměřeny na oblast jejího podnikání. Nicméně Simona nevidí příčinu těchto konfliktů ve svém podnikání:

...já si myslím, že částečně žárlil na to, že se mi daří. To asi mnoho mužů takhle žárlí potom na tu ženu, že zvládne prostě rodinu i práci, ale nedokážou si to možná sami v sobě v té hlavě srovnat, proč se tak chovají. (...)

Určitě to (podnikání, pozn. J. K.) nebyla příčina konfliktů, protože v tom ten problém nebyl. Ten problém byl jinde. A to, že se to ten přítel snažil takhle ventilovat, tak to byl jeho způsob ventilace (Tereza)

Ne vždy byla ale v rodině harmonie a naprostý soulad. Řada žen zmiňuje různé roztržky a konflikty v rodině:

Tak jsem po osmé hodině usedala k počítači a začala pracovat. Což zase docela dost těžko nesl manžel. Takže dá se říct, že ze začátku to až tak s nějakým velkým klidem nefungovalo dobře.

No tak to, že přijde z práce. Dostane na starost ty děti, já se s ním nebavím a odejdu si pracovat. A vlastně ani když ty děti šly spát, tak jsem na něj neměla pořádně čas (Eva)

No spíš jako, že prostě začaly být problémy a konflikty. Protože ono se mu taky nelíbilo, že se mu nevěnuju (manželovi, pozn. J. K.) a že celý den jenom pracuju a že se mu nevěnuju a že se nevěnuju dítěti. A že on taky musí večer balit a prostě že už to je neúnosný (Lucie)

No byly to takové drobnější neshody, by se to asi dalo nazvat (Zdena)

...spíš jen kvůli tomu, že jsem kolikrát tak unavená, že lehnu do postele a usnu – což se mu nepozdává (Klára)

...trošku bych změnila množství práce v loňském roce. Bohužel jsem tímto zase málem přišla o manžela. Byla jsem stále v jednom kole a on se cítil odstrčený.

Spíš se cítil asi odstrčený a chodila jsem pozdě spát, takže mu podle mě chybělo vše (Petra)

Z uvedených příspěvků lze vidět, že i podnikání v době MD a RD může probíhat v klidu a bez nějakých konfliktů. Nicméně se tu objevila nezanedbatelná skupina žen, které hovoří o řadě konfliktů a rozporů vzniklých v souvislosti s podnikáním. Většinou se jednalo o konflikty se svými partnery – většinou ne kvůli samotnému podnikání, ale kvůli času, který žena věnuje podnikání a o který je připraven partner či dítě.

2.4.5 Pozitiva a negativa související s podnikáním v době mateřství

Posledním tématem, kterému se v této oblasti budu věnovat, je oblast vlivu podnikání na samotné ženy, děti či na celou rodinu. Bude zde pojednáno o tom, jaké možné klady a zápory s sebou podnikání může přinášet.

2.4.5.1 Výhody a klady aneb co to rodině přineslo

Nejdříve se budu věnovat výhodám, které ženy v podnikání vidí (tj. jaká jsou pozitiva a klady, co to pro ně a rodinu znamená a co jim to přineslo).

Některé ženy (Eva, Zuzka, Lucie, Klára či Simona) označily dobu na MD nebo RD jako období, kdy mají určitou finanční jistotu a kdy mohou zkusit začít podnikat a zkusit, zda to bude fungovat. Využily tedy dobu, kdy pobíraly PPM či RP, k pomalému rozjezdu podnikání:

Že využiju vlastně těch výhod při mateřské – že vlastně dostávám mateřskou. Že můžu začít postupně podnikat, že mám jakoby nějakou finanční jistotu. Že mi platí to sociální, zdravotní a tak. Takže jsem si tak pomaličku začala. Že až skončím mateřskou, tak že mě to bude živit (Eva)

RD je v tomto ohledu výjimečná a neopakovatelná příležitost něco nového zkusit, aniž bych umřela hlady nebo dávala bezhlavě výpověď (Simona)

Tyto ženy se ocitají v situaci, kdy mají malé dítě (děti), ale začínou pociťovat potřebu pracovat (finanční důvody, nutnost realizace, potřeba sociálních kontaktů, ...). Jsou v situaci, kdy již mají děti, mají je rády a chtějí se jim věnovat, ale musí z nějakého důvodu začít pracovat. Proto už nemají naprostou možnost volby na pracovním trhu, ale musí hledat práci vhodnou pro matku s malými dětmi, která půjde skloubit s péčí o malé děti. Jejich situace je tedy do jisté míry podobná situaci matek samoživitelek: „ Matky samoživitelky se musí angažovat jak v oblasti pracovní, tak v oblasti soukromé, a jejich individuální volby tudíž podléhají imperativu nutnosti kombinace obou sfér“ [Pfeifrová 2008, 184]. Proto je pro matky podnikatelky důležitá míra sladění práce s péčí o děti a kvůli tomu často volí vytvoření vlastní živnosti. Na samostatném podnikání oceňují zejména velkou časovou flexibilitu, která jim umožňuje dobré sladění rodiny s prací (viz např. Jana, Zuzana, Lucie, Tereza, Pavla, Klára či Petra):

...pokud by se to podnikání rozjelo tak, že si můžu svoji práci dělat, když je čas – třeba po večerech a prostě když je trošičku klid. Že budu moct dělat ty běžný věci s tím, že musíte ty děcka někam odvést nebo když jsou nemocný, tak s nima jste doma (Jana)

To podnikání pro mě znamená hlavně volnost. Pracuji, kdy chci nebo kdy mi to vyhovuje – ráno, odpoledne nebo večer. Když jsou děti nemocné, natáhnu si raději noci (Petra)

Další výhodou může být, že to je práce z domu a nemusí nikam docházet a podnikání jim umožní lepší sladění práce a rodiny v době raného mateřství. Chtějí využít lepší možnosti harmonizace práce a rodiny i po skončení RD. Některé ženy to berou jako vhodnou alternativu k dřívějšímu zaměstnání, které by s dětmi nevládaly nebo zvládaly stěží. Jak jsme viděli v kapitole o faktorech vedoucích ženy k podnikání, tak některé z nich začaly podnikat právě proto, aby si vytvořily zaměstnání, které by je uživilo po skončení RD:

Tak jsem si říkala, že si musím vytvořit něco – nějakým způsobem se prostě jinak realizovat, že to mé původní zaměstnání asi vhodné nebude.

...nemusím vlastně zatím nikam docházet, pracuju doma. Tak to bych viděla jako tu hlavní výhodu – to, že pracuju doma (Eva)

A nejsem si jistá, jak to vlastně dopadne. A ani si vlastně nejsem úplně jistá, jestli se tam chci vrátit. Ono to totiž bylo hodně náročný. (...) Není to jako práce pro ženu s dítětem, je to tak maximálně pro studentku, která má spoustu času a může tam zůstat dýl a může tam být třeba i když je nemocná. Takže to není momentálně pro mě to nejvhodnější zaměstnání (Lucie)

A ještě mi to dá možnost se více věnovat dětem. Nemusím být někde zavřená třeba osm hodin denně v práci. Protože stále si myslím, že tříleté dítě je stále dost malé a že je pro něho asi fajn mít možnost jít domů odpoledne a být doma s mamkou nebo se sourozencem. Takže to vnímám jako velmi dobrou možnost jak skloubit rodinu, kdy se můžu víc věnovat dítěti nebo dětem, s prací, která mě uživí.

...protože dřív ta moje práce spočívala v tom v sedm ráno odjet a v sedm večer se vrátit (...) vůbec nevím, jak by se to zvládalo – kdo by je kam vozil, kdo by je vyzvedával – neumím si to představit. A to cestování do zahraničí – to už vůbec ne. Já jsem byla šedesát procent prostě pořád někde na cestách (Tereza)

Ženy často uvádějí, že ačkoliv mají své děti rády a jsou pro ně na prvním místě, že jim nestačí být jen matkou a věnovat se jen jim. Ženy v tomto výzkumu se většinou rozhodly pečovat o dítě samy nebo ho svěřit na určitý čas partnerovi. Ostatní formy péče o dítě volily ženy spíše okrajově. Proto je možné usuzovat, že pro ně bylo důležité, aby dítě bylo zejména v jejich péči nebo péči jejich partnerů. Přesto jim ale jenom péče o dítě a domácnost nestačí (viz Hana, Zuzana, Lucie, Zdena, Tereza, Klára, Simona či Petra). Obdobný přístup mají i matky na RD pracující z domu, které „považovaly za zásadní pro výchovu dětí zůstat s nimi doma, když jsou malé, a možnost dát je do jeslí nebo na hlídání a pracovat klasicky pro ně nepřipadala v úvahu. Zároveň toužily alespoň částečně se vymanit z někdy monotónní péče o dítě a věnovat se svému dřívějšímu povolání, které je baví“ [Bierzová 2008, 41].

No ono to je taky tak, že já potřebuju pocít odvedené práce. Což jako u těch dětí sice je, když jako rostou.. ale není to takový ten hmatatelný .. jako každodenní pocít. Že kolikrát je člověk fakt vycucaný od těch dětí .. a to, ale prostě nemá takovou tu okamžitou zpětnou vazbu .. takže já se prostě potřebuju angažovat i trochu jiným směrem nebo jako i tak i jako psychicky vypustit (Hana)

Protože jakoby, at' se jakoby snažím dítěti věnovat, tak mě prostě nenaplnuje jenom práce kolem dítěte, kolem domácnosti, kolem zahrádky a tak. To je prostě jenom druhá činnost. Třeba já když

jsem spokojená v tom profesním životě, tak třeba pak jsem schopná třeba dělat i něco kolem domu a uklízet a tak. Ale jako že bych jenom uklízela a starala se jenom o dítě, tak to si prostě neumím představit (Lucie)

Jako děti jsem strašně chtěla, to bylo samozřejmě na prvním místě. Ale jako abych byla zdravým člověkem, jako psychicky v pohodě, tak potřebuju i něco jiného než jen ty děti (Tereza)

Nejsem člověk, který se dokáže plně věnovat jen dítěti, potřebuju nějakým způsobem zaměstnávat hlavu i jinak než plínky a papání.

(O situaci v době, kdy byla doma s dítětem a ještě nepodnikala, pozn. J. K.) Žrali mě brouci. Neměla jsem dobrou náladu. Prostě depka (Klára)

Menší rozpor, kdy v různých částech rozhovoru jsou odlišné názory, se objevuje u Evy:

To nemůžu říct, že by mi nestačilo být jenom maminkou. Bylo v tom vyloženě jenom to, vytvořit si ten podnik nebo to zajištění po mateřské.

X

Já vlastně ani nevím jestli jsem třeba s tím jenom jedním dítětem byla víc spokojená... když jako jsem s tím prvním dítětem, když jsem nepracovala. Nedá se říct, že bych byla víc spokojená, než když jsem potom s těma dvěma dětma – když jsem pak měla ty dvě děti a ještě pracovala. Protože .. s tím jedním jsem vlastně právě byla nespokojená, protože jsem asi hledala nějaké to svoje naplnění. Nebo jsem asi potřebovala ještě trošičku se něčím zaměstnat. Takže se vlastně asi nakonec dá říct, že při tom větším shonu jsem byla nebo jsem více spokojená. Že si připadám taková víc využitá. Jako bych se možná nudila, možná být jen matka (Eva)

A úplně odlišná situace, kdy by žena raději byla „jenom maminkou“, se objevuje u Kamily:

Být jenom maminkou ... no to by mě asi bavilo nejvíc. Nicméně zase by mě možná chyběl ten kontakt. Možná by mě po čase to setkávání nebo trošku ta práce chyběla. Nejspíš bych se asi snažila trošku se sebevzdělávat v tom oboru. Ale myslím si, že pokud ta maminka má dostatečné finanční zajištění – nebo ta rodina – že nepotřebuje být v práci a může se plně věnovat tomu dítěti, že to je ta nejideálnější varianta. Neříkám, že mít práci a u toho být na mateřské je lepší – určitě ne, pro to dítě ne (Kamila)

Dalším vítaným prvkem je takové odpočinutí si a chvilkový oddych od dětí, jež přinese právě ta změna myšlení a čas věnovaný podnikání (viz např. Hana, Eva, Jana, Pavla, Simona, Petra). K obdobným výsledkům dospívá i Výborná [2008, 159]: „Každá matka ve zkoumaném vzorku potřebuje různou dobu na odpočinek a další aktivity. Některé matky jako odpočinek od světa dítěte volí návrat do zaměstnání, ovšem na kratší dobu než před narozením dítěte, tak, aby se daly skloubit oba světy a žena mezi nimi nemusela volit jen jeden z nich.“

... dostat se mezi lidi a tak trochu od dětí (Jana)

Navíc, když si mamča "odpočine" práci, víc se na dítě těší, dovede si s ním opět hrát apod. (Pavla)

To bude prima, když nebudu jen s dítětem (Simona)

Své děti miluji nadevše, obětuji jim vše na světě, ale nedokážu být od rána do večera zaměstnaná pouze jimi (Petra)

V rozhovorech se objevuje i fakt, že podnikání nepřináší jenom výše zmíněný prvek odpočinku, ale zvládání práce i rodiny je velmi vysilující. I přesto je podnikání vnímáno pozitivně. „(...) se od žen jakoby vyžaduje volit mezi mateřstvím a ostatním životem (zejména pracovním), přinejmenším na úrovni projevovaných preferencí. Přitom u některých současných matek je možné pozorovat distanci od takového (fixního a exkluzivního) pojetí mateřství. Na teoretické úrovni je užitečné docenit podíl dítěte na konstrukci matčiny identity a na matčině *komplexní* seberealizaci. Souběžná péče o malé dítě a profesní život je dnes pro Kamilu jak unavující, tak občerstvující. Unavující z hlediska fyzického, občerstvující z hlediska psychického a identitního“ [Šlechtová 2008, 167].

Ale já to nestíhám fakt. Jsem sedřená – ale nadšená. Prostě tady hodně dělá ten fakt, že svou práci miluju a že je o mě zájem. Proto jsem nabitá energií. Kdyby mi to nevynášelo, nebo byly problémy, tak by se to odrazilo všude. (...) Jak jsem říkala, jsem zřejmě svým způsobem workoholik, takže mě nabíjí to, že nestíhám .. překonávání výzev. Čím víc nestíhám, tím víc toho stihnu (Klára)

Ženy také často o podnikání mluví jako o narušení nebo preventivním předejití stereotypu, který zažívaly (nebo očekávaly) doma s dítětem (např. Jana, Zuzana, Zdena, Tereza či Pavla). K obdobným výsledkům dospívá i Výborná [2008, 159]: „Ne všechny matky ale tuto změnu bez výhrad vítají a vyvázání ze světa dospělých jim může činit potíže. Pro některé matky představuje péče o dítě a domácnost stereotyp (...) Na potřebě odpočinku od tohoto stereotypu se shodují všechny dotázané matky.“

A hlavně to bylo o tom, že už jsem byla doma šestý rok. Jako né, že bych byla nespokojená – doma s těma dětma – to já jsem byla strašně ráda, ale už jsem cejtila, že to chce trošičku nějakou změnu (Jana)

Ale přesto by to bylo takový jednotvárný – ta mateřská – bez tadytoho by byla taková pro mě příliš jednotvárná.

Protože já jsem se přistihla mockrát, že mi vadí přílišný životní stereotyp. (...) že toto nevydržím moc dlouho opakovat ty podobně činnosti pravidelně a stejně. Takže tohle je vlastnost, která mě vedla k tomu, že jsem vyhledávala i s tím dítětem nějaké aktivity mimo tu běžnou péči (Zdena)

No já jsem stereotyp nikdy neměla ráda. Mě dělal stereotyp vždycky problém. Stereotyp ubíjí a rutina hrozně ubíjí. Takže mě to asi vlastně zachránilo zdravý rozum v rámci mateřství (Tereza)

Matky podnikatelky se také často samy označily jako akční či hyperaktivní. Jsou to tedy často ženy, které se cítí nevyužité a hledají ještě další aktivitu, aby byly naprosto spokojené:

Já jsem dost akční, čas s dítětem na MD by mi připadal nevyužitý, potřebuju mít kolem sebe nové a nové podněty. Nechtěla jsem být jen maminkou (Zuzana)

...sedřená – ale nadšená. Prostě tady hodně dělá ten fakt, že svou práci miluju a že je o mě zájem. Proto jsem nabitá energií. Kdyby mi to nevynášelo, nebo byly problémy, tak by se to odrazilo všude. Jak jsem říkala, jsem zřejmě svým způsobem workoholik, takže mě nabíjí to, že nestíhám .. překonávání výzev. Čím víc nestíhám, tím víc toho stihnu atd. (Klára)

Obdobou je další skupina pozitiv, kdy ženy (např. Hana, Zuzana, Zdena, Tereza či Klára) označují podnikání jako činnost, která jim přináší naplnění, dává dobrý pocit nebo uznání či díky němu naplňují svou potřebu mít nějaké povinnosti. „Po narození dítěte tyto ženy prostě chtějí pokračovat v tom, co dělaly, a potřebují uznání i v jiné oblasti, než je péče o rodinu“ [Výborná 2008, 161].

No pro mě osobně to znamená hodně, protože to je takové moje další dítě. Je to spíš takový ... víte prostě, když mi pak někdo napíše, že se mu ty moje stránky líbí, že mu to pomohlo ve výběru, že to je přehledné a tak, tak to je pro mě obrovská odměna – jako to, že to vlastně splňuje to, co jsem já chtěla (Hana)

...nedovedla jsem si ani představit, že bych měla zůstat jen doma a nic by nebylo přede mnou - nějaké povinnosti (Zuzana)

Že prostě to, že člověk má tuhle možnost dělat něco, co ho baví a ještě navíc to může i s tím dítětem, že to je prostě takový naplňující. Že ten člověk nebo ta ženská – nebo ať mluvím teda o sobě – že jsem se cítila jako líp (Zdena)

Dalším kladem, o kterém ženy hovořily, je seberealizace (viz Hana, Eva, Lucie, Zdena, Tereza, Pavla, Simona, či Petra). Seberealizace je obecně vnímanou hodnotou práce (viz kapitoly 2.3.3.2 a 2.3.3.3):

...víte, já jsem taková... no takový tvořivý typ. Takže ta tvorba těch webových stránek je pro mě zajímavá (Hana)

...tak to je vysloveně ta seberealizace. Já potřebuju, abych byla spokojená a realizovat se i v té oblasti něčeho .. jak bych to řekla .. prostě v tom podnikání, v děláni něčeho, co mě baví, být v něčem dobrá a aby mě něco šlo (Lucie)

Jako další přínos podnikání ženy označovaly to, že jsou spokojené, že jsou takové vyrovnané, v klidu a v celkové pohodě (např. Hana, Jana, Zdena, Tereza, Pavla, Klára či Petra). Totéž se objevuje u Výborné [2008, 160]: „Nejdůležitější kategorií se pro všechny dotázané ženy v této oblasti ukázala spokojenost – spokojenost matky i dítěte. Pokud tato bude zajištěna, pak ani matka, ani dítě nebudou podle jejich názoru strádat.“

A myslím, že spíš ta moje spokojenost, kterou z toho mám, je spíš pozitivem i pro tu rodinu (Hana)

...že nejsem taková ta zapšklá ženská, která se rozčiluje kvůli každý kravině (...) A prostě nebazíruju na takových těch nějakých maličkostech, že jsem taková poměrně klidnější a vyrovnanější (Jana)

Protože já kdybych se měla od rána do večera věnovat jenom těm dětem, tak já bych nebyla v takové psychické pohodě jako jsem, když vím, že mám nějaký prostor pro sebe, kterému se mohu věnovat (Tereza)

Matky na MD či RD často poukazují na pocit sociální izolace (viz kapitola 2.3.3.3). Proto není překvapivé, že často zmiňovaným pozitivním přínosem podnikání je větší kontakt s lidmi během doby na MD či RD nebo i vytvoření nových kontaktů (např. u Jany, Lucie, Kamily, Zdeny, Terezy, Pavly, Simony či Petry). Srovnat můžeme s výstupy Výborné [2008, 160]: „Některé matky dokonce mluví až o izolaci žen na mateřské dovolené. (...) Proto je pro matky důležité, aby se z této izolace nějakým pro ně přijatelným způsobem vymanily.“

A právě, když jsem začla s téma hračkama podnikat, tak jsem komunikovala s nějakějma lidma ať už to byli dodavatelé nebo stálí zákazníci. Takže tím jsem vlastně spíš získala s lidma kontakt (Lucie)

Takže mě začly maminky chodit domů, pomalu. Když jsem to zveřejnila a nějaké lističky jsem si vytiskla a začala zveřejňovat, že tuhle věc dělám, (...) a pro mě to bylo takový docela vítaný společenský zpestření toho života (Zdena)

Dalším pozitivem je finanční stránka. Pro některé ženy je finanční nutnost důvodem, proč začaly podnikat (Zuzana a Kamila). Pro jiné ženy nejsou finance primární, ale rozhodně jsou vítané (Jana, Zdena, Tereza, Pavla, Klára, Simona či Petra).

Jako další klad je vnímáno to, že žena úplně nevypadne z trhu práce a s tím souvisejících úkonů, což by ji mohlo posléze usnadnit opětovný návrat do zaměstnání nebo pomoci v následném podnikání naplno (viz Jana, Kamila, Pavla, ...). Opět je zajímavé srovnání s výzkumem Bierzové o práci z domova [2008, 57]: „Ženy s malými dětmi mohou zůstat alespoň částečně spojeny s vývojem ve svém oboru, neztratí pracovní kontakty, mají pestřejší denní program než jen péči o dítě.“

Samozřejmě bylo to taky trošičku o tom, abych se taky malinko otrkala. (...) A prostě kdybych po šesti letech vcházela do toho pracovního procesu, tak prostě člověk je takovej, no takovej, řekla bych, dost naivní po těch šesti letech (Jana)

Určitě je to příležitost, jak "nezakrňt" – záleží na oblasti, ale už jen zažádat si na úřadě o všechny papíry, komunikace se zákazníky jsou dobrá praxe pro další život – ať už v zaměstnání nebo nadále v podnikání (Pavla)

Velmi pozitivně je vnímáno i to, že díky podnikání získaly ženy nové poznatky či zkušenosti nebo si prohloubily dosavadní znalosti (např. Jana, Zuzana, Tereza, Pavla, Klára, Simona či Petra). Opět je možné srovnat s výsledky Výborné [2008, 159]: „Pro některé matky představuje péče o dítě a domácnost rutinu a stereotyp, které nijak nerozvíjí jejich znalosti.“

Takže mě to asi vlastně zachránilo zdravý rozum v rámci mateřství. Musela jsem se naučit nové věci – což já beru spíš jako z pozitivního hlediska (Tereza)

I kdyby to nevyšlo, získám spoustu zkušeností, které se mi budou v dalším zaměstnání hodit.

Spoustu zkušeností k nezaplacení, hlavně v jednání s lidmi, v procesu realizace konkrétních představ, v sebeovládání, i v účetnictví (Simona)

Jelikož to je práce, kterou si ženy samy zvolily nebo se třeba rozvinula z jejich hobby, tak to často bývá práce, která ženy baví (viz Eva, Jana, Zuzana, Lucie či Klára)

Dalším z pozitiv je to, že si ženy získaly nebo zvýšily své sebevědomí (Jana, Zdena či Klára)

Přeci jenom si člověk po těch třech dětech zvedne sebevědomí, že ještě není úplně na odpis (Jana)

Roli hraje i získání samostatnosti či svobody (Zdena, Petra)

Dalo mi to také volnost, že si můžu zajít ke kadeřnici, kosmetičce nebo na nehty, kdy chci, ne na úkor večerů. Také to, že nemusím mít špatný pocit, když třeba k té kadeřnici jdu. Prostě si na to vydělám, tak proč bych si neudělala radost (Petra)

A jako poslední skupinu uvedu klady související s dětmi:

U těch dětí to je spíš tak, že se naopak dostanou do těch jiných center a mezi jiné děti a tak. (...) Oni jsou třeba trochu samostatnější v tom směru, že si třeba namažou večeri, když já mám zákazníka, tak to jo.

A myslím si, že i ty děti jsou takový docela samostatný a dovedou se chovat v cizím prostředí (...). A snažej se třeba i pomáhat (...) taky znají i trochu hodnotu těch peněz (Jana)

Nakonec se seznamuje (dcera, pozn. J. K.) s tím nejdůležitějším, co je vlastně práce a hodnota práce, jaké to dá člověku úsilí něco vytvořit a pak prodat, pak přemýšlet, jak naložit s penězi. Na tom se nejlépe učí, jak to vlastně v životě chodí (Zuzana)

Baví je jezdit do toho skladu, baví je něco vybalit, polepit nebo jet se mnou na jeden den na veletrh. Cítí se dospělí, když můžou pomáhat (Tereza)

D. to dalo víc cviku v hlídání u babiček, což mu prospělo velmi (Simona)

Tato kapitola byla poměrně rozsáhlá a obsahuje velmi mnoho oblastí všemožných kladů a pozitiv, které ženy zmiňovaly. Je možné vidět, že ženy jsou s rolí matky podnikatelky spokojené a hovoří o ní velmi kladně. V průběhu rozhovorů se objevilo opravdu velké množství pozitiv, které se často opakovaly. Mnoho nalezených pozitiv je srovnatelných s výsledky jiných výzkumů – např. Výborná [2008, 155–180] – výzkum o matkách malých dětí, které si přivydělávají hlídáním jiných dětí nebo využívají placené péče o děti, Bierzová [2008, 35–58] – výzkum o práci z domova, Šlechtová [2008, 167] – výzkum o hodnotě dítěte a identitě matky ze vzdělané rodiny či Pfeiferová [2008] – výzkum matek samoživitelek na trhu práce.

Ženy jako pozitiva označují standardně považované hodnoty přikládané zaměstnání (viz kapitoly 2.3.3.2 a 2.3.3.3) jako jsou finanční přínos, seberealizace, společenský status a uznání, seberealizace a uplatnění znalostí, svoboda či práce, která člověka baví. Mimo to matky podnikatelky oceňují zejména vše, co jim umožňuje lepší

sladění s dětmi a rodinou (v době RD i v době po skončení RD) – zejména časovou či místní flexibilitu. Jako pozitivum je vnímán i pocit svobody a samostatnosti či získaná spokojenost, možnost uplatnění na trhu práce i v době RD, kdy se realizují a mohou uplatňovat dosavadní znalosti či získávat nové.

U podnikajících matek s dětmi lze nalézt i specifická pozitiva – např. možnost oddechu od dětí či narušení domácího stereotypu a „zapnutí mozku při MD“.

2.4.5.2 Nevýhody aneb odvrácená strana mince

Nyní jsme se seznámili s řadou možných přínosů pro ženy a jejich rodiny. Následující blok je zaměřen na nevýhody související s podnikáním:

Jako nevýhoda byl označen čas nutný k podnikání:

Rodina mi přála, abych si vlastně vytvořila svůj vlastní podnik. Ale moc se jim nelíbilo vlastně to, že mi to bere tolik času a že už se jim nemůžu tolik věnovat (Eva)

Nevýhody – tak ty jsou určitě časový. Nevím, já v tom nějaké velké nevýhody nevidím, spíš časový (Kamila)

A nevýhody... nedokážu si odpočinout. Když skončím s prací, běhám a vařím doma, dala jsem si závazek, že musím chodit spát nejpozději kolem 11. Dříve jsem chodila tak ve 2, což se podepsalo hodně na zdraví (Petra)

Za další nevýhodu byly označeny možné výčitky kvůli nedostatečné péči o dítě:

...že bych asi třeba mohla mít nějaké výčitky, že jsem se třeba mohla těm dětem věnovat víc. To by asi mohla být jediná věc, která by mě mohla trápit. Ale bylo to tak, jak to být mělo (Eva)

No jako taková ta standardní věc – že člověk cítí pocit viny, že podniká na úkor toho dítěte. To je známá věc a to si člověk musí nějak zpracovat a je to asi prostě individuální (Lucie)

Jako další nevýhodu je možné vidět i psychickou stránku věci a angažovanost a zodpovědnost, jež si podnikání vyžaduje:

A pokud pracujete psychicky, takže to je i psychicky náročnější, že člověk musí pořád víc přemýšlet o tom zaměstnání, než by měl čistou hlavu, jak normálně na té mateřské (Kamila)

Tak někdy, když vyvstane nějaký problém, tak člověk je možná potom vtažen do toho problému – ale to je tak málo (Tereza)

Dalším negativem jsou konflikty vznikající kvůli podnikání nebo s ním související (o čemž bylo pojednáno v samostatné kapitole).

Část věnovaná negativům je podstatně kratší než část pojednávající o pozitivěch a přínosech. Nicméně ženy buď žádná negativa nepocit'ovaly nebo jim nepřikládají takovou váhu nebo je neumí verbalizovat. Jistou roli také určitě hraje to, že si předmět

podnikání (a celé podnikání) zvolily samy a svobodně, proto by mělo být vnímáno spíše pozitivně. Nicméně jak vidíme, tak podnikání přináší i různé komplikace a řadu záporů, které nejsou zanedbatelné – konflikty (i dosti závažného charakteru, které mohly skončit i ztrátou partnera u Petry), či zdravotní problémy (také u Petry).

Ovšem škála jmenovaných pozitiv a přínosů je daleko širší než uváděné zápory, které se vyskytovaly jen u části žen a většinou pouze v přechodných obdobích. Ženy hovořily o velkém množství kladů, které jim podnikání přineslo. Matky podnikatelky v pozitivěch vnímají prvky, které jsou obecně vnímanými hodnotami práce, ale rovněž řadu pozitiv specifických pro podnikající matky na MD či RD (vystoupení ze sociální izolace pociťované matkami na MD, RD, narušení stereotypního stylu života či oddychnutí si od dítěte, ..). I ve jmenovaných negativěch lze nalézt specifika pro pracující matky (časová náročnost v době MD, RD, výčitky ohledně nedostatečné péče o dítě, ...). Zde určitě hraje roli fakt, že si předmět podnikání vybraly samy a mohou si práci samy organizovat a nemusí se nikomu zodpovídat či plnit rozkazy nadřízeného.

Obdobně můžeme nahlížet i zjištění z předchozích oblastí. Některé ženy si byly vědomy omezení společenských kontaktů nebo určité snížení či omezení volnočasových aktivit, ale většina z nich toto omezení negativně nevnímá. Ženy si podnikatelský záměr vymyslely samy a často je velmi baví nebo k němu mají velmi blízko, a proto je možné, že převažuje spíše oblast pozitiv.

Závěr

Tato práce se věnovala matkám, které začaly v době těhotenství, na MD či RD podnikat. Zjištění mého kvalitativního výzkumu jsem prokládala citacemi z rozhovorů s respondentkami a dokládala výsledky výzkumů, které jsou blízké této tématice, což umožňuje zajímavé srovnání.

Matky začínají podnikat z různých důvodů, ale možnost pracovat i během raného mateřství je pro ně velmi důležitá – ať již kvůli potřebě „odpočinku od dětí“, seberealizaci, potřebě financí apod. (push a pull faktory). Podle důvodu, který ženy označily za hlavní pro rozhodnutí začít s podnikáním, je lze rozdělit do čtyř skupin: 1. ženy, u nichž podnikání vzešlo ze záliby, běžné činnosti či koníčku; 2. ženy, pro něž bylo podnikání spíše nutnost, kvůli potřebě financí; 3. ženy, které si podnikatelský záměr vymyslely kvůli nudě a 4. ženy, které s podnikáním začaly, aby si v průběhu RD vytvořily práci, kterou by mohly vykonávat i po jejím skončení. Mohlo by být zajímavé pomocí kvantitativního výzkumu ověřit výskyt těchto motivů na větším vzorku a zjistit procentuální zastoupení jednotlivých motivů.

Ve vyprávění žen je možné si všimnout, že s podnikáním spojují řadu pozitivních přínosů. Důležité je naplnění cíle, kvůli kterému začaly podnikat, ale často oceňují i mnohé další klady spjaté s podnikáním, které nebyly motivem k započetí podnikání. Zajímavé je, že i ženy, které začaly např. zejména kvůli ekonomické situaci, vnímají různé jiné klady, které jim podnikání přineslo, a to i navzdory tomu, že rozhodnutí bylo hodně ovlivněno situací a ne jejich osobní potřebou podnikat. Podnikající matky jmenují řadu obecně vnímaných pozitiv souvisejících s prací i řadu pozitiv charakteristických pro pracující matky s malými dětmi (vytvoření si práce i po RD, chvilkový odpočinek od dětí, seberealizace v době MD či RD, nevypadnutí z trhu práce či získávání nebo prohlubování znalostí v době MD, RD, ...).

Podnikající matky uplatňují různé strategie skloubení podnikání s rodinou: některé zvládají vše samy, jiné využívají hlídání dětí či placenou pomoc v domácnosti nebo do firmy najímají brigádníky či zaměstnance (či tyto možnosti různě kombinují). Ačkoli se uplatňované strategie harmonizace podnikání s rodinou odlišují, z výzkumu vyplynulo, že i v době raného mateřství lze úspěšně zvládat rodinu i podnikání. Kromě výše uvedené situace (že zvládají vše samy nebo využívají pomoci zvenčí) existuje ještě možnost pomoci v rámci rodiny. Ženám někdy pomáhají (s hlídáním dětí i přímo

v podnikání) buď členové širší rodiny nebo partneři. Ovšem velký důraz v rozhovorech ženy často kladly na důležitost respektování jejich podnikání blízkým okolím a psychickou podporu partnerů (či širší rodiny).

Ženy také často zmiňovaly i fakt, že otázka vymezení hranic je velmi složitá, jelikož matky podnikatelky často narážejí na problémy charakteristické pro pracující z domova. Část žen, které neměly stanovené hranice, musely řešit problémovou situaci ohledně rozdělení času mezi rodinu a podnikání. Většina žen říká, že chod rodiny a podnikání jsou navzájem prolnuté, což samo o sobě může být pro pracující z domova problémem (natož pro matku pečující o malé dítě, které si vyžaduje pozornost a péči). Některé ženy si přímo zvolily předmět podnikání, aby jej mohly vykonávat převážně nebo zcela v přítomnosti dítěte. U jiných žen, u kterých nebyl předmět podnikání záměrně vymyšlen, ale spíše vyplynul z činnosti a oblasti zájmu ženy, se také lze často setkat s pozitivním vnímáním faktu, že dítě může být přítomno podnikání. V některých rodinách ale žena pracuje pouze v době, kdy předá děti do péče někoho jiného nebo kdy se zabaví samy, aby měla klid na práci. Což vysvětluje i různé názory na prolnutí sféry rodiny a sféry podnikání: 1. ženy, kterým charakter podnikání a situace v rodině dovoluje podnikat v přítomnosti dětí, hodnotí prolnutí těchto sfér velmi pozitivně a 2. ženy, kterým vlastní podnikání umožnilo sladit uplatnění na trhu práce i v době MD, RD a skloubení rodiny, ale pro které splnutí těchto sfér není zcela vyhovující, protože mají práci, kterou nemohou vykonávat s dětmi a potřebují klid (viz Klára: „Pokud by byly ve školce/škole tak práce doma mi přijde fakt super. S dětma se to nedá, občas si povzdechnu, že sním o tichém kanclu se zvukotěsnou zdí“).

Zajímavá je i oblast, která se zabývá plánováním situace po RD. Matky začínaly podnikat z různých důvodů a většinou zprvu neuvažovaly o tom, že by podnikání měly po RD jako hlavní činnost nebo v něm alespoň pokračovaly. Některé však později dospějí k myšlence, že by mohly v podnikání pokračovat i po skončení RD. Za jedno ze zajímavých a významných zjištění považují fakt, že ačkoliv se některé ženy chtějí po RD vrátit (na plný či částečný úvazek) do práce, často jim tento plán nevyjde kvůli nepříznivým podmínkám na trhu práce nebo v rodině nebo tento plán samy změni již v průběhu RD. Aniž si to ženy uvědomují, tak si podnikáním, které bylo míněno jen po dobu RD, často vytvoří plnohodnotné zaměstnání i do budoucna. Zda v podnikání opravdu pokračovaly i v delším horizontu po skončení RD či jak dlouho v něm pokračovaly by chtělo zjistit až u žen, které jsou již delší dobu po RD. Myslím si, že tato i jiné oblasti ohledně podnikání na MD či RD si zaslouží pozornost, jelikož řada

žen na MD či RD s podnikáním začne a řada žen chce již existující podnikání v době MD či RD s rodinou skloubit. Je rovněž škoda, že nemáme k dispozici statistiky vypovídající o počtech podnikajících žen na MD či RD, protože podnikání je v řadě případů psáno na jméno manžela (ačkoliv ho fakticky vykonává žena), což při hledání respondentek často zaznívalo a má to vliv na zkreslení statistik.

Pro některé matky je možnost podnikání v době MD či RD velmi důležitým faktorem, a proto bych tuto práci uzavřela výrokem, se kterým snad nelze nesouhlasit: „Právo pracovat by se nemělo stát povinností, která znemožňuje využít právo pečovat a naopak, zakládat rodinu a pečovat o děti by nemělo vylučovat využití práva pracovat“ [Křížková, Vohlídalová 2008, 85].

Anotace

Příjmení a jméno autora: Kalousová Jitka

Název katedry a fakulty: Katedra sociologie a andragogiky, Filozofická fakulta

Název diplomové práce: Matky podnikatelky

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Pavlína Valouchová

Počet znaků: 205 544

Počet příloh: 1

Počet titulů použité literatury: 56

Klíčová slova: harmonizace rodiny a práce, historie ženské práce, hodnota dítěte, hodnota práce, mateřská dovolená, práce z domu, podnikající matka, rodičovská dovolená, rodinné strategie, typy péče o dítě, ženy na trhu práce

Práce se zabývá tématem podnikajících matek. První část je zaměřena na teoretická východiska týkající se mateřství a genderové segregace trhu práce. Mapuje vývoj podpor v mateřství a situaci žen na trhu práce od historie až po současnost. Dále se věnuje harmonizaci práce a rodiny.

Druhou část tvoří kvalitativní výzkum žen, jež začaly podnikat v průběhu těhotenství nebo na mateřské či rodičovské dovolené. Práce předkládá analýzu hloubkových rozhovorů, jež autorka uskutečnila. Analýza se věnuje rozhodnutí žen podnikat, sladění péče o rodinu s podnikáním a vlivu podnikání na rodinu.

Seznam použité literatury

Tištěné zdroje

1. ABRAMSOVÁ, L. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789 – 1918*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005.
2. ALAN, J. *Etapy života očima sociologie*. Praha: Panorama, 1989.
3. BARTÁKOVÁ, H. Postavení žen na trhu práce v ČR a v dalších zemích EU. In SIROVÁTKA, T. et al. *Rodina, zaměstnání a sociální politika*. Brno: Albert, 2006.
4. BECK, U. *Riziková společnost: na cestě k jiné modernitě*. Praha: Slon, 2004.
5. BIERZOVÁ, J. Práce z domova: výhoda, ale pro koho? In DUDOVÁ, R. et al. *Nové šance a rizika: Flexibilita práce, marginalizace a soukromý život u vybraných povolání a sociálních skupin*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2008.
6. ČERMÁKOVÁ, M. Zaměstnanost, pracovní kompetence a perspektivy pracující ženy. In ČERMÁKOVÁ, M., MAŘÍKOVÁ, H. et al. *Proměny současné české rodiny: Rodina – gender – stratifikace*. Praha: Slon, 2000.
7. ČERMÁKOVÁ, M., MAŘÍKOVÁ, H. et al. *Proměny současné české rodiny: Rodina – gender – stratifikace*. Praha: Slon, 2000.
8. DUDOVÁ, R. Promarněná šance na změnu: zhodnocení reformy rodičovského příspěvku. In KŘÍŽKOVÁ, A., DUDOVÁ, R. et al. *Práce a péče: proměny „rodičovské“ v České republice a kontext rodinné politiky Evropské unie*. Praha: Slon, 2008a.
9. DUDOVÁ, R. et al. *Nové šance a rizika: Flexibilita práce, marginalizace a soukromý život u vybraných povolání a sociálních skupin*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2008b.
10. DUDOVÁ, R., VOHLÍDALOVÁ, M. Nové tváře rodiny a nové podmínky pracovního trhu – teoretické souvislosti. In DUDOVÁ, R., HASTRMANOVÁ, Š. et al. *Souvislosti proměn pracovního trhu a soukromého, rodinného a partnerského života*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007.
11. *Encyklopedie moderní ženy: Manželství a rodina. Děti v rodině. O společenské výchově. Zdraví a krása. Současná domácnost a její provoz. Ženy v zaměstnání a ve veřejném životě*. 2. vyd. Praha, 1966.
12. GOODY, J. *Proměny rodiny v evropské historii: historicko-antropologická esej*. Nakladatelství Lidové noviny, 2006.
13. HAŠKOVÁ, H. Reprodukční plány a realita rané péče o děti. In KŘÍŽKOVÁ, A., MAŘÍKOVÁ, H. et al. *Pracovní a rodinné role a jejich kombinace v životě českých rodičů: plány versus realita*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006.
14. HAŠKOVÁ, H. Kam směřuje česká společnost v oblasti denní péče o předškolní děti? In KŘÍŽKOVÁ, A., DUDOVÁ, R. et al. *Práce a péče: proměny*

- „rodičovské“ v České republice a kontext rodinné politiky Evropské unie. Praha: Slon, 2008.
15. HAVLOVÁ, J. *Profesní dráha ve 20. století: Úvod do sociologie povolání*. Praha: Katedra sociologie FF UK, 1996.
 16. HENDL, J. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005.
 17. HÖHNE, S. Raná fáze rodičovství – péče o děti ve vybraných evropských zemích. In KŘÍŽKOVÁ, A., DUDOVÁ, R. et al. *Práce a péče: proměny „rodičovské“ v České republice a kontext rodinné politiky Evropské unie*. Praha: Slon, 2008.
 18. HORA, O. Potýkají se mladí lidé v české společnosti s problémem „chybějících se dětí“? In SIROVÁTKA, T., HORA, O. et al. *Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti*. Brno: Albert, 2008.
 19. CHROMKOVÁ MANEA, B. E., RABUŠIC, L. et al. Teorie založené na lidských preferencích jako možný příspěvek k vysvětlení současného reprodukčního chování. In SIROVÁTKA, T. et al. *Rodina, zaměstnání a sociální politika*. Brno: Albert, 2006.
 20. JAKLOVÁ, H., ŠTĚPÁNKOVÁ, M. (2005). *Vybrané problémy české legislativy v oblasti rovného postavení žen a mužů pečujících o děti a návrhy na jejich řešení*. Praha: Aperio, 2005.
 21. KLABOUCH, J. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha: Orbis, 1962.
 22. KŘÍŽKOVÁ, A. *Životní strategie podnikatelek a podnikatelů na přelomu tisíciletí*. Sociologický ústav AV ČR, 2004.
 23. KŘÍŽKOVÁ, A. Organizace a zvládání pracovního a rodinného života současných rodičů. In KŘÍŽKOVÁ, A., MAŘÍKOVÁ, H. et al. *Pracovní a rodinné role a jejich kombinace v životě českých rodičů: plány versus realita*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006.
 24. KŘÍŽKOVÁ, A., VOHLÍDALOVÁ, M. Kdo se bojí zaměstnané matky? In KŘÍŽKOVÁ, A., DUDOVÁ, R. et al. *Práce a péče: proměny „rodičovské“ v České republice a kontext rodinné politiky Evropské unie*. Praha: Slon, 2008.
 25. KUCHAROVÁ, V., ETTLEROVÁ, S. et al. (2006). Zaměstnání a péče o malé děti z perspektivy rodičů a zaměstnavatelů. In *Kariéra rodina rovné příležitosti: výzkumy postavení žen a mužů na trhu práce*. Praha: Gender Studies, 2006.
 26. KUCHAROVÁ, V., HABERLOVÁ, V. Rodina a zaměstnání v průběhu životního cyklu. In SIROVÁTKA, T., HORA, O. et al. *Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti*. Brno: Albert, 2008.
 27. MAREŠ, P. Češi: Zaměstnání a práce – Jak jsou češi spokojeni ve své práci. In RABUŠIC, L. *České hodnoty 1991 – 1999*. Brno: Masarykova univerzita, 2001.
 28. MAREŠ, P. Zaměstnání, rodina a dítě v dynamice moderní společnosti. In SIROVÁTKA, T. et al. *Rodina, zaměstnání a sociální politika*. Brno: Albert, 2006.
 29. MAREŠ, P. Hodnota dítěte v životě českých rodin. In SIROVÁTKA, T., HORA, O. et al. *Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti*. Brno: Albert, 2008.

30. MAŘÍKOVÁ, H. Dvoukariérová manželství. In ČERMÁKOVÁ, M., MAŘÍKOVÁ, H. et al. *Proměny současné české rodiny: Rodina – gender – stratifikace*. Praha: Slon, 2000.
31. MAŘÍKOVÁ, H. Práce a pracoviště jako sféry důvěry a soukromí. In DUDOVÁ, R., HASTRMANOVÁ, Š. et al. *Souvislosti proměn pracovního trhu a soukromého, rodinného a partnerského života*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007.
32. MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3. vyd. Praha: Slon, 2003.
33. MATOUŠEK, O., RŮŽIČKA, J. *Psychologie práce*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1965.
34. MOŽNÝ, I. *Kapitoly ze sociologie rodiny*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1987.
35. MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. Praha: Slon, 1999.
36. MOŽNÝ, I. *Česká společnost: nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. Praha: Portál, 2002.
37. PALONCYOVÁ, J. *Rodinné chování mladé generace (závěrečná zpráva z „Biografického výzkumu mladé generace 2002“)*. Praha: VÚPSV, 2002.
38. PFEIFROVÁ, Š. Matky samoživitelky na trhu práce. In DUDOVÁ, R. et al. *Nové šance a rizika: Flexibilita práce, marginalizace a soukromý život u vybraných povolání a sociálních skupin*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2008.
39. PLASOVÁ, B. Strategie zaměstnavatelů v oblasti harmonizace práce a rodiny v kontextu strategií pracujících rodičů s dětmi. In SIROVÁTKA, T., HORA, O. et al. *Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti*. Brno: Albert, 2008.
40. RABUŠIC, L. *Kde ty všechny děti jsou? Porodnost v sociologické perspektivě*. Praha: Slon, 2001.
41. SINGLY, DE F. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, 1999.
42. SIROVÁTKA, T. Rodinné chování a rodinná politika v České republice. In MAREŠ, P., POTOČNÝ, T. et al. *Modernizace a česká rodina*. Brno: FSS Masarykova univerzita, 2003.
43. SIROVÁTKA, T., BARTÁKOVÁ, H. Harmonizace rodiny a zaměstnání v České republice a role sociální politiky. In SIROVÁTKA, T., HORA, O. et al. *Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti*. Brno: Albert, 2008.
44. SIROVÁTKA, T. Rodina a reprodukce versus zaměstnání a role sociální politiky. In SIROVÁTKA, T. et al. *Rodina, zaměstnání a sociální politika*. Brno: Albert, 2006.
45. SOBOTKA, T. Bezdětnost v České republice. In Hamplová, D., Šalamounová, P. et al. *Životní cyklus: Sociologické a demografické perspektivy*. Praha: Sociologický ústav, 2006.
46. STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu: Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Albert, 1999.

47. ŠINDLEROVÁ, I. *Práce žen z domova v České republice: nejistá a nevýhodná práce ukrytá za dveřmi domácností, nebo flexibilita pro skloubení rodinného a profesního života?* Praha, 2006.
48. ŠLECHTOVÁ, H. Překážka i příležitost: dítě a identita matky ze vzdělané rodiny. In SIROVÁTKA, T., HORA, O. et al. *Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti*. Brno: Albert, 2008.
49. ŠPIDLA, V. Zkušenosti Evropské unie: rovnost začíná v rodině. In KRÍŽKOVÁ, A., DUDOVÁ, R. et al. *Práce a péče: proměny „rodičovské“ v České republice a kontext rodinné politiky Evropské unie*. Praha: Slon, 2008.
50. ŠŤASTNÁ, A. *Harmonizace rodiny a zaměstnání: Mikrosociální a individuální souvislosti rodičovství*. Praha: VÚPSV, 2005.
51. UHDE, Z. Kritická rekonstrukce diskuse: evropská versus česká politika péče. In KRÍŽKOVÁ, A., DUDOVÁ, R. et al. *Práce a péče: proměny „rodičovské“ v České republice a kontext rodinné politiky Evropské unie*. Praha: Slon, 2008.
52. VALENTOVÁ, M. Postoje k opatřením týkajícím se rodiny a rovnováhy pracovního a rodinného života (mezinárodní srovnání). In SIROVÁTKA, T. et al. *Rodina, zaměstnání a sociální politika*. Brno: Albert, 2006.
53. VÍZNEROVÁ, H., VOHLÍDALOVÁ, M. Pracovní život v současné české společnosti. In DUDOVÁ, R., HASTRMANOVÁ, Š. et al. *Souvislosti proměn pracovního trhu a soukromého, rodinného a partnerského života*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007.
54. VOHLÍDALOVÁ, M. Práce a soukromý život v současné české společnosti. In DUDOVÁ, R., HASTRMANOVÁ, Š. et al. *Souvislosti proměn pracovního trhu a soukromého, rodinného a partnerského života*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007.
55. VÝBORNÁ, R. Matky malých dětí: placená péče o dítě jako podmínka a zároveň participace na trhu práce? In DUDOVÁ, R. et al. *Nové šance a rizika: Flexibilita práce, marginalizace a soukromý život u vybraných povolání a sociálních skupin*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2008.
56. Zákon č. 261/2007 Sb., O stabilizaci veřejných rozpočtů

Elektronické zdroje

57. Aktuální informace ÚZI. Aktuální informace Ústavu zdravotnických informací a statistiky České republiky [online]. 2009 [cit. 15.9.2009]. Dostupný z WWW: www.uzis.cz/download_file.php?file=3534.
58. <http://www.soc.cas.cz/> [cit. 14. 1. 2010].
59. Matka – podnikatelka může pracovat i s malým dítětem [online]. 2008 [cit. 23. 10. 2009]. Dostupné z WWW: <http://melnický.denik.cz/podnikani/matka--podnikatelka-muze-pracovat-i-s-ditetem.html>.
60. Měšec. Změny pro pečující rodiče: rodičovská dovolená [online]. 2008 [cit. 10. 9. 2009]. Dostupný z WWW:

- <http://www.mesec.cz/clanky/zmeny-pro-pecujici-rodice-rodicovska-dovolena/>.
61. MPSV a. Maminky se mohou těšit na vyšší mateřskou [online]. 2008 [cit. 10. 9. 2009]. Dostupný z WWW: <http://www.mpsv.cz/cs/5796>.
 62. MPSV b. Nemocenské pojištění v roce 2010 [cit. 10. 1. 2010]. Dostupný z WWW: <http://www.mpsv.cz/cs/7#vdnp>.
 63. MPSV c. Státní sociální podpora [cit. 10. 9. 2009]. Dostupný z WWW: <http://www.mpsv.cz/cs/2#dsp>.
 64. Podnikatelkou na mateřské [online]. 2009 [cit. 10. 1. 2010]. Dostupný z WWW: <http://spunt.centrum.cz/uspesnemamy/2009/1/13/clanky/podnikatelkou-na-materske/>.
 65. www.baby-cafe.cz.
 66. www.emimino.cz.
 67. www.mimibazar.cz.
 68. Žena na mateřské a zároveň podnikatelka? Nebojte se toho [online]. 2008 [cit. 17. 10. 2009]. Dostupný z WWW: http://ona.idnes.cz/zena-na-materske-a-zaroven-podnikatelka-nebojte-se-toho-pij-/ona_telo.asp?c=A080730_131734_ona_telo_ves.
 69. Ženy a muži v letech 2008, Kapitola 5 [online]. 2008 [cit. 1. 2. 2010]. Dostupný z WWW: [http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/23003251EA/\\$File/14150805.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/23003251EA/$File/14150805.pdf).

Přílohy

Zde jsou krátce shrnuty základní informace o ženách a zejména o jejich podnikání:

LUCIE:

počet dětí:	1
hlavní motiv podnikání:	1. podnikání: nuda v době rizikového těhotenství 2. podnikání: chtěla si vytvořit zaměstnání, které by měla i po skončení RD (časová náročnost původního zaměstnání a nejistota možného návratu do původního zaměstnání)
začátek podnikání:	1. podnikání: v době těhotenství – zrušeno po $\frac{3}{4}$ roce z důvodu malého výdělku a velké časové náročnosti 2. podnikání: v době 1,5 roku dítěte
předmět podnikání:	1. podnikání: prodej hraček prostřednictvím mimishopu na internetu 2. podnikání: online kurzy na internetu (doplněné o občasně semináře)
čas věnovaný podnikání:	1. podnikání: 6–8 hod. (i více), práce během dne (odbíhání od dítěte), když dítě spalo, večer, v noci 2. podnikání: 1–2 hodiny týdně
hlídání dětí:	1. podnikání: práce v přítomnosti dítěte (odbíhání od dítěte), hlídání manželem
výpomoc/ zaměstnanci:	1. podnikání: zaměstnanec v prvním podnikání, občas pomáhal i trochu manžel 2. podnikání: ne (trochu výpomoc manžela při zprovoznění online kurzů)
plán po RD:	po RD chce naplno pokračovat v podnikání

HANA:

počet dětí:	2
hlavní motiv podnikání:	záliba, běžná činnost či koníček, přerostly v podnikání
začátek podnikání:	zpočátku nevýdělečná propagace výrobků mezi známými; podnikání na živnostenský list, když bylo staršímu dítěti 1,5 roku a byla na počátku těhotenství s druhým dítětem
předmět podnikání:	prodej látkových plen a ekoprostředků prostřednictvím e-shopu (částečně i osobně – prodej zákazníkům doma nebo veřejné prezentace např. v mateřských centrech)
čas věnovaný podnikání:	1,5 hod. denně, zejména večer, když děti spí
hlídání dětí:	ne (pouze výjimečně manželem)
výpomoc/ zaměstnanci:	ne
plán po RD:	chce jít na další MD, poté zatím plánuje, že by si ponechala podnikání a vrátila se do původního zaměstnání (učitelství)

EVA:

počet dětí:	2
hlavní motiv podnikání:	chtěla si během RD vytvořit práci, kterou by mohla vykonávat i po skončení RD (její bývalé zaměstnání nevhodné pro matku s dětmi)
začátek podnikání:	když bylo druhému dítěti půl roku
předmět podnikání:	e-shop
čas věnovaný podnikání:	4–6 hodin denně (dříve i více), když dítě spalo, večer nebo když hlídal manžel
hlídání dětí:	ona, manžel
výpomoc/ zaměstnanci:	časem 1 zaměstnanec
situace po RD:	pokračuje v podnikání

JANA:

počet dětí:	3 (první dvojčata)
hlavní motiv podnikání:	chtěla si během RD vytvořit práci, kterou by mohla vykonávat i po skončení RD – její bývalé zaměstnání nevhodné pro matku s dětmi (časově náročné, ...) a neměla jistotu, zda se tam bude moci vrátit či nikoliv
začátek podnikání:	během druhé MD (když byly dítěti tři měsíce)
předmět podnikání:	prodej šátků na nošení miminek a látkových plenek, kurzy vázání miminek do šátku
čas věnovaný podnikání:	3 hodiny denně (dříve 4–5 hodin), pracuje během dne (i v přítomnosti dětí – nejmladší dítě je modelem), během spánku dětí, večer či v noci
hlídání dětí:	ne (starší děti jsou většinou ve školce nebo si hrají a mladší dítě je přítomné)
výpomoc/ zaměstnanci:	ne
plán po RD:	chtěla by pokračovat v podnikání a zároveň se vrátit na částečný úvazek do původního zaměstnání

ZUZANA:

počet dětí:	1
hlavní motiv podnikání:	zejména finanční důvody (po MD se vrátila na částečný úvazek do práce, ale pak kvůli restrukturalizaci firmy o tento částečný úvazek přišla, proto pak začala podnikat)
začátek podnikání:	v 16 měsících dítěte (ihned po ztrátě částečného úvazku)
předmět podnikání:	ruční tvorba a její prodej před e-shop
čas věnovaný podnikání:	3 hodiny, během poledního spánku, večer, o víkendech
hlídání dětí:	někdy hlídá manžel, občas paní na hlídání (ale ne pravidelně)
výpomoc/ zaměstnanci:	občas lidé na výpomoc v podnikání, výpomoc manžela v podnikání

situace po RD: po RD pokračuje naplno v podnikání

KAMILA:

počet dětí: 1

hlavní motiv podnikání: finanční situace (pracovala a pracuje i pro původního zaměstnavatele, ale pak se jí naskytla i možnost podnikat, a protože si myslela, že ji to bude bavit více než původní práce, tak začala podnikat)

začátek podnikání: v době těhotenství

předmět podnikání: internetový obchod

čas věnovaný podnikání: 5–6 hodin denně, pracuje (podnikání i práce pro zaměstnavatele) během dne, když dítě spí, když hlídá manžel, večer

hlídání dětí: manžel, dříve hlídala i sestra

výpomoc/ zaměstnanci: ne (částečná výpomoc manžela v podnikání)

plán po RD: chtěla by přejít na další MD, ale chtěla by jít do práce mimo domov (začít pracovat ve vystudovaném oboru) a o pokračování s internetovým obchodem zatím uvažuje

ZDENA:

počet dětí: 2

hlavní motiv podnikání: postupné rozvinutí záliby či běžné činnosti

začátek podnikání: při první RD, když bylo dítěti rok

předmět podnikání: prodej šátků na nošení miminek a kurzy vázání do šátku

čas věnovaný podnikání: cca dva pracovní dny týdně, pracuje během dne (i v přítomnosti dětí – dítě je modelem), příp. když je hlídáno

hlídání dětí: dítě může být přítomné (když bylo starší, tak občas hlídání manželem, sousedkou či prarodiči)

výpomoc/ zaměstnanci: v jedné době využití výpomoci v domácnosti

situace po RD: s podnikáním skončila a začala pracovat v oboru, který vystudovala

TEREZA:

počet dětí: 2

hlavní motiv podnikání: nápad o prodeji výrobků, které si zpočátku dovážela pro vlastní potřebu

začátek podnikání: při prvním RD, když bylo dítěti půl roku

předmět podnikání: prodej ekovýrobků a látkových plen

čas věnovaný podnikání: 2–3 hod. denně, v přítomnosti dítěte, když bylo hlídané či spalo

hlídání dětí: pracovala i s dítětem, hlídání prarodiči, přítelem

výpomoc/ zaměstnanci: zpočátku ne, nyní zaměstnanci, partnerská síť

situace po RD: ačkoliv se plánovala po RD vrátit do zaměstnání, tak tento plán v průběhu změnila a bude naplno pokračovat v podnikání

PAVLA:

počet dětí: 1

hlavní motiv podnikání: nuda na MD, RD

předmět podnikání: online secondhand

čas věnovaný podnikání: 2–3 hodiny denně, během spánku dítěte (příp. když hlídal prarodič)

hlídání dětí: manžel, občas prarodiče

výpomoc/ zaměstnanci: ne

situace po RD: pokračuje v podnikání, nyní začíná s novým podnikáním a po skončení RD si přibrala i brigádu (komplikovaný návrat na trh práce – invalidní důchod)

KLÁRA:

počet dětí:	2
hlavní motiv podnikání:	postupné rozvinutí hobby
začátek podnikání:	nejprve provozování koníčku, který přerostl v podnikání, živnostenský list si zařídila v době druhé RD (dítěti byl cca jeden rok)
předmět podnikání:	tvůrčí grafika
čas věnovaný podnikání:	8 hod./ denně, práce při dětech, když si okolo hrají, večer, v noci a když mají hlídání
hlídání dětí:	manžel, paní na hlídání
výpomoc/ zaměstnanci:	občas paní na úklid v domácnosti
plán po RD:	pokračovat naplno v podnikání

SIMONA:

počet dětí:	1
hlavní motiv podnikání:	nuda, potřeba něco dělat
začátek podnikání:	nejprve si našla brigádu (cca po 9 měsících na MD, RD), která ji pak skončila a poté ji napadl podnikatelský záměr, který nevyšel, ale vymyslela si jiný
předmět podnikání:	výroba a prodej oblečení pro děti
čas věnovaný podnikání:	3–5 hod./denně, když spí, když si hraje, když je hlídané, večer
hlídání dětí:	práce i s dítětem, hlídání manželem či prarodiči
výpomoc/ zaměstnanci:	zaměstnanci
plán po RD:	chtěla by naplno pokračovat v podnikání

PETRA:

počet dětí:	2
hlavní motiv podnikání:	postupný rozvoj běžné činnosti (prodej oblečení po svých dětech)
začátek podnikání:	při druhém dítěti (cca když mu bylo půl roku), během první RD se vrátila do původního zaměstnání
předmět podnikání:	online secondhand
čas věnovaný podnikání:	5–6 hod./denně, když dítě spalo, když mělo hlídání
hlídání dětí:	ano (kamarádkou), manžel
výpomoc/ zaměstnanci:	ano
situace po RD:	pokračuje v podnikání (ačkoliv si chtěla najít zaměstnání mimo domov a toto si nechat pouze jako přivýdělek)